

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. gen. broni Karola Świerczewskiego

JAWNE

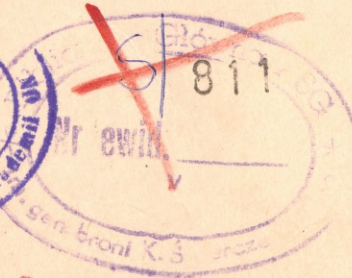
PODSTAWA
Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku
art. 66 ust. 2
(Dz.U. RP Nr 11 poz. 95)
.....
podpis

~~DO WYKŁADU STRATEGICZNEGO~~
Egz. Nr..... 295

**NAUKA WOJENNA A SYSTEM
OBRONNY PAŃSTWA**

(Materiały na sesję naukową)

Opracował zespół oficerów Katedry Strategii ASG WP
pod kierownictwem gen. dyw. Bolesława CHOCHY

4271

WARSZAWA

MAJ

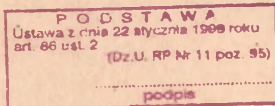
1975

Michalski

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. gen. broni Karola Świerczewskiego

JAWNE

~~DO WYKONANIA~~
Egz. Nr..... 295

**NAUKA WOJENNA A SYSTEM
OBRONNY PAŃSTWA**

(Materiały na sesję naukową)

Opracował zespół oficerów Katedry Strategii ASG WP
pod kierownictwem gen. dyw. Bolesława CHOCHY

WARSZAWA

MAJ

1975

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. gen. broni Karola Świerczewskiego

JAWNE

~~DO CZYTU SEKRETNEGO~~

PODSTAWA
Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku
art. 86 ust. 2
(Dz.U. RP Nr 11 poz. 95)

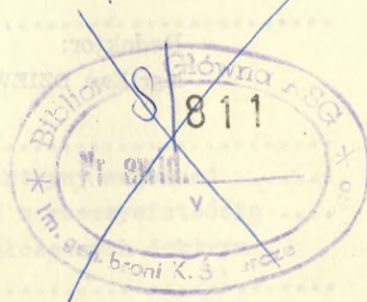
.....
podpis

Egz. Nr..... 295

**NAUKA WOJENNA A SYSTEM
OBRONNY PAŃSTWA**

(Materiały na sesję naukową)

**Opracował zespół oficerów Katedry Strategii ASG WP
pod kierownictwem gen. dyw. Bolesława CHOCHY**

WARSZAWA

MAJ

1975

Materiały na sesję opracowano
pod kierownictwem
gen. dyw. Bolesława CHOCHY.

W opracowaniu wzięli udział:

plk dypl. Włodzimierz AUERBACH,
plk dypl. Stanisław BARTUSZEK,
plk dypl. mgr Stanisław BRODZIŃSKI,
gen. bryg. Mieczysław CYGAN,
gen. bryg. dr Mieczysław DĘBICKI,
gen. bryg. dr Lesław DUDEK,
plk prof. dr hab. Władysław FILAR,
plk dypl. Jerzy GAWŁOWSKI,
plk doc. dr Tadeusz GĘSEK,
gen. bryg. Zbigniew JUREWICZ,
plk prof. dr hab. Julian KACZMAREK,
plk doc. dr Aleksander LAUDAŃSKI,
plk dr Wojciech ŁEPKOWSKI,
plk prof. dr Andrzej MADEJSKI,
kmdr dypl. Tadeusz MANDAT,
plk dr Józef MROCZKO,
plk dr Longin MUCHA,
plk mgr Jan NOWAKOWSKI,
plk prof. dr Kazimierz NOŻKO,
plk dypl. Michał PALKIEWICZ,
plk doc. dr Mieczysław SIDOR,
gen. bryg. Józef SOBIERAJ,
gen. bryg. dr Jan ŚWIATOWIEC,
plk dypl. Bolesław SZCZEPANIAK,
plk dr Ryszard SZWARECKI,
plk doc. dr Antoni WAYDA,
plk doc. dr Ernest WIŚNIEWSKI,
plk dypl. Bernard WOŹNIEWSKI.

Redaktor:

mgr Ewa DZIEWICKA.

SPIS TREŚCI

CZĘŚĆ I. MATERIAŁY NA SESJĘ

WSTĘP	5
Rozdział 1. WOJNA	7
1.1. Geneza wojny	7
1.2. Ogólna charakterystyka wojny	9
1.3. Związki współczesnej wojny z polityką, ekono- miką, nauką i techniką	16
1.4. Szczególna rola czynnika moralno-politycznego w wojnie współczesnej	16

Rozdział 2. NAUKA WOJENNA

2.1. Geneza nauki wojennej	18
2.2. Ogólna charakterystyka nauki wojennej	23
2.3. Prawa wojny i prawa walki zbrojnej	37

Rozdział 3. SZTUKA WOJENNA

3.1. Geneza sztuki wojennej	49
3.2. Ogólna charakterystyka sztuki wojennej	52
3.3. Strategia	55
3.4. Sztuka operacyjna	58
3.5. Taktyka	62
3.6. Teoria dowodzenia	66

Rozdział 4. DOKTRYNA WOJENNA

4.1. Geneza doktryny wojennej	72
4.2. Ogólna charakterystyka doktryny wojennej	75
4.3. Związki doktryny wojennej z rzeczywistością	85
4.4. Podstawowe założenia współczesnych doktryn wojennych	93

Rozdział 5. SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA

5.1. Geneza systemu obronnego	95
5.2. Ogólna charakterystyka systemu obronnego	99
5.3. Zadania wykonywane w systemie obronnym	107
5.4. Skład i struktura systemu obronnego	118
5.5. Kierowanie i zarządzanie przygotowaniem obronnymi i obroną państwa	123

Rozdział 6. OPERACJA STRATEGICZNA NA TDW

6.1. Geneza operacji strategicznej na lądowym TDW ..	124
6.2. Charakterystyka oraz znaczenie strategiczne zachodniego TDW	126
6.3. Siły zbrojne państw NATO na zachodnim TDW	126
6.4. Współczesna operacja strategiczna na zachodnim TDW	127

ZAKOŃCZENIE	140
-------------------	-----

CZĘŚĆ II. ZAŁĄCZNIKI DO MATERIAŁÓW NA SESJĘ

1. Przypisy
2. Schematy
3. Bibliografia

WSTĘP

Wraz z burzliwym rozwojem nauki, jakiego świadkami jesteśmy w dobie obecnej, daje się zaobserwować zjawisko narastania rozbieżności poglądowych i terminologicznych. Ponieważ taki stan rzeczy z jednej strony wpływa hamująco na proces badań naukowych, a z drugiej utrudnia, niekiedy wręcz uniemożliwia właściwe wykorzystanie rezultatów dociekań naukowych przez praktykę, potrzebą chwili stało się zweryfikowanie i ujednolicenie poglądów na szereg kontrowersyjnych problemów.

W odniesieniu do problematyki z dziedziny nauki wojennej - w zakresie obronności państwa - zadanie to spełnić ma właśnie niniejszy materiał. Traktujemy go jako początkowe, szczególnie istotne ogniwo w procesie badań naukowych podjętych przez pracowników Katedry Strategii Akademii Sztabu Generalnego WP, których rezultatem - w pierwszym etapie - ma być podręcznik przeznaczony dla oficerów naszych Sił Zbrojnych. W następnym etapie naszej pracy /do końca roku 1976/ zamierzamy opracować jego wersję popularno-naukową, adresowaną do szerokiego kręgu osób bezpośrednio zainteresowanych podjętą problematyką. Na lata 1977 - 1980 zaplanowaliśmy przygotowanie cyklu wyczerpujących monografii, których tematy stanowić będą poszczególne zagadnienia przygotowywanego podręcznika, tj. wojna, nauka wojenna, sztuka wojenna, doktryna wojenna, system obronny państwa oraz udział naszych sił zbrojnych w operacji strategicznej na TDW. Monografie te będą przeznaczone dla specjalistów zainteresowanych daną dziedziną.

Przedstawione materiały traktujemy jako wstępną wersję podręcznika. Prezentujemy w nich poglądy na zagadnienia najbardziej sporne i wątpliwe - ujmowane przez różnych badaczy naukowych niekiedy diametralnie odmiennie - celem konfrontacji w toku dyskusji, a w rezultacie dokonania ostatecznych ustaleń /dlatego obok poglądów katedralnych podajemy w przypisach również i inne/.

Te partie materiału, których opracowanie nie powinno - naszym zdaniem - przysporzyć większych trudności, zostały jedynie zasygnalizowane w formie tez, co nie oznacza jednak, że zmierzamy do ograniczenia wymiany zdań w odniesieniu do wszystkich tematów podręcznika. Przeciwnie, jak najszerszej i jak najwnikliwiej przeprowadzona dyskusja umożliwi zespołowi autorskiemu Katedry opracowanie wartościowego podręcznika, co jest równoznaczne z należytym wywiązaniem się z zadania postawionego nam przez Wiceministra Obrony Narodowej, Szefa Sztabu Generalnego WP, Ob.gen.broni Floriana Siwickiego. Oddany do rąk Czytelnika materiał chce - libyśmy jednocześnie potraktować jako nasz skromny wkład w uroczczenie XXX rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem oraz XX rocznicy podpisania Układu Warszawskiego.

1. WOJNA

1.1. Geneza wojny

Wojna jest zjawiskiem tak starym jak społeczeństwo klasowe. W dziejach ludzkości pojawia się wówczas, gdy wraz z rozwojem społeczno-ekonomicznym powstają warunki do zdobywania i gromadzenia dóbr materialnych oraz innych wartości. Jest więc, jako taka, zjawiskiem społeczno-historycznym, co oznacza, że ukształtowała się na określonym etapie rozwoju społeczeństwa i może zaniknąć z chwilą likwidacji tych warunków społecznych, które ją zrodziły. Jak wiadomo, na przestrzeni historii ulegają zmianie środki produkcji oraz siły wytwórcze. W ślad za tym zmieniają się środki walki zbrojnej, a następnie sposoby wojowania. Przemianom podlega więc zarówno sama wojna, jak też jej rodzaje i typy, sposoby przygotowywania i prowadzenia. Nie zmieniają się tylko istota i źródło wojny - rodził je bowiem zawsze klasowy ustrój społeczny; były wytworem sprzeczności powstających i narastających w łonie społeczeństwa epok niewolnictwa, feudalizmu i kapitalizmu.

W miarę powtarzania się i przybierania na sile tego zjawiska powstawała wiedza o wojnie. Na pewnym etapie społeczno-historycznego rozwoju ludzie podejmują próbę określenia prawidłowości i sformułowania praw rządzących wojną, ujawnienia powiązań i zależności między poszczególnymi jej przejawami, zdefiniowania pojęcia wojny.

Aktualną do dziś w swoich ogólnych zarysach i treści definicję wojny formułuje jeden z najwybitniejszych teoretyków wojskowych okresu nowożytnego - Clausewitz. To on wygłasza zdanie: "Wojna jest tedy aktem przemocy, mającym na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli"^{x/}. Clausewitz stwierdza ponadto, że jest ona czynem politycznym; jest "prawdziwym narzędziem".
x/ C.Clausewitz: O wojnie. Wyd. MON.Warszawa 1958, Księgi 1-5.

dziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych, prowadzeniem ich innymi środkami"^{x/}.

Definicja Clausewitza zostaje przyjęta i rozszerzona przez klasyków marksizmu, którzy konkretyzują jej treść ściśle określając związki wojny z rzeczywistością społeczno-polityczną, ujmowaną w aspekcie historycznym. Tak wzbogacona przez Lenina definicja wojny brzmi: "Wojna jest kontynuacją polityki innymi /mianowicie opartymi na przemocy/ środkami, stosowanymi w interesie danego państwa, danej klasy"^{xx/}.

Aczkolwiek marksistowsko-leninowskie określenie wojny opiera się na definicji Clausewitza, między obydwojma sformułowaniami istnieje różnica zasadnicza, wynikająca z odmiennego pojmowania polityki. W odróżnieniu od idealistycznego poglądu Clausewitza interpretacja marksistowsko-leninowska wskazuje wyraźnie na klasowy charakter polityki. W jej ujęciu polityka - to przede wszystkim metody i systemy działania państwa, partii lub innych organizacji politycznych w interesie klas społecznych, których głównym celem jest zdobycie względnie utrzymywanie i wykonywanie władzy państwowej^{xxx/}. Jednym z istotnych następstw marksistowsko-leninowskiego pojmowania polityki zagranicznej i wewnętrznej jest uznanie wojen domowych, a w tym rewolucji dokonywanych w interesie klas społecznych.

W konsekwencji tego marksizm odrzuca również wszelkie współczesne burżuazyjne teorie genezy wojen, jak np.: różne odmiany teorii psychologicznych, których twórcy dopatrują się źródła wojen w psychice jednostek lub grup społecznych, w podświadomości, w "instynktach agresji" itp.; teorie biologiczne, przenoszące właściwe światu zwierzęcemu prawa walki o byt na społeczeństwo ludzkie /jedną z odmian jest teoria głosząca, iż źródła wojen tkwią w odwiecznej walce ras/; geograficzną teorię wojny, upatrującą przyczyn wybuchów wojen w czynnikach geograficznych i wreszcie teorie socjologiczne, których autorzy - wychodząc z

x/ C.Clausewitz: według Małej Encyklopedii Wojskowej, s.15.

xx/ W.Lenin: Dzieła. Warszawa 1951, t.21, s.222-223.

xxx/ Wielka Encyklopedia Powszechna. Wyd. PWN, Warszawa 1966, t.8, s.831.

różnych założeń - za źródło wybuchów wojen uważają wyłącznie czynnik polityczny, traktując go w oderwaniu od ekonomiki.

Wszystkie wyżej wymienione teorie nie wytrzymują krytyki naukowej, bowiem są jednostronne, preferują jeden jakiś aspekt zjawisk społecznych, przy czym opierają się na założeniach fałszywych^{x/}.

W odróżnieniu od nich marksizm-leninizm dowodzi, że wojna nie jest zjawiskiem wiecznym, lecz formą przejściową, uwarunkowaną historycznie, że jest produktem stosunków społecznych, bowiem pojawiła się wraz z powstaniem prywatnej własności środków produkcji i podziałem społeczeństwa na antagonistyczne klasy. Słowa Lenina, iż "własność prywatna doprowadziła i zawsze będzie prowadziła do wojny"^{xx/} są aktualne, mimo że w nowym układzie sił istnieje możliwość zapobiegania wojnom, zwłaszcza wojnie światowej. Sukcesy polityki pokojowego współistnienia państw o odmiennych ustrojach społeczno-politycznych są bezspornym faktem, jednakże również bezsporny jest fakt, iż we współczesnym imperiaлизmie tkwi niebezpieczeństwo wojny.

Marksistowsko-leninowskie dyrektywy metodologiczne nakazują rozpatrywanie genezy każdej wojny w kontekście historycznym oraz wszechstronne analizowanie polityki walczących stron również w okresie przed jej wybuchem^{xxx/}.

1.2. Ogólna charakterystyka wojny

1.2.1. Współczesne pojęcie wojny

Termin "wojna" stosowany jest w różnych, treściowo odmiennych znaczeniach. Niekiedy bywa to znaczenie przenośne, w którym słowo "wojna" używane jest dla określenia ludzkiego /społecznego/ działania różnego od działań zbrojnych, np. stanów napięć politycznych pomiędzy państwami i narodami; walki ideologiczno-politycznej albo ekonomicznej pomiędzy państwami lub systemami spo-

x/ Marksistowsko-leninowską krytykę burżuazyjnych teorii genezy i roli wojen w historii zawierają m.in. prace: Marksizm-leninizm o wojnie i armii. Moskwa 1968, s.58-94; Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Warszawa 1971, s.106-120.

xx/ W.Lenin: Dzieła. Warszawa 1957, t.30, s.402.

xxx/ W.Lenin: Dzieła. Warszawa 1951, t.21, s.13.

łeczno-politycznymi /które mogą występować samodzielnie lub w ramach wojny rzeczywistej/. W tym sensie mówi się o wojnie "zimnej", "psychologicznej", "ekonomicznej". Ażeby jednak można było mówić o wojnie w znaczeniu rzeczywistym, warunkiem koniecznym jest wystąpienie działań wojennych prowadzonych w formie walki zbrojnej przez siły zbrojne /patrz przyp. 1.1, 1.2 i schem.1.1,^{x/}

Z drugiej jednak strony sam fakt występowania walki zbrojnej nie stanowi podstawy do określenia jakiejś sytuacji mianem wojny. Na przestrzeni historii występują takie formy walki zbrojnej, jak np. wendetta, wróżda, zajazd, pucze wojskowe, zbrojne przewroty pałacowe, walki organizacji gangsterskich z użyciem broni itp., których zarówno z prawnego, jak i socjologiczno-politycznego punktu widzenia nie zalicza się do wojen, bowiem nie są one przejawem kontynuowania polityki państw czy klas społecznych.

Mianem wojny nie określa się również takich sytuacji, które wprawdzie stanowią kontynuację polityki jakiegoś państwa czy państw przy pomocy siły zbrojnej, jednak nie dochodzi w nich do walki zbrojnej, np.: wszelkiego rodzaju interwencje zbrojne, anektowanie przy pomocy wojska jakiegoś terytorium lub nawet całego kraju /tzw. "Anschluss" Austrii, aneksja Nadrenii czy Kłajpedy dokonane przez hitlerowskie Niemcy w okresie przed II wojną światową/, zagrażające wybuchem wojny zbrojne demonstracyjne siły /tzw. "niedoszła wojna" w rejonie Morza Karaibskiego, czyli demonstracja siły zbrojnej USA przeciwko Kubie/.

W tej sytuacji w treści definicji pojęcia wojny muszą być ściśle wyważone proporcje, związki i zależności między poszczególnymi składającymi się na wojnę zjawiskami, bowiem dopiero wówczas będzie ona /definicja/ adekwatna do rzeczywistości - prawdziwa. Warunki te spełnia definicja sformułowana przez Clausewitza i rozwinięta przez klasyków marksizmu, ma ona bowiem charakter funkcjonalny - wykrywa najbardziej istotną funkcję wojny. W interpretacji współczesnej jej treść brzmi następująco: wojna jest to kontynuowanie polityki państw /koalicji/, narodów lub klas społecznych przy użyciu przemocy, której głównym wyrazem jest walka zbrojna oraz zaangażowanie potencjału militarno-gospodarczego i moralno-politycznego walczących stron /patrz przyp. 1.2/.

x/ Przypisy i schematy ponumerowano w ten sposób, że pierwsza liczba oznacza numer rozdziału, a druga kolejny numer przypisu lub schematu w tym rozdziale.

Twierdzenie, iż wojna jest kontynuacją polityki nie oznacza jednostronnej zależności tych zjawisk. We współczesnej rzeczywistości zachodzi pomiędzy nimi współzależność o charakterze wzajemnym, bowiem wojna z kolei oddziałuje na politykę, a mianowicie:

1/ wyniki wojen wywierają doniosły wpływ na charakter stosunków wewnętrznych w krajach wojujących, np.:

- na zmianę systemu władzy politycznej /klasycznym przykładem są wyniki II wojny światowej - upadek faszyzmu/;

- na zmianę ustrojów społeczno-politycznych /np. rewolucje burżuazyjne w Anglii i we Francji/;

2/ wyniki wojen, a nawet rezultaty kampanii i bitew wywierają również wpływ na politykę zagraniczną stron wojujących /np. zmiana polityki Niemiec hitlerowskich i ich sojuszników/;

3/ w okresie pokojowym przygotowania państw do wojny napastniczej lub obronnej wpływają zarówno na politykę zagraniczną, jak i wewnętrzną tych państw /klasycznym przykładem jest rola kompleksu wojenno-przemysłowego w USA oraz wpływ Pentagonu na politykę zagraniczną i wewnętrzną/.

Przyczyny wzrostu oddziaływania czynnika militarnego na politykę współczesnych państw tkwią przede wszystkim w szczególnie intensywnym rozwoju naukowo-technicznym /pojawienie się broni masowego rażenia itp./. Jednak mówiąc o współzależności wojny i polityki należy podkreślić prymat polityki.

Po II wojnie światowej pojawiły się głosy kwestionujące zasadność twierdzenia, iż wojna jest kontynuacją polityki. Reprezentowane przez zachodnich socjologów, filozofów, historyków, psychologów oraz teoretyków wojskowych poglądy wyrażają niekiedy odmienne intencje, jednak wspólna jest im tendencja do negowania możliwości kontynuacji polityki w dobie pojawienia się i upowszechnienia broni masowej zagłady. Autorzy tego poglądu wychodzą z założenia, że w przypadku wojny pomiędzy państwami systemu kapitalistycznego i socjalistycznego świat uległby całkowitej zagładzie w wyniku użycia na szeroką skalę broni jądrowej, stąd wnioszek, iż nie można mówić o kontynuacji jakiegokolwiek polityki.

Powyższe rozważania nie mają charakteru wyłącznie teoretycznego. Konsekwencją takiego stanowiska, są m.in. poglądy kwestionujące sensowność przygotowań obronnych, zwłaszcza do woj-

ny z użyciem broni masowego rażenia. Tego rodzaju twierdzenia, lansowane nawet przez niektórych autorów w krajach socjalistycznych, są sprzeczne z rzeczywistością.

Ale i z teoretycznego punktu widzenia poglądy kwestionujące aktualność twierdzenia, iż: "wojna jest kontynuacją polityki" nie są umotywowane, gdyż niezależnie od następstw sam akt rozpętania wojny byłby niewątpliwie wyrazem kontynuowania polityki uprawianej przez określone koła imperialistyczne^{x/}.

Uważamy również, że nieuzasadnione jest podważanie twierdzenia: "walka zbrojna jest atrybutem wojny". Każde zaniżanie prognozy wojny - jak to czynią niektórzy teoretycy, i to nie tylko zachodni /patrz przyp. 1.3. i 1.4./ - jest bowiem niebezpieczne; może doprowadzić do fatalnych skutków.

1.2.2. Podstawowe typy i rodzaje wojen

Ponieważ wewnętrzna struktura wojny, jako zjawiska, jest bardzo złożona, można ją analizować z różnych punktów widzenia. Za podstawę przedstawionych tu rozważań przyjęto tezę o dialektycznej jedności między polityką a stosowanymi w wojnie siłami i środkami, bowiem wojna jest narzędziem polityki. Jest to podstawowa i niezmienna cecha wojny - jej istota. Ponieważ jednak treść polityki, jako taka, jest zmienna /uzależniona od szeregu czynników/, wtórne cechy wojny, wyznaczające jej charakter, również są zmienne. Wśród nich można wyróżnić dwa zespoły cech: zespół cech o charakterze społeczno-politycznym, umownie wyznaczających typ wojny, oraz zespół cech o charakterze militarnym, umownie określających rodzaj wojny.

Ze społeczno-politycznego punktu widzenia wojny dzieli się na sprawiedliwe i niesprawiedliwe. Za podstawę powyższego podziału bierze się klasę /klasy/, która tę wojnę prowadzi i jej społeczną rolę. Od tego bowiem zależy zespół sprzeczności będących przyczyną wybuchu wojny, a zatem i treść polityki, której wojna jest kontynuacją^{xx/}.

x/ Na temat marksistowsko-leninowskiej krytyki podważania tezy "wojna jest kontynuacją polityki" patrz m.in. Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Warszawa 1971, s.81-96.

xx/ "Istnieją wojny sprawiedliwe i niesprawiedliwe, postępowe i reakcyjne, wojny klas wyzyskiwanych i wyzyskujących, wojny, których celem jest wzmocnienie ucisku klasowego i wojny, których celem jest zrzucenie tego ucisku". W.Lenin: Połn.sob. socz. t.38, s.337.

Do wojen sprawiedliwych zalicza się więc wojny obronne, spowodowane koniecznością wystąpienia przeciwko agresji, oraz wojny narodowo-wyzwoleńcze, których treścią jest walka o suwerenność narodową. Będą nimi również wojny domowe, prowadzone przeciwko wewnętrznym ciemnościom i wstecznym siłom społecznym. Wojna sprawiedliwa - to wojna na danym etapie rozwoju społeczno-postępowa.

Do wojen niesprawiedliwych zalicza się wojny agresywne, czyli wszczynane w celach zaborczych, oraz wojny, których dążeniem jest zahamowanie rozwoju historycznego /przede wszystkim wojny przeciwko państwom socjalistycznym, wojny tłumiące ruchy wyzwoleńcze oraz wojny, których celem jest ujarzmienie innych narodów, państw/. Wojna niesprawiedliwa może być na danym etapie rozwoju społecznego postępowa lub reakcyjna.

Ze względu na sprzeczności współczesnej epoki, a przede wszystkim sprzeczność między ustrojem socjalistycznym i imperialistycznym, można aktualnie wyróżnić następujące zasadnicze typy wojen: wojny między państwami /koalicjami/ przeciwstawnych obozów; wojny domowe między proletariatem i burżuazją lub między masami ludowymi i siłami skrajnej reakcji; wojny między państwami imperialistycznymi i kolonialnymi /zależnymi/; wojny między państwami kapitalistycznymi^{x/}.

Z militarnego natomiast punktu widzenia dzieli się wojny na rodzaje. Za kryterium klasyfikacji przyjęto w tym wypadku skalę i rodzaj zastosowanych środków walki zbrojnej. W rezultacie takiego podziału określa się strategiczno-wojskowy charakter wojen^{xx/}, rozróżniając między innymi: wojny lokalne i światowe; wojny totalne i ograniczone; wojny regularne i partyzanckie; wojny jądrowe i konwencjonalne /z groźbą przekształcenia się w wojnę jądrową/.

Ze względu na liczbę przeciwników po obu walczących stronach oraz zasięg terytorialny rozróżnia się: wojny lokalne /patrz przyp.1.5/, w których uczestniczą dwa lub kilka państw, oraz wojny światowe, w które zostaje wciągnięta większość państw lub nawet wszystkie państwa świata.

x/ E.Rybkin, S.Dmitriew: W.I.Lenin o suszczynosti, charakterie i tipach wojen. Wojennaja Myśl 1/75, s.64-65.
xx/ Tamże.

Wojny lokalne zawsze mogą przeistoczyć się w wojnę światową, gdyż ich granice militarne i polityczne są bardzo płynne, zaś interesy gospodarcze /ekonomiczne/ powiązały obecnie państwa określonych rejonów i orientacji w ścisłe bloki gospodarcze i militarne.

Do ewentualnej wojny światowej pomiędzy dwoma przeciwstawnymi systemami społeczno-politycznymi siłą rzeczy wciągnięta by została większość państw świata. Ponieważ byłaby to wojna między imperializmem i socjalizmem, wyniki jej przesądziłyby o dalszym rozwoju ludzkości. Niewątpliwie byłaby to wojna koalicyjna: z jednej bowiem strony występowałaby koalicja państw socjalistycznych - sił postępu, z drugiej - koalicja państw imperialistycznych - sił reakcji .

Ze względu na ilość zaangażowanych sił i środków rozróżnia się wojny totalne i wojny ograniczone.

Przez wojnę totalną rozumieć należy taką wojnę, do której prowadzenia dana strona /obie/ wykorzystuje w sposób maksymalny wszystkie posiadane siły i środki. W takiej wojnie zaangażowany jest cały potencjał - ludzie, zasoby, technika itp., a front i zaplecze tworzą integralną strefę działań wojennych^{x/}. /Taka była II wojna światowa, taka była również dla Wietnamu Południowego wojna z USA/.

Za wojny ograniczone uważa się natomiast wojny, w których prowadzenie nie jest zaangażowany cały potencjał państwa /koalicji/. Mogą to nawet być wojny o dużym zasięgu, ale prowadzone przy użyciu ograniczonych środków walki zbrojnej. W wielu wypadkach /zgodnie z koncepcjami NATO/ w wojnach tych może być użyta również broń jądrowa przeznaczenia taktycznego lub nawet operacyjnego. Oczywiście wojna taka może się zawsze przerodzić w wojnę totalną.

Ze względu na sposób prowadzenia rozróżnia się wojny regularne i wojny partyzanckie.

Mianem regularnych określa się wojny prowadzone przez siły zbrojne. Są to w powszechnym zrozumieniu po prostu wojny pomiędzy dwiema stronami /państwami, koalicjami/, podczas których ośrodek dyspozycyjno-kierowniczy znajduje się na terenie nie zajętym przez wroga. W tego typu wojnie zaopatrywanie armii wal-

x/ Charakter wojny można określać jako totalny również z punktu widzenia realizowanych celów - gdy zakłada się całkowite zniszczenie przeciwnika i zajęcie jego terytorium.

czącej i jej uzupełnianie odbywa się stosunkowo rytmicznie i planowo.

Wojna partyzancka - to całość działań partyzanckich na tyłach wroga, których cel /cele/ jest ściśle podporządkowany /i zsynchronizowany/ celom wojny lub kampanii. Oprócz wojen partyzanckich rozróżnia się działania partyzanckie. Są to akcje zbrojne oddziałów i zgrupowań partyzanckich realizujące częściowe cele wojny partyzanckiej. /Działania partyzanckie mogą być realizowane bezpośrednio na rzecz prowadzących walkę zbrojną związków taktycznych armii regularnej/.

Z kolei ze względu na rodzaj środków walki rozróżnia się wojny jądrowe i wojny konwencjonalne^{x/}.

Wojna prowadzona z użyciem broni jądrowej nabrała jakościowo nowych treści. Będzie to najprawdopodobniej wojna o wszystkich cechach wojny światowej. Broń jądrowa może być użyta od razu na wszystkich TDW /do wykonania uderzeń na obiekty położone na różnych kontynentach/; użycie broni jądrowej może nastąpić również w trakcie wojny rozpętanej klasycznymi środkami rażenia.

Ze względu na swój nieograniczony zasięg broń jądrowa może doprowadzić do gwałtownego wzrostu rozmachu przestrzennego przyszłej wojny. Strategiczna broń jądrowa stanowić będzie główny środek jej prowadzenia, zaś operacyjno-taktyczna broń jądrowa będzie szeroko stosowana na poszczególnych TDW.

Wojna bezjądrowa /konwencjonalna/ może odznaczać się wieloma cechami charakterystycznymi dla minionej wojny światowej oraz szeregiem cech nowych. Najistotniejszą z nich będzie stałe zagrożenie przekształceniem się jej w wojnę jądrową. W tej sytuacji wynika konieczność utrzymywania środków jądrowych w stałej gotowości do natychmiastowego użycia. Wpłynie to w zdecydowany sposób na ugrupowanie wojsk w tej wojnie. Działania wojenne obejmą tylko to terytorium i tę przestrzeń powietrzną, które znajdują się w zasięgu klasycznych środków wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej.

x/ Proponujemy posługiwanie się będącymi w powszechnym użyciu terminami: wojna jądrowa i wojna konwencjonalna. W razie konieczności zastosowania określenia bardziej precyzyjnego wśród wojen konwencjonalnych proponujemy wyróżnić wojny prowadzone w warunkach zagrożenia BMR oraz wojny, w których to zagrożenie występuje pośrednio.

Powyższy podział nie jest jedyny i ostateczny. Oprócz wymienionych typów i rodzajów wojen można jeszcze np. wyróżnić "wojny przewencyjne", "wojny błyskawiczne", "wojny meteorologiczne", "wojny geograficzne" i cały szereg innych. Ma on jedynie na celu scharakteryzowanie zasadniczych właściwości wojny z punktu widzenia polityczno-społecznego i militarnego, co powinno umożliwić zrozumienie rozwiązań przedstawionych w treści niniejszych materiałów.

1.3. Związki współczesnej wojny z polityką, ekonomiką, nauką i techniką

Społeczno-polityczne warunki optymalnego wykorzystania potencjału ekonomicznego dla celów militarnych.

Rola potencjału ekonomicznego w przygotowaniu obronnym państw wspólnoty socjalistycznej.

Jakościowo nowa rola nauki i techniki w przygotowaniu i prowadzeniu wojen /zarówno napastniczych, jak i obronnych/ w dobie rewolucji naukowo-technicznej.

Znaczenie socjalistycznego ustroju społeczno-politycznego dla wykorzystania potencjału naukowo-technicznego w przygotowaniu obronnym państw wspólnoty socjalistycznej.

Wpływ polityki, ekonomiki i techniki na rozwój współczesnej myśli wojskowo-teoretycznej armii państw wspólnoty socjalistycznej oraz armii potencjalnego przeciwnika. Uwagi wstępne o wpływie polityki na sztukę wojenną ze szczególnym uwzględnieniem jej wpływu na wybór celów strategicznych i operacyjnych /analiza doświadczeń wojen XX wieku oraz próba futurologicznego spojrzenia na ten problem wobec możliwości użycia broni masowego rażenia w różnej skali/. Uwagi wstępne o wzajemnych związkach i roli polityki, ekonomiki oraz rewolucji naukowo-technicznej w kształtowaniu się doktryn wojennych.

1.4. Szczególna rola czynnika moralno-politycznego w wojnie współczesnej

Treść znaczeniowa terminu "czynnik moralno-polityczny".
Wzrost roli czynnika moralno-politycznego jako rezultat:

1/ ideologicznego charakteru ewentualnej wojny pomiędzy państwami o odmiennych ustrojach społeczno-politycznych;

2/ pojawienia się i upowszechnienia broni masowego rażenia.

Znaczenie wychowania i pracy partyjno-politycznej w kształtowaniu wysokiego poziomu moralno-politycznego i dyscypliny stanu osobowego sił zbrojnych państw socjalistycznych.

2. NAUKA WOJENNA

2.1. Geneza nauki wojennej

Wojna - jak już stwierdzono - stanowiła i stanowi istotny wycinek rzeczywistości, wywierała i wywiera często decydujący wpływ tak na rozwój, jak i upadek państw, narodów; wyznaczała ery rozkwitu i załamania całej ludzkości. Nie mogła być zatem pominięta w działalności poznawczej człowieka. I istotnie - była, jest i najpewniej będzie przedmiotem badań, obserwacji, analiz, ocen, zmierzających do wykrycia i zrozumienia jej wewnętrznych treści i mechanizmów oraz zewnętrznych związków, z myślą o zapewnieniu możliwości praktycznego wykorzystania osiągniętej wiedzy.

Dążność człowieka do poznania i zrozumienia obiektywnej rzeczywistości oraz do jej opanowania i przekształcenia zgodnie z jego potrzebami - to najogólniejszy i podstawowy motyw każdej działalności naukowej. Jeśli zaś jest motyw - nieuchronnie następuje ukształtowanie się systemu wiedzy, powstanie naukowych teorii, uformowanie się nauki.

Można zatem powiedzieć, że aktualny stan nauki wojennej - to ogromny kapitał doświadczeń uzyskiwanych przez praktyków i teoretyków od czasów najdawniejszych aż po współczesność.

Problem: "czy nauka wojenna istnieje i czy jest nauką" po raz pierwszy w sposób wyraźny postawili Jomini i Clausewitz. Od tego momentu datuje się świadoma działalność naukowa, spojrzenie na stan wiedzy o wojnie od zewnątrz - początki nauki o nauce. Pierwszy z wymienionych teoretyków odpowiedział na to pytanie twierdząco, drugi w zasadzie przecząco, pisząc że "na wojnie wszystko jest nieokreślone i rachunek musi być przeprowadzony wyłącznie przy pomocy wielkości zmiennych, a przecież nauka dąży do wielkości określonych"^{x/}.

x/ C.Clausewitz: O wojnie. t.I, s.95.

Spór dotrwał właściwie do naszych czasów, ale już w formie szczątkowej. Zainteresowanie kwestią znacznie osłabło i trudno obecnie z absolutną pewnością twierdzić, że istnieje w tym względzie wyraźna różnica poglądów nie tylko między tak skrajnie odmiennymi /przeciwstawnymi/ systemami naukowymi, jak burżuazyjny i socjalistyczny, ale i wewnątrz nich /patrz przyp.2.1./.

Dyskusja została zwiekszona na tory formalne - pojęciowe i terminologiczne. Wiadomo, że Francuzi i Anglicy tradycyjnie rezerwują nazwę "science" dla nauk ścisłych, używając innych terminów dla określenia nauk humanistycznych /"lettres" i "humanities"/ oraz dla tzw. nauk stosowanych /technicznych, rolniczych, medycznych, prawnych itp./. Z kolei w USA zasada ta nie jest już przestrzegana, a w innych krajach - w tym także i u nas - słowo nauka obejmuje zdecydowanie wszystkie typy uprawianych i znanych współcześnie jej dyscyplin^{x/}.

Cóż to więc jest nauka? WEP wymienia kilka znaczeń tego pojęcia:

1/ Nauka w sensie dydaktycznym - to czynność uczenia się lub nauczania.

2/ Nauka w sensie instytucjonalnym - to dyscyplina wykładana w szkołach wyższych lub uprawiana w instytucjach naukowych w charakterze odrębnej specjalności.

3/ Nauka w sensie treściowym - to wytwór działalności badawczej człowieka; system zbudowanych na tej podstawie i uzasadnionych naukowo twierdzeń i hipotez, a więc "historycznie ukształtowany i utrwalony, stanowiący dorobek ludzkości, zasób obiektywnej wiedzy o przyrodzie, człowieku i społeczeństwie oraz o prawach ich zmian i rozwoju"; to według określenia K. Marksa: "sumaryczny produkt ogólnego rozwoju społeczeństwa w jego abstrakcyjnym wyniku".

4/ Nauka w sensie funkcjonalnym - to ogół czynności badawczych /prowadzących do tworzenia i rozwijania nauki w sensie treściowym/, realizowanych metodami mogącymi zapewnić obiektywizm, zasadność wyników i uporządkowanie wiedzy o danej dziedzinie rzeczywistości.

5/ Nauka w sensie historyczno-socjologicznym - to dziedzina kultury, obejmująca:

x/ WEP. t.7, s.643

- całokształt działalności poznawczej uprawianej przez uczonych, wyodrębniających się stopniowo w osobną grupę zawodową;

- wytwory tej działalności w postaci systemów wiedzy, spełniających obowiązujące w danej epoce i w danym zakresie warunki naukowości;

- narzędzia i środki tej działalności;

- instytucje społeczne powołane do prowadzenia badań, ogłaszania wyników, nauczania, rozpowszechniania wiadomości o tych wynikach i ich praktycznym stosowaniu^{x/}.

Nietrudno zauważyć, że nauka wojenna wszystkie te warunki spełnia. I to nie tylko w płaszczyźnie formalnej, ale przede wszystkim w merytorycznej. Rzecz w tym, że na problem trzeba spojrzeć - jak to uczyniono w encyklopedii - historycznie. A zatem:

1/ Bez wątpienia od tak dawna, jak istnieją wojny, uczono się /i nauczano/ sztuki walki i wojowania, choć nie zawsze realizowano tę czynność w szkołach i nie zawsze nauczającymi byli zawodowi nauczyciele, ale czyż w innych dziedzinach nauki było inaczej?

2/ Od chwili powstania wojskowych szkół i instytutów nauka wojenna /lub jej wyodrębnione specjalności/była przedmiotem badań i nauczania, ale to nie wszystko. Sztuka prowadzenia wojny - to umiejętność zgłębiana przede wszystkim przez wodzów i dowódców. Tych zaś uczono owej sztuki na długo przedtem nim w świecie pojawiły się nie tylko szkoły wojskowe, ale jakiekolwiek szkoły w ogóle. Zgodnie z procesem rozwoju historycznego wielkimi wodzami przeszłości byli przede wszystkim władcy /monarchowie, książęta/ oraz dowódcy ich armii, uzyskujący niezbędną wiedzę nie tylko od specjalnie w tym celu dobieranych nauczycieli, ale także od znakomitych praktyków, którymi z reguły byli ich ojcowie/krewni, opiekunowie itp./. A więc nim powołano jakiekolwiek instytuty badawcze, zajmujące się naukowym poznaniem rzeczywistości, istniała instytucja placów ćwiczeń, na których wypróbowywano wszelkie nowe rozwiązania w dziedzinie konstrukcji broni, sposobów jej użycia, ugrupowania wojsk, musztry bojowej, formalnej i ogniowej itd.; istniała wreszcie praktyka wojenna - to "kryterium prawdy", które odrzucało wszelkie rozwiązania nie wytrzymujące próby rzeczywistości.

x/ WEP, t.7, s.643

Znakomitym przykładem może tu być fakt, że daleko wcześniej nim F.W.Taylor /1856-1915/ uznany za jednego z twórców naukowej organizacji pracy, rozpoczął badanie pracy robotnika i zespołu robotników z myślą o jej usprawnieniu^{x/}, Fryderyk Wielki doprowadził musztrę bojową mas swych wojsk do zadziwiającej perfekcji i ujął ją w precyzyjne przepisy.

3/ Nauka wojenna jako "system naukowo uzasadnionych twierdzeń i hipotez, zawierających możliwie adekwatną w danej fazie rozwoju, poznania naukowego i praktyki społecznej" wiedzę o wojnie i jej prawidłowościach, jako "historycznie ukształtowany i utrwalony, stanowiący dorobek ludzkości zasób obiektywnej wiedzy" o wojnie, jako "sumaryczny produkt ogólnego rozwoju społeczeństwa w jego abstrakcyjnym wyniku" - istniała od tak dawna, jak istnieje wojna i zdolność człowieka do uogólniania doświadczeń oraz do abstrakcyjnego myślenia. Oczywiście nie zawsze były to systemy pełne i nie zawsze wszystkie twierdzenia były naukowo uzasadnione, nie zawsze też była to wyłącznie wiedza obiektywna, ale czyż nie dotyczy to w tej samej mierze innych nauk? Czy również współcześnie nie okazuje się, że nasza wiedza nie tylko o wojnie, ale także o innych wycinkach rzeczywistości jest wobec bogactwa tej rzeczywistości wręcz uboga? Czy nie jest uzasadnione twierdzenie, że "nie ma prawdy absolutnej - jest tylko prawda konkretna"?

4/ O nauce wojennej możemy też mówić w sensie funkcjonalnym. Istnieje bowiem od dawna stale doskonalony ogół czynności badawczych, prowadzących do tworzenia i rozwijania tej nauki, realizowanych metodami zdolnymi zapewnić obiektywizm, zasadność wyników i uporządkowanie wiedzy. Nie zawsze i nie przez wszystkich są one właściwie stosowane, często popełnia się błędy /za które niestety płacić trzeba nadmiarem przelanej krwi/, często zamiast porządkowania wiedzy niektóre posunięcia prowadzą do jej zamięszania - ale istnieją także efekty pozytywne. Inaczej nie byłoby wojennej rzeczywistości, nie byłoby rzetelnej wojennej praktyki, wielkich zwycięstw, wodzów, armii, narodów o bogatej wojennej przeszłości i tradycji.

5/ Można wreszcie mówić o nauce wojennej w sensie historyczno-socjologicznym. Udowodnić - jak sądzę - należałoby jedynie

x/ Zarys teorii organizacji i zarządzania. Wyd. Sztab Gen. WP, Warszawa 1971, s.36-37.

tezę o spełnianiu przez system wiedzy o wojnie "obowiązujących w danej epoce i zakresie warunków naukowości". Jakież współcześnie są te warunki? Wróćmy do Wielkiej Encyklopedii Powszechnej. Stwierdza się w niej, że mimo ogromnych trudności /i wielu zastrzeżeń/ na ogół można określić, ustalić i przyjąć pewne kryteria naukowości. Są nimi określone cechy i zasady naukowego poznania, wyróżniające je /naukowe poznanie/ "spośród wszelkich pozanaukowych form aktywności intelektualnej człowieka, a więc systemów wiedzy opartej na innych zasadach niż kryterium prawdy^{x/}. Do tych cech i zasad zaliczono:

- stosowanie metod badawczych zapewniających racjonalny dobór, układ i metodologiczną poprawność czynności i zabiegów, które składają się na uprawianie danej nauki;
- język pozwalający ściśle i jednoznacznie formułować wyniki poznania, czyli "zapewniający ich pozytywną lub negatywną sprawdzalność" oraz konfrontację z poglądami już istniejącymi;
- uznawanie za naukowe tylko takich twierdzeń, które mają dostateczne uzasadnienie, a więc są albo pewne, albo o wysokim stopniu prawdopodobieństwa;
- wewnętrzną niesprzeczność zbioru twierdzeń i ich uporządkowanie w logicznie powiązane systemy /tylko uporządkowane zbiory twierdzeń zasługują na miano naukowych/;
- krytycyzm wobec wszelkich wypowiedzianych tez, czyli postawa ustawicznego sprawdzania, korygowania, rewidowania i rozbudowywania istniejącego systemu wiedzy;
- twórczy charakter rezultatów poznawczych, które włącza się do już zastanego dorobku naukowego.

Nie ulega wątpliwości, że są to cechy i zasady, którymi w mniejszym lub większym stopniu legitymuje się również współczesna nauka wojenna i poszczególne dyscypliny naukowe na nią się składające.

Można oczywiście mówić o niedostatkach lub wręcz błędach w naukowej działalności poszczególnych uczelni, instytutów, sztabów i dowództw czy wreszcie poszczególnych ludzi ewentualnie zespołów naukowych. Można niewątpliwie wyodrębnić takie dziedziny i specjalności nauki wojennej, w których te niedostatki i błędy spox/ WEP. t.7, s.643

tykane są szczególnie często, jednak analiza warunków naukowości prowadzi nieuchronnie do wniosku, że do podważania istnienia nauki wojennej nie ma podstaw.

2.2. Ogólna charakterystyka nauki wojennej

2.2.1. Pojęcia ogólne

Od szeregu lat na temat przedmiotu i struktury nauki wojennej /patrz przyp.2.2./ toczą się w naukowym środowisku wojskowym /przede wszystkim radzieckim, a ostatnio także i w polskim/ ożywione dyskusje, a nawet spory. Do chwili obecnej nie doprowadziły one do oczekiwanych, zadowalających rozstrzygnięć. Rzecz dotyczy w istocie problemów z zakresu naukoznawstwa, a przede wszystkim klasyfikacji nauk.

Klasyfikacja nie tylko nauki wojennej, ale nauki w ogóle - to dziedzina jeszcze do końca nie uporządkowana.

Złożyło się na to szereg okoliczności, wśród których można by przede wszystkim wymienić: będący następstwem rewolucji naukowo-technicznej burzliwy rozwój nauk oraz gwałtownie postępującą dyferencjację i integrację różnych dziedzin i specjalności; rozbieżność celów i podstaw metodologicznych przyjmowanych przy klasyfikacji /strukturyzacji/ nauki i wynikającą stąd różnorodność stosowanych kryteriów podziału.

W zależności od celów klasyfikacji oraz przyjętych stosownie do nich kryteriów podziału można uzyskać różne rezultaty /wyniki klasyfikacji/. Klasyfikacja ta wpływać będzie w sposób zasadniczy na charakter i treść polityki naukowej, regulującej rozwój poszczególnych dziedzin nauki /przyspieszanie rozwoju jednych, przyhamowywanie innych itp./.

Przystępując więc do pracy w tej dziedzinie^{x/} trzeba przede wszystkim precyzyjnie określić cel poczynañ klasyfikacyjnych. Jest nim strukturyzacja nauki wojennej; uzyskanie pełnego rozeznanie co do kręgu /zakresu/ spraw tę naukę interesujących; ustalenie związków wewnętrznych między jej częściami składowymi oraz

x/ Prace podjęte zostały przez Katedrę Strategii Akademii Sztabu Generalnego WP.

związków z innymi naukami; stworzenie uzasadnionej teoretycznej podstawy dla racjonalnej polityki naukowej. W niniejszych rozważaniach celowo abstrahuje się od aktualnych realiów w dziedzinie możliwości kadrowych i sprzętowych naszych ośrodków naukowych, sztabów, poligonów, przemysłu itd., bowiem te konkrety powinna uwzględniać i analizować polityka naukowa.

Tak sformułowany cel wyznacza kryteria podziału klasyfikacyjnego, za które przyjęto: po pierwsze - przedmiot; po drugie - metody badawcze.

Porządkowanie klasyfikacji nauki wojennej nie powinno jednak doprowadzić do jej przeformalizowania. Przyjęty system musi być elastyczny i otwarty, tj. nie może hamować rozwoju nowych nauk, musi ułatwiać procesy integracyjne /wzajemne przenikanie się i korzystanie z osiągnięć metodologicznych i merytorycznych/ oraz kontakty międzydyscyplinarne, a przede wszystkim pełnienie przez naukę wojenną funkcji usługowej wobec praktyki.

Dla uniknięcia niebezpieczeństwa przeformalizowania systemu klasyfikacyjnego należy w możliwie największym stopniu uwzględnić:

- istniejące tradycje i przyzwyczajenia;
- poglądy na przedmiot i strukturę nauki wojennej obowiązujące w armiach sojusznicznych, a w naszym wypadku przede wszystkim w Armii Radzieckiej;
- poglądy, ustalenia i wymagania w dziedzinie klasyfikacji nauki obowiązujące w państwie, a znajdujące swój wyraz w różnych dokumentach prawnych i pomocniczych.

Tak zróżnicowane wymagania powodują, że ustalone poglądy na przedmiot i strukturę nauki wojennej stanowić będą w pewnym sensie kompromis, ale kompromis oparty na logice, a tym samym przybliżający do celu.

2.2.2. Przedmiot nauki wojennej

Przedmiot socjalistycznej nauki wojennej we współczesnej literaturze specjalistycznej traktowany jest bardzo szeroko, a jednocześnie ujmowany wyjątkowo nieprecyzyjnie. Znaczna część autorów niekiedy w jednym akapicie dokonuje "zmiany poglądu", stwierdzając np. w jednym miejscu, że przedmiotem nauki wojennej jest walka zbrojna, a w drugim rozszerzając zakres jej

/nauki wojennej/ zainteresowań na problematykę całej wojny^{x/} lub odwrotnie - za przedmiot badań przyjmując wojnę, aby w dalszych rozważaniach /niekiedy dotyczących już innej sprawy/ zawęzić problematykę nauki wojennej do spraw w zasadzie czysto wojskowych^{xx/}. Do tego w przypadku literatury radzieckiej dochodzą pewne różnice terminologiczne, nie zawsze dostrzegane przez tłumaczy^{xxx/}.

Ograniczenie się do lakonicznego stwierdzenia, iż przedmiot nauki wojennej stanowi albo walka zbrojna, albo wojna jest rozwiązaniem ze względów zarówno merytorycznych, jak i formalnych nie do przyjęcia. Walka zbrojna jest co prawda zasadniczym i nieodłącznym, przesadzającym o istocie wojny, ale tylko jednym ze sposobów jej prowadzenia. Natomiast współczesna wojna - to, jak już była mowa, zjawisko wyjątkowo złożone, ogarniające

x/ Na przykład: Smirnow, Baz, Kozłow, Sidorow: O radzieckiej nauce wojennej. Wyd. MON, Warszawa 1962, s.177-184; Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1971, s.292-293 i następne do 300; B. Kulińczyk: Myśl Wojskowa 1/73, s.29-30; E. Wiśniewski: Myśl Wojskowa 9/73, s.13-14; K. Nożko: Myśl Wojskowa 8/73, s.21-22; M. Smirnow: Wojenna Myśl 10/73, s.82-86.

xx/ Na przykład: MEW. t.2. Wyd. MON, s.86-387; Bolszaja Sowiet-skaja Encykłopedija t.5, s.208-211. Moskwa 1970; G. Zawizjon: Komunizm Woorużennych Sił 12/73, s.27; Współczesna wiedza wojskowa Wyd. MON 1972, s.10 /tłumaczenie z niemieckiego/. M. Ziemiński: Wojenna Myśl 8/72 s.25-26; 10/72 s.30.

xxx/ W pracach wielu autorów radzieckich rozróżnia się pojęcie przedmiotu i obiektu badań. Zdecydowana większość autorów obiektem badań nazywa to co w pracach autorów polskich jest określone jako przedmiot; natomiast termin "przedmiot" /przedmiot/ rezerwuje dla określenia szczególnego punktu widzenia albo tych tylko właściwości badanego "obektu", które zasługują na miano prawa względnie innej zależności /związku itd./ tej rangi, o wykrycie których chodzi, albo wręcz dla określenia celu lub zadań działalności naukowo-badawczej. Jedynie w przypadkach pojedynczych pojęcia te /"obekt" i "przedmiot"/ bywają używane w sposób inny, nawet odwrócony /Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej Wyd. MON 1971, s.339; Metodika wojenno-nauczynego isliedowanija. Moskwa 1959, s.5 i inne/.

wszystkie dziedziny życia społeczeństwa, angażujące wszystkie jego materialne i duchowe siły nie tylko w toku jej trwania, ale nawet w czasie pokoju. Działania wojenne nie ograniczają się do pola bitwy, zmagania toczą się na froncie ideologicznym, dyplomatycznym, ekonomicznym i technicznym. Sprawne funkcjonowanie państwa i gospodarki w toku wojny, odporność psychiczna i zdolność społeczeństwa do przetrwania, do życia i pracy w warunkach wojny decydują o możliwości, sprawności, a nawet sensowności poczynić zbrojnych.

Do sytuacji, w której "wojnę toczyły siły zbrojne" nie ma powrotu. W tych warunkach ograniczenie zainteresowań nauki wojennej do problematyki walki zbrojnej nie ma więc żadnego uzasadnienia^{x/}.

Socjalistyczna nauka wojenna "rozpatrując wojnę /.../ jako zjawisko społeczno-klasowe, bada /.../ nie tylko jej aspekty militarne, ale również ideologiczne, polityczne i ekonomiczne. Wszystkie one bowiem wzajemnie się przenikają i warunkują"^{xx/}.

Jednakże - z drugiej strony - nie można też ograniczyć się do stwierdzenia, że przedmiotem nauki wojennej jest wojna, choć jest to oczywiście bliższe prawdy niż stwierdzenie, iż jest nim walka zbrojna.

Rzecz w tym, że zjawisko wojny jest przedmiotem zainteresowania różnych dziedzin wiedzy. Nie wszystko to, co dotyczy wojny /nie każdy punkt widzenia na sprawy wojny/, jest ważne i istotne dla zabiegów związanych z przygotowaniem oraz skutecznym, celowym prowadzeniem działań wojennych. Na przykład: socjologia wojny i wojska prowadzi m.in. badania nad społecznymi skutkami wojny. Oczywiście, że problematyka ta w swoim całości kształcie nie jest obojętna także dla przygotowań i działań wojennych, ale skutki wojny są różne, i trudno byłoby, powiedzmy, uznać za istotne badania nad związkiem istniejącym pomiędzy

x/ W ten sposób np. poza nią postawilibyśmy całą problematykę obrony cywilnej /nie jest ona przecież walką zbrojną/ choć jest to oczywiście nonsens.

xx/ W. Jaruzelski: Wkład nauki polskiej w rozwój obronności kraju. Myśl Wojskowa 1/74, s.6.

wojną a rozwojem chuligaństwa, choć skądinąd są to prace bardzo potrzebne, pożyteczne i konieczne.

Przyjmując zatem, że przedmiotem nauki wojennej jest wojna, trzeba jednocześnie zawęzić ten przedmiot do rozmiarów realnie uzasadnionych. Można to uzyskać przede wszystkim przez sprecyzowanie celu badań. Odpowiedź na pytanie: co jest przedmiotem nauki wojennej powinna więc zawierać dwa człony formułujące: 1/ co jest obiektem jej zainteresowania i 2/ w jakim celu nauka wojenna ten obiekt bada^{x/}.

Jakiż wobec tego jest cel? Po co nauka wojenna bada zjawisko wojny, jakie jest praktyczne przeznaczenie efektów działalności badawczej nauki wojennej, czemu mają służyć wojenne teorie?

Odpowiedź na te pytania jest prosta: chodzi o to, aby nie tylko poznać wojnę, ale - przede wszystkim - aby uzyskać: po pierwsze - możliwość skutecznego przygotowania państwa, społeczeństwa, gospodarki do wojny; po drugie - pełną zdolność skutecznego prowadzenia wojny "przy użyciu wszystkich dostępnych sił i środków"^{xx/}, a w tym przede wszystkim /ale nie wyłącznie/ sił zbrojnych.

A zatem: przedmiotem zainteresowań nauki wojennej jest wojna badana w całej swej złożoności, ale z myślą o potrzebach skutecznego jej przygotowania i prowadzenia^{xxx/} /patrz przy.2.3/. Stąd też szczególną wagę przywiązuje się do badania poszczególnych czynników wojny.

x/ J.Nowakowski: Myśl Wojskowa 8/73, s.14-15. Można by też przyjąć zasadę określenia zarówno obiektu, jak i przedmiotu badań, stosowaną przez większość autorów radzieckich. Jednakże ze względów semantycznych prowadziłoby to do nieporozumień, gdyż pod pojęciem przedmiot badań musielibyśmy w istocie rozumieć ich cel.

xx/ A.Greczko: Woorużonnyje siły sowietskogo gosudarstwa. Moskwa 1974, s.323.

xxx/ Wszystkie nauki zajmujące się wojną bez względu na cel badań można nazywać naukami o wojnie.

2.2.3. Struktura nauki wojennej

Prezyzyjne sformułowanie przedmiotu nauki wojennej pozwala określić zakres jej zainteresowań, a więc i strukturę /patrz przyp.2.4/. Składa się na nią szereg dyscyplin naukowych i specjalności. Są wśród nich dyscypliny wybitnie teoretyczne i wybitnie stosowane, będące wyłącznie lub głównie składowymi nauki wojennej, jak również i takie, które są jednocześnie elementami innych nauk. Skala różnorodności i ścisłości tych związków jest przy tym bardzo rozległa.

Biorąc za podstawę podziału nauk kryterium ich przydatności dla nauki wojennej /przypominamy, że zajmuje się ona badaniem wojny z myślą o potrzebach skutecznego jej przygotowania i prowadzenia/, pełen zestaw nauk najogólniej można podzielić na:

- a/ nauki wchodzące w zakres nauki wojennej;
- b/ nauki pozostałe, których osiągnięcia może oczywiście i powinna nauka wojenna wykorzystywać głównie dla celów metodologicznych.

Z kolei nauki wchodzące w zakres nauki wojennej można podzielić, biorąc za podstawę szczególną ścisłość związków z poczynaniami prowadzącymi do celu tej nauki, następująco:

- I. Nauki bezwzględnie stanowiące o charakterze nauki wojennej a luźno związane z innymi dziedzinami /grupami/ nauk.
- II. Nauki /dyscypliny, specjalności/ wchodzące zarówno w zakres innych nauk /grup nauk, dyscyplin/, jak i zakres nauki wojennej.
- III. Nauki stosunkowo luźno związane z nauką wojenną, będące przede wszystkim elementami /dyscyplinami, specjalnościami/ innych nauk.

Oczywiście granice między tymi grupami nauk nie są ani stałe, ani bezwzględne. Nie są stałe dlatego, że w miarę rozwoju społeczeństwa i wiedzy zmiana ulega znaczenie różnych nauk, powstają nowe dyscypliny, pojawiają się nowe możliwości. Nauka wojenna jest nauką żywą, rozwijającą się, a zatem wychwytywanie tych nowych możliwości i ich potęgowanie jest sprawą arcyważną. Utrzymywanie granic między różnymi grupami nauk na zasadzie koronów byłoby więc niewybaczalnym błędem.

Nie są to granice bezwzględne dlatego, że są rezultatem oceny; zamiana czynników podlegających ocenie i mających na nią wpływ,

zmiana celu oceny, warunków itd. zawsze spowoduje przesunięcia między poszczególnymi grupami.

Nauki bezwzględnie stanowiące o strukturze nauki wojennej. Wielokierunkowość zainteresowań dyscyplin i specjalności wchodzących w skład nauki wojennej, ich mnogość i różnorodność spowodowały, że w ostatnim okresie coraz częściej mówi się wśród znawców przedmiotu o konieczności wyodrębnienia dyscypliny zdolnej powiązać je w całość, skoordynować badania i ich rezultaty, zharmonizować wysiłki.

Dyscyplinę tę najczęściej nazywa się ogólną teorią nauki wojennej^{x/}. Celowość jej wyodrębnienia nie budzi na ogół zastrzeżeń. Wątpliwości i dyskusje wywołują natomiast treść i zakres

zainteresowań tej teorii. Dotychczasowe próby ich określenia raczej nie zostały uwieńczone powodzeniem. Rzecz w tym, że we wszystkich propozycjach dominuje tendencja do objęcia zasięgiem tej dyscypliny kręgu problemów wchodzących w zakres całego szeregu innych nauk zajmujących się wojną, drogą wychwycenia z każdej z nich kwestii najogólniejszych^{xx/}. W ten sposób powstaje zu-

x/ Pojęcie to stosują m.in. B. Chocha, M. Iwaszczenko, J. Nowakowski, M. Szmirnow, W. Ziemschow, a także autorzy książek Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON. Warszawa 1971 i O radzieckiej nauce wojennej. Wyd. MON, Warszawa 1962.

xx/ Na przykład: W. Ziemschow w "Wojennej Myśli" 8/72, charakteryzując zakres zainteresowań zadań ogólnej teorii stwierdza, że swymi badaniami obejmuje ona: prawa wojny, walki zbrojnej i wynikające z nich zasady; ogólne prawidłowości i zasady "budownictwa" sił zbrojnych, ich przygotowania i kierowania nimi; prawidłowości i tendencje rozwojowe w zakresie techniki wojennej; ilościowe i jakościowe kryteria efektywności tej techniki; wojskową /militarną/ treść, formy i sposoby prowadzenia wojny i ocenę jej charakteru z punktu widzenia wykorzystywanych środków; stosunki między duchowymi i materialnymi środkami prowadzenia wojny; wymagania pod adresem programujących rozwój uzbrojenia i wyposażenia; zagadnienia moralno-politycznego, ekonomicznego, mobilizacyjnego i psychologicznego przygotowania kraju i sił zbrojnych do wojny itd. N. Smirnow w "Wojennej Myśli" 10/73 mówi ponadto o: określeniu roli różnych typów uzbrojenia; stosunkach między środkami obrony i napadów oraz ich wpływie na rozwój form i sposobów prowadzenia wojny i walki zbrojnej; określaniu metod i sposobów utrzymania nad przeciwnikiem przewagi technicznej; problemach wyszkolenia i wychowania wojsk; politycznych, organizacyjnych i technicznych sposobach stałego utrzymywania gotowości bojo-

dc. odnośnika na stronie 30

pełnie nie uporządkowane i dość nieokreślone zbiorowisko problemów, dostrzanych na podstawie różnych kryteriów, nie posiadające wyraźnie zarysowanych granic. I jeszcze - w zbiorowisku tym można wyróżnić dwie grupy zagadnień zasadniczo różniących się między sobą, a mianowicie: sprawy z zakresu metodologii oraz ogólnej teorii wojny. W takim ujęciu "ogólna teoria nauki wojennej" ma dwa przedmioty badań: naukę wojenną i wojnę.

Łączenie tych dwóch grup zagadnień w ramach jednej teorii nie jest uzasadnione, należy je raczej wyodrębnić i usamodzielnąć. Tak więc z ogólnej teorii nauki wojennej wydzielono dwie dyscypliny: metodologię nauki wojennej i ogólną teorię wojny.

Metodologia nauki wojennej - to nauka o nauce wojennej. Przedmiotem jej badań jest sama nauka wojenna, a celem - usprawnienie jej funkcjonowania jako systemu naukowego. Zagadnieniami wchodzącymi w zakres zainteresowań metodologii nauki wojennej są: ogólna charakterystyka nauki wojennej jako systemu naukowego; przedmiot nauki wojennej; struktura nauki wojennej; charakterystyka związków i zależności między nauką wojenną a polityką i doktryną oraz innymi naukami; podstawy metodyki badań naukowych prowadzonych w ramach nauki wojennej oraz szczegółowe metodologie nauk wchodzących w jej zakres.

Ogólna teoria wojny - to nauka, której przedmiotem są wojna i walka zbrojna, badane z myślą o wykryciu prawidłowości i sformułowaniu praw wojny i walki zbrojnej oraz ogólnych praw nauki wojennej.

Jest to dyscyplina stojąca na pograniczu filozofii, nauk politycznych, teorii sztuki wojennej, a przede wszystkim strategii i ekonomii politycznej, i bazująca na osiągnięciach szeregu innych nauk /historii, geografii, nauk technicznych, medycznych, przyrodniczych, ekonomik szczegółowych itd./.

Doniosłe znaczenie i sens uprawiania ogólnej teorii wojny polegają głównie na tym, że: po pierwsze - zapewnia ona wszystkim pozostałym dyscyplinom i specjalnościom nauki wojennej bazę gwa-

dc. odnośnika ze strony 29

wej wojsk; różnorodnych klasyfikacjach współczesnych wojen; roli państwa w dziedzinie kierowania przygotowaniem i prowadzeniem wojny; wymaganiach współczesnej wojny w zakresie obrony zaplecza; problemach obrony cywilnej itd.itd. /wybór, skróty i tłumaczenia A.M./.

rantującą właściwy punkt wyjścia do badań szczegółowych, a po drugie - jest czynnikiem nadrzędnym, koordynującym wysiłki wszystkich nauk zajmujących się wojną.

Ogólna teoria wojny obejmuje:

- marksistowsko-leninowską teorię wojny, stanowiącą podstawę całej socjalistycznej nauki wojennej /stałe wzbogacaną w miarę rozwoju współczesności/;

- historię przedsocjalistycznych teorii wojny;
- studia nad teoriami wojennymi państw burżuazyjnych i imperialistycznych;
- studia nad właściwościami wojny współczesnej;
- studia nad właściwościami przyszłej wojny;
- teorię zapobiegania wojnie.

Jak z powyższego wynika, w zakres ogólnej teorii wojny wchodzi nauki, które można również zaliczyć do zakresu filozofii, historii itd. I tak jest w rzeczywistości. Cała nauka wojenna stanowi bowiem system nauk, a wszystkie nauki - jedność, wzajemnie się przenikając i warunkując, w czym tkwi szczególna siła i sprawność tego systemu.

Teoria sztuki wojennej. Jest to w systemie nauki wojennej dyscyplina podstawowa. Wraz z ogólną teorią wojny stanowi ona element integrujący wysiłki wszystkich innych nauk składających się na naukę wojenną. Przedmiot, istota, treść i metodyka tej dyscypliny naukowej wyłożone są w rozdziale następnym.

Teoria wojennej organizacji państwa i sił zbrojnych. W radzieckiej literaturze przedmiotu mówi się najczęściej albo o administracji wojskowej, lub o teorii budownictwa sił zbrojnych, pozostawiając problematykę wojennej organizacji państwa poza zakresem nauki wojennej, a mianowicie w dziale naukowego komunizmu^{x/}.

x/N. Azowcew, M. Smirnow, W. Ziemskow, S. Chkystow, S. Kozłow: O radzieckiej nauce wojennej; B. Zubarijew: Uczenia o zaszcitlie socjalistycznego otieczestwa. Wojennaja Myśl 4/73 s.17 stwierdza, że nauka o obronie socjalistycznej ojczyzny wchodzi w zakres naukowego komunizmu i zajmuje się między innymi: obronnością ojczyzny socjalistycznej jako ogólną prawidłowością; doskonaleniem wojennej organizacji socjalistycznego państwa, prawidłowościami rozwoju socjalistycznej armii; problematyką podstaw i rozwoju sojuszu socjalistycznych państw i sił zbrojnych itd.

W języku polskim termin: "administracja" oznacza ogół czynności lub czynności i organów zajmujących się zarządzaniem; "administracja wojskowa" zaś - działalność organów wojskowych, obejmującą sprawy nie wchodzące w zakres dowodzenia i szkolenia, ale związane z zarządzaniem, a głównie z zaspokajaniem potrzeb osobowych i materiałowych. Słowo to nie oznacza jednak nauki^{x/}.

Termin: "budownictwo" zgodnie z duchem języka polskiego dotyczy prac budowlanych, natomiast zupełnie nie jest stosowany w teorii organizacji i zarządzania, zajmującej się problematyką tworzenia struktur organizacyjnych i mechanizmów ich stosowania.

Dlatego też najważniejszy z punktu widzenia czystości języka polskiego jest termin: "organizacja" - organizacja sił zbrojnych, organizacja państwa itd.

Oddzielenie problematyki wojennej organizacji państwa od organizacji sił zbrojnych w naszych warunkach nie znajduje uzasadnienia, i to z kilku powodów:

- po pierwsze - armia jest częścią państwa, jest jednym z jego organów; zajmując się problematyką organizacji państwa nie sposób pominąć sił zbrojnych, szczególnie, gdy chodzi o problemy wojennej organizacji państwa;

- po drugie - takie rozdzielenie, i to do rzędu odrębnych grup nauk /jedna część problematyki występuje w ramach systemu nauki wojennej, zaś druga w systemie naukowego komunizmu/, prowadzi do zbędnego nadmiernego rozproszenia, marnotrawstwa sił społecznych, dysharmonii poczynają;

- po trzecie - problematyka naukowego komunizmu w zakresie przez nas uprawianym nie obejmuje w zasadzie kwestii wojennych^{xx/}.

Omówiona powyżej pierwsza grupa nauk, jako najściślej związanych z przedmiotem nauki wojennej i przesądzających o jej specyfice, pozostaje, rzecz jasna, w ścisłych związkach i zależnościach z wszystkimi innymi naukami. Warto jednak zwrócić tu przede wszystkim uwagę na ścisłość związków /poza związkami z filozofią i ekonomią polityczną/ oraz wzajemne przenikanie się tych nauk z teorią organizacji i zarządzania oraz prakseologią /które to nauki powstały i rozwinęły się między innymi pod wpły-

x/ M. Plikus. Myśl Wojskowa 11/73, s.17.

xx/ Informacja Zastępcy Komendanta WAP płk. doc. dr. M. Sidor

wem sztuki wojennej^{x/}, a także z nauką o państwie^{xx/}.

Nauki wchodzące zarówno w zakres nauki wojennej, jak i innych nauk. Do tej grupy aktualnie należy przede wszystkim zaliczyć wojenne i wojskowe nauki społeczne, techniczne i medyczne.

Ich znaczenie dla przygotowania i prowadzenia wojny jest coraz większe. Wywołuje to z kolei coraz silniejsze związki i wzajemne przenikanie się tych nauk z naukami grupy pierwszej, a także wzrost ich wzajemnych zależności. Zależności te są wzajemne, bowiem: z jednej strony - nauki pierwszej grupy zawierają szereg podstawowych dla nauk grupy drugiej danych dyrektywnych, których nie mogą one nie uwzględniać; z drugiej strony - osiągnięcia i rezultaty nauk drugiej grupy nie mogą być ignorowane przez nauki grupy pierwszej, bo stanowią one materialną podstawę określającą realne możliwości rozwiązań, której nieuwzględnienie prowadzić może tylko do nonsensu /patrz przyp. 2.6/.

Obecnie nie sposób już mówić o nauce wojennej/1 oczekiwać od niej właściwych rezultatów/ nie uwzględniając w jej zestawie podstawowych działów takich nauk, jak: budowa i eksploatacja sprzętu technicznego, bojowego, łączności i radioelektronicznego, transportowego, wyposażenia technicznego wojsk i sił obrony cywilnej; budownictwo wojskowe; wojenna geografia, geodezja, kartografia, meteorologia, klimatologia, nawigacja, historia sztuki wojennej, wojen i wojska; wojenna psychologia; socjologia wojny i wojska; międzynarodowe prawo wojenne; wojskowa pedagogika i dydaktyka, a także teoria pracy partyjno-politycznej; wojskowa cybernetyka i informatyka; ekonomika wojenna i wojskowa, wojskowa i wojenna medycyna kliniczna itd.

Są to nauki, które wchodząc w zakres nauki wojennej, tj. stanowiąc jej składowe części, nie przestają być jednocześnie i w tym samym zakresie elementami macierzystych nauk /grup nauk

x/T.Kotarbiński: Traktat o dobrej robocie. Wyd.Ossolineum, Warszawa 1969, rozdział XIII, s.488; Pszczołowski: Zasady sprawnego działania. Wiedza Powszechna. Warszawa 1967, s.18-19; J.Zieleniewski: Organizacja zespołów ludzkich. PWN, Warszawa 1967, rozdział 5, s.462-464.

xx/Problemy organizacji i funkcjonowania państwa mogą być rozwiązane tylko przy współpracy nauk prawnych i nauki wojennej; dotychczasowe nasze doświadczenia wskazują na to, że ignorowanie tych związków prowadzi do rozwiązań jednostronnych.

- dziedzin i dyscyplin/. Np. geografia wojenna będąc jedną z części składowych nauki wojennej nie przestaje oczywiście być **jedną ze specjalności geografii w ogóle**. Spór o to: **czym jest bardziej - jest sporem bezprzedmiotowym, a zatem bezsensownym**.

Nauki związane luźno z problematyką przygotowania i prowadzenia wojny. Są to aktualnie przede wszystkim niektóre działy fizyki, chemii, biologii, astronomii, geologii, językoznawstwa itd., a więc tych nauk, których osiągnięcia leżą u podstaw konstrukcji nowych broni, systemów walki, metod wojowania, systemów dowodzenia itp., a także metod i środków obrony.

Na współczesną naukę składa się kilkaset dyscyplin i specjalności. Każdy rok przynosi w ich wykazie istotne zmiany. Dokonanie oceny i selekcji wszystkich tych nauk z punktu widzenia potrzeb wojennych jest sprawą daleko wykraczającą poza ramy niniejszej pracy. Przeprowadzenie rozległych studiów w tym zakresie mogłoby się zresztą okazać trudem syzyfowym - tempo zmian jest, być może, zbyt szybkie.

Powinno więc na razie wystarczyć ogólne stwierdzenie, iż nie ma w zasadzie obecnie nauk nieprzydatnych dla celów przygotowania i prowadzenia wojny; nie ma w zasadzie również nauk, które mogłyby całkowicie ignorować potrzeby obronności, przechodzić nad nimi do porządku dziennego bez szkody dla społeczeństwa i samej nauki.

Całkowicie poza ramami nauki wojennej możemy więc postawić tylko **nieliczne grupy i dyscypliny naukowe**. Są to przede wszystkim tzw. nauki formalne, przydatne i wręcz niezbędne nauce wojennej w sensie wyłącznie metodologicznym /np. matematyka, logika itd./. Są to także nauki artystyczne, filologiczne, rolnicze i leśne.

Elementy pozostałych nauk związane w mniejszym lub większym stopniu z wojną należałoby zaliczyć natomiast do zakresu nauki wojennej.

2.2.4. Miejsce i rola nauki wojennej w systemie nauk

Istnieją różne systemy klasyfikacji nauk. Z ogólnometodologicznego punktu widzenia można wyodrębnić nauki formalne i realne^{x/}. Nauka wojenna należy oczywiście do nauk realnych, opierających się na doświadczeniu, a więc do empirycznych, aposteriorycznych, a także - idąc dalej - do nauk indukcyjnych. Ostatnie twierdzenie jednak w odniesieniu do niektórych dyscyplin i specjalności nauki wojennej jest już ryzykowne.

Według najaktualniejszych ustaleń filozofii marksistowskiej - biorąc za podstawę podziału kryterium odrębności przedmiotu badań, stosowanych metod badawczych oraz celów, a także uwzględniając związki i wzajemne zależności między różnymi przedmiotami - wyodrębnia się naukę o przyrodzie, społeczeństwie i myśleniu^{xx/}. Nauka wojenna - to przede wszystkim dziedzina nauki o społeczeństwie; w określonych przedziałach zainteresowań wkracza ona jednak także w dziedzinę nauki o przyrodzie i o myśleniu - schemat 2.1.

Aktualnie, głównie dla celów administracyjnych, w Polsce rozróżniamy dwa systemy: pierwszy - zastosowany w resorcie nauki, szkolnictwa wyższego i techniki oraz drugi - ustalony dla potrzeb RWPG. Różnią się one od siebie nieznacznie, głównie tylko stopniem szczegółowości, wynikającym z odrębności przeznaczenia /zastosowania praktycznego/. Pierwszy wyodrębnia 10 grup nauk: artystyczne, chemiczne, ekonomiczne, humanistyczne, matematyczno-fizyczne, medyczne, prawne i polityczne, przyrodnicze, rolne i leśne, techniczne; drugi dzieli naukę na 5 grup dyscyplin: medyczne, przyrodnicze, rolnicze, społeczne, techniczne. Z kolei grupy te dzielą się na poszczególne dyscypliny, specjalności i nawet podspecjalności.

Nauka wojenna nie może być ani uznana za jedną z odrębnych grup nauk /jedenastą w rozwiązaniu stosowanym przez MNSzWiT, szóstą w rozwiązaniu obowiązującym aktualnie w RWPG/, ani w całości zaliczona do którejś z grup wyodrębnionych w obu tych systemach. Rzecz w tym, że wyodrębniliśmy naukę wojenną jako

x/ WEP t.7, s.234.

xx/ J.Nowakowski: Myśl Wojskowa 8/73, s.14; Tiuszkiewicz: Wojenna Myśl 12/73, s.59.

mającą "z natury rzeczy charakter interdyscypliny i to nie tylko w zakresie teorii ogólnej, ale również i teorii sztuki wojennej"^{x/}, zakładając zupełnie odmienne cele. Część zasadniczą nauk składających się na naukę wojenną należałoby zaliczyć do nauk humanistycznych w pierwszym, a społecznych w drugim systemie. Pozostałe kwalifikują się ze względu na swój charakter do innych grup nauk, wśród których przede wszystkim trzeba wymienić: w systemie MNSzWiT - ekonomiczne, prawne i polityczne, techniczne; w systemie RWPg - techniczne.

Naukę wojenną trzeba więc widzieć jako system nauk wyodrębniający się wybiórczo z różnych grup nauk i dyscyplin, a obejmujący swym zasięgiem różne ich elementy - schematy 2.2. i 2.3.

2.2.5. Podstawowe problemy metodologiczne nauki wojennej

Terminem: "metodologia" określa się pojęcie o treści wysoce zróżnicowanej. Metodologia ogólna - to nauka o metodach umiętnego działania w ogóle, a więc prakseologia; metodologia w znaczeniu węższym - to nauka o metodach operacji umysłowych; metodologia w znaczeniu najwęższym /i najbardziej rozpowszechnionym/ - to nauka o metodach postępowania przy uprawianiu nauk, inaczej metodologia nauk.

Istotną jednakże sprawą jest to, czy nauka będzie rozpatrywana jako system uzasadnionych twierdzeń, czy też jako zespół czynności badawczych. W pierwszym bowiem przypadku metodologia nauk będzie nauką o elementach i strukturze systemów naukowych /cały 2 rozdział niniejszej pracy jest w tym sensie poświęcony problematyce metodologicznej/; w drugim natomiast - jest nauką o metodach postępowania naukowego^{xx/}.

W szeregu prac poświęconych nauce wojennej wiele mówi się o metodologii nauki wojennej lub wojskowych badań naukowych. W treści tych prac dają się zauważyć dwie charakterystyczne tendencje: albo autorzy ograniczają się do ogólnikowego ujęcia problematyki /w którym to ujęciu metodologiczne problemy nauki wojennej sprowadzane są do podstaw metodologii socjalistycznej

x/ W. Jaruzelski: Wkład nauki polskiej w rozwój obronności kraju. Myśl Wojskowa 1/74, s. 6.
xx/ WEP. t. 7, s. 234

nauki w ogóle, czyli do marksistowskiego materializmu historycznego i dialektycznego^{x/}, albo szczegółowo traktują kwestię metodologii ogólnej i jeszcze szczegółowiej badań nauk społecznych wchodzących w zakres nauki wojennej, pomijając całkowicie lub uwzględniając zaledwie z grubsza problemy metodologii szczegółowej nauk technicznych, medycznych i innych^{xx/}.

I nic dziwnego. Nauka wojenna nie stanowi jednolitej dyscypliny. Jako system nauk została wyodrębniona nie na podstawie odmienności metod badawczych, ale na podstawie odrębności przedmiotów badań. Jako zbiór różnych nauk nie posiada ona swojej jednej metodologii szczegółowej, wspólnej dla wszystkich elementów /dyscyplin, specjalności/, wręcz przeciwnie - nauki wchodzące w skład systemu nauki wojennej posługują się odrębnymi lub odmiennymi /całkowicie lub częściowo/ metodologiami szczegółowymi. Ona to /metodologia szczegółowa/ - obok odrębności przedmiotu badań - przesądza o wyodrębnieniu się tych nauk w samodzielne dyscypliny /specjalności/ nauki wojennej /objęte wspólną nazwą nauki wojennej/. Jest to jednak problem sam w sobie nadzwyczaj rozległy, wymagający oddzielnego opracowania.

2.3. Prawa wojny i prawa walki zbrojnej

2.3.1. Ogólna charakterystyka praw wojny i praw walki zbrojnej

Wojna, a tym samym walka zbrojna będąca jej elementem podstawowym są zjawiskami społecznymi wywoływanymi przez ludzi i przez nich kierowanymi. Stanowią one rezultat konkretnej działalności społeczeństwa, realizowanej przy użyciu oręża jako głównego środka zapewniającego osiągnięcie celu politycznego.

Z powyższego wynika więc, że: po pierwsze - prawa wojny i prawa walki zbrojnej należy zaliczyć do grupy praw społecznych; po drugie - prawa wojny i prawa walki zbrojnej nie są toż-

x/ Na przykład Kirsztin: Wojennaja Myśl 4/73, s.87. O radzieckiej nauce wojennej. Wyd. MON. Warszawa 1962, s.74-75.

xx/ Na przykład "Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej" lub "metodyka wojenno-naucznego issliedowanijsa".

same, gdyż odnoszą się do zjawisk różnych pod względem zakresu i treści. Pierwsze dotyczą bowiem wojny w jej wszelkich przejawach, natomiast drugie odnoszą się tylko do jednego z nich - walki zbrojnej.

A zatem prawa wojny i prawa walki zbrojnej są to zasadnicze i niezbędne wewnętrzne związki występujące między zjawiskami wojny lub walki zbrojnej. Jako prawa społeczne mają one charakter historyczny, nie są więc niezmiennie, wieczne /patrz przyp. 2.7/.

Prawa wojny i prawa walki zbrojnej wpływają jednakowo na obie walczące strony, jednak zwycięża ta, która potrafi lepiej je poznać i wykorzystać. Istotną rolę spełniają w tym względzie przede wszystkim takie czynniki, jak: założenia wojny, stan moralno-polityczny społeczeństw ją prowadzących, doświadczenie bojowe żołnierzy, ich wyszkolenie, wyposażenie itp.^{x/}. Ludzie zmieniając konkretną rzeczywistość zmieniają jednocześnie sferę i siłę oddziaływania praw. Stopień wykorzystania praw wojny i praw walki zbrojnej zależy więc w dużej mierze od ich znajomości oraz umiejętności stwarzania warunków do ich korzystnego przejawiania się. Cel wojny i walki zbrojnej osiągnie ta z walczących stron, która w większym stopniu uwzględni realną sytuację, tj. obiektywnie działające prawa^{xx/}.

Prawa wojny i prawa walki zbrojnej przejawiają się poprzez przypadki oraz krzyżowanie się przeciwstawnych tendencji zarówno między walczącymi zbiorowościami, jak i w każdej z nich. Prawa te przejawiają się w efekcie działania wielu ludzi dążących do osiągnięcia często przeciwstawnych celów. W rezultacie różnorodnej działalności ludzi uczestniczących w wojnie prawa wojny i prawa walki zbrojnej ujawniają się zarówno poprzez przypadkowości, jak też w wyniku planowego, zorganizowanego działania. Prawa wojny i prawa walki zbrojnej oddziałują więc w sposób bardziej elastyczny aniżeli prawa przyrody, w wyniku czego skutki tego działania nie dają się dokładnie przewidzieć.

x/ M.W. Popow: *Suszcznost zakonow woorużonnoj borby*. Moskwa 1964, s.105.

xx/ W. Morozow, S. Tiuszkiewicz: *Obiektiwnye zakony wojny i ich otrażenie w sowietskoj wojennoj naukie*. *Wojennaja Myśl* 5/71, s.57.

Prawa wojny i prawa walki zbrojnej w zasadzie nie działają w izolacji /pojedynczo/, lecz łącznie, w ścisłym wzajemnym powiązaniu, przeplatając się i przenikając.

2.3.2. Prawa wojny

Prawa wojny odzwierciedlają związki i zależności między wojną /pojmowaną w szerokim znaczeniu/ a podstawowymi czynnikami decydującymi o jej przebiegu i końcowym rezultacie.

Nauka wojenna bada prawa wojny w aspektach: ekonomicznym, społeczno-politycznym i militarnym, obejmując swym zainteresowaniem również przygotowanie kraju do wojny. Najczęściej jako prawa wojny wymienia się:

1/ prawo zależności wojny od polityki; 2/ prawo zależności wojny od stosunku między potencjami wojennymi walczących stron.

Prawo zależności wojny od polityki. Wojna, będąc kontynuacją polityki środkami przemocy, jest od niej ściśle uzależniona. Polityczna treść wojny wywiera wpływ na sposoby i formy jej prowadzenia.

Przykładów oddziaływania polityki na przebieg wojny zacytować można wiele. Sojusze militarne zawierane podczas pierwszej i drugiej wojen światowych, a dyktowane względami politycznymi miały decydujący wpływ na ich przebieg. To właśnie zamysły polityczne faszystowskich Niemiec, zmierzających do wciągnięcia Turcji do wojny po swojej stronie, legły między innymi u podstaw opracowania planu operacji strategicznej na kierunku Kaukazu^{x/}.

Polityka jednak nie może decydować o sprawach pokoju i wojny w oderwaniu od rzeczywistości. W ciągu ostatnich kilkunastu lat obserwuje się **ściśle** sprzężenie zwrotne, a mianowicie: coraz widoczniejszy staje się wpływ na politykę faktu posiadania przez główne mocarstwa świata broni jądrowej, której możliwości są powszechnie znane. Uwzględniając to polityka musi tak realizować swe cele, aby nie dopuścić do wybuchu globalnej wojny jądrowej. W efekcie powstałej sytuacji rola polityki wzrasta, a użycie broni jądrowej /tj. środka militarnego/ kwalifikuje się obecnie nie do aktów wojskowych, lecz przede wszystkim politycznych.

x/ Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. Wyd. MON. Warszawa 1964, s.58.

Zależności i związki między polityką a wojną są tak znaczne, że oddziałują na wszystkie dziedziny życia społecznego. Dlatego też twierdzi się, że prawo zależności wojny od polityki jest prawem podstawowym, wpływającym na wszystkie pozostałe prawa wojny i prawa walki zbrojnej^{x/}. Znajomość tego prawa umożliwia określenie charakteru każdej wojny, roli społeczeństwa i techniki w wojnie oraz wielu innych zależności. Zależności i związki między polityką a wojną leżą u podstaw wszystkich innych zależności związanych z wojną i dlatego powinny być uznane za nadrzędne w stosunku do pozostałych.

Prawo zależności przebiegu i wyniku wojny od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron. Przebieg i wynik wojny zależał zawsze, a szczególnie zależy obecnie od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron. Na potencjał wojenny składa się potencjał wojenno-ekonomiczny, moralno-polityczny i militarny. Niektórzy teoretycy wyodrębniają ponadto jako część składową potencjału wojennego potencjał naukowy^{xx/}.

Państwa mające przewagę w potencjale wojenno-ekonomicznym, moralno-politycznym i militarnym na ogół kończyły wojny zwycięsko, osiągając założone cele. Brak jednak przewagi chociażby tylko w jednym z wymienionych elementów potencjału wojennego zawsze odbijał się ujemnie na końcowym rezultacie wojny. Dążenie do osłabienia potencjału wojenno-ekonomicznego, moralno-politycznego oraz militarnego było we wszystkich wojnach celem strony przeciwnej.

Poszczególne elementy potencjału wojennego oddziałują na przebieg wojny w ścisłym ze sobą powiązaniu, a wymienione zależności, jakkolwiek ujmowane często w postaci oddzielnych praw, stanowią jednak integralne części jednego ogólnego prawa wojny, wskazującego na zależność jej przebiegu i wyniku od stosunku

x/ Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1971, s.346.

xx/ W.Sawkin: Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki. Wyd. MON, Warszawa 1974, s.137.

między potencjałami wojennymi walczących stron^{x/}.

Potencjał wojenno-ekonomiczny jest czynnikiem przesądza-
jącym o możliwościach zaspokajania potrzeb społeczeństwa i armii
w czasie wojny. Składają się nań: poziom rozwoju i stan sił wy-
twórczych, nauki i kultury; charakter ustroju społeczno-politycz-
nego kraju; liczba ludzi i gęstość zaludnienia; wielkość i sto-
pień wykorzystania bogactw naturalnych; rozmieszczenie przemysłu
i jego ochrona przed działaniem nieprzyjaciela; charakter i stan
komunikacji; zorganizowanie społeczeństwa i jego świadomość^{xx/}.
Posiadanie przewagi nad nieprzyjacielem w dziedzinie wojenno-eko-
nomicznej stanowi podstawę osiągnięcia zwycięstwa. "... Cała
organizacja i sposób walki wojsk, tym samym zaś zwycięstwo i
klęska zależą - jak się okazuje - od warunków materialnych, tzn.
ekonomicznych, od materiału ludzkiego, uzbrojenia, czyli od ja-
kości i ilości ludzi oraz od techniki"^{xxx/}. Czynniki ekonomiczne
szczególnie wpływa na przebieg i wynik wojen okresu maszynowego,
w których toku wykorzystuje się ogromne ilości coraz bardziej
skomplikowanego i kosztownego uzbrojenia oraz innego sprzętu
technicznego. Możliwość wybuchu wojny z użyciem broni rakieto-
wej i jądrowej powoduje wzrost roli czynnika ekonomicznego, gdyż
niezbędne staje się utrzymywanie już w okresie pokoju olbrzymich
ilości zapasów uzbrojenia i sprzętu technicznego oraz innych za-
sobów coraz szybciej ulegających moralnemu starzeniu się. W woj-
nie z użyciem broni jądrowej potencjał wojenno-ekonomiczny nawet
dużego państwa może być w krótkim czasie zniszczony. W tych wa-
runkach wielkiego znaczenia nabiera odporność ekonomiki kraju na
uderzenia jądrowe oraz zdolność do jej szybkiego uruchamiania po
uderzeniach.

Potencjał wojenno-ekonomiczny wpływa w istotny sposób na
charakter prowadzonych działań wojennych. Przykładem mogą tu być
wojny narodowowyzwoleńcze prowadzone przez nierozwinięte narody
trzeciego świata sposobem działań partyzanckich i przy zastosowa-
niu nieskomplikowanego uzbrojenia przeciw państwom wysoko uprze-

x/ W. Morozow, S. Tiuszkievicz: Obiektywne zakony wojny i ich
odrażliwienie w sowieckiej wojennej nauce. Wojenna Myśl
5/71, s. 64-65.

xx/ P. I. Trifonienkow: Ob osnovnych zakonach choda i ischoda sow-
remiennej wojny. Moskwa 1962, s. 32-33.

xxx/ F. Engels: Anty-Dühring. Warszawa 1949, s. 168.

mysłowionym, które wykorzystując najnowocześniejszą technikę bojową stosują odpowiednie formy i sposoby walki.

Potencjał moralno-polityczny społeczeństwa i wojska, a więc stosunek do wojny - gotowość do poświęceń, dążenie do walki i zwycięstwa - jest również czynnikiem wpływającym w znacznej mierze na jej przebieg i wynik. We współczesnej epoce, gdy do udziału w wojnie angażuje się ogromne masy ludności, nastawienie moralno-polityczne społeczeństwa i wojska odgrywa coraz większą rolę.

Potencjał moralno-polityczny społeczeństwa kształtuje się w oparciu o ideologię przyjętą i stosowaną przez dany ustrój społeczno-polityczny. Ideologia wywiera potężny wpływ na świadomość, a zatem i postawę moralno-polityczną tak własnego społeczeństwa, jak i społeczeństwa przeciwnika. Stąd duże znaczenie przykłada się podczas wojny, a także przed jej wybuchem, do walki ideologicznej. Świadomość społeczna ludzi kształtuje się między innymi pod wpływem czynnika ekonomicznego. Ustrój socjalistyczny, zaspokajając w sposób najpełniejszy potrzeby duchowe i materialne społeczeństwa, sprzyja utrzymaniu wysokiego potencjału moralno-politycznego. Potencjał ten nie jest wielkością stałą. Zachodzą w nim istotne zmiany, uzależnione od umiejętności kształtowania go przez klasy panujące. Przykładem tego może być Francja w 1940 r., której burżuazja nie potrafiła zmobilizować duchowo społeczeństwa do walki z wrogiem, gdyż o wiele bardziej obawiała się własnego narodu aniżeli hitlerowskich agresorów^{x/}.

W każdym przypadku czynnik moralny wpływał w sposób istotny na przebieg i wynik wojny.

Potencjał militarny, pochodny od potencjałów wojenno-ekonomicznego i moralno-politycznego, jest czynnikiem wyrażającym bezpośrednio siłę obronną państwa. Przebieg i końcowy rezultat wojny zależą od stosunku między potencjałami militarnymi walczących stron. Na potencjał militarny składa się wiele elementów, a przede wszystkim: liczba i wartość żołnierzy, jakość uzbrojenia oraz sprzętu technicznego; sprawność organizacyjna, wyszkolenie wojsk, a także zasoby niezbędne do zaspokajania potrzeb sił zbrojnych.

x/ Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. Wyd. MON. Warszawa 1964, s.309.

Tego rodzaju potencjał militarny odgrywał decydującą rolę przede wszystkim w wojnach minionych, a zwłaszcza wówczas, gdy o ich losach rozstrzygała jedna bitwa generalna. Obecnie, gdy główne mocarstwa świata dysponują bronią jądrową, niektóre składniki konwencjonalnego potencjału militarnego, takie jak: liczba żołnierzy i uzbrojenia oraz innego sprzętu technicznego, nie będą odgrywać równie istotnej roli, co nie oznacza, że we współczesnej wojnie konwencjonalnej wartości te nie będą się liczyć. O mocy potencjału militarnego w wojnie jądrowej decydować będzie jednak przede wszystkim liczba i jakość środków przenoszenia broni jądrowej oraz liczba i jakość ładunków jądrowych.

Przedstawiona w dużym skrócie charakterystyka praw wojny /patrz przyp. 2.8/, określających zależności między przebiegiem i końcowym rezultatem wojny a polityką i potencjałem wojennym walczących stron, wskazuje na konieczność ich uwzględniania przy określeniu praw rządzących walką zbrojną.

2.3.3. Prawa walki zbrojnej

W przeciwieństwie do praw, które odnoszą się do wojny we wszystkich jej aspektach, prawa walki zbrojnej dotyczą jedynie aspektu militarnego. Wyrażają one najbardziej istotne związki i zależności między zjawiskami zachodzącymi w toku prowadzenia działań wojennych.

Prawa walki zbrojnej wynikają z praw wojny i są z nimi ściśle powiązane.

Walka zbrojna, jako integralna część wojny, uzależniona jest od polityki, stanu moralno-politycznego społeczeństwa i stopnia rozwoju ekonomiki walczących stron. Charakter walki zbrojnej, jej napięcia zależą w dużej mierze od ostrości przeciwieństw politycznych. "W wojnach, które wybuchały z przyczyn nieistotnych, błahych, z powodu drugorzędnych sprzeczności politycznych, walka zbrojna przebiegała z niewielkim napięciem, nie obfitowała w wielkie bitwy ... W wojnach natomiast prowadzonych dla osiągnięcia krańcowo przeciwstawnych celów politycznych walka zbrojna nabierała charakteru wyjątkowo zacieklego"^{x/}.

x/ Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1971, s.346.

Prawa wojny i prawa walki zbrojnej nie mogą być utożsamiane, gdyż dotyczą zjawisk zróżnicowanych. Są one jednak ściśle ze sobą powiązane i współzależne, dlatego mówimy, że ich podział jest umowny. Za podstawowe prawa walki zbrojnej uważa się: prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od stosunku sił biorących w niej bezpośredni udział; prawo zależności form i sposobów prowadzenia walki zbrojnej od stosowanego uzbrojenia i sprzętu technicznego; prawo wzajemnej zależności walki zbrojnej na szczeblach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym; prawo zależności siły i możliwości bojowych wojsk od ich ciągłego materiałowo-technicznego zabezpieczenia i obsługi.

Prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od stosunku sił biorących w niej bezpośredni udział. W walce zbrojnej dochodzi do konfrontacji sił, w której wyniku strona dysponująca przewagą ilościową, a także jakościową odnosi sukces.

Stosunek sił stron walczących podlega wahanom, a często zmianie na korzyść jednej lub drugiej strony. Wykorzystanie tego prawa zależy w dużej mierze od umiejętności dowódców oraz sprawności organizacyjnej i wyszkolenia wojsk. Stosunek sił stron walczących można zmienić zarówno drogą zwiększania siły bojowej własnych wojsk, jak i przez eliminowanie sił i środków nieprzyjaciela. Nie wystarczy jednak posiadać ogólną przewagę nad nieprzyjacielem, trzeba mieć przewagę w określonym miejscu i czasie, a więc przewagę sił biorących bezpośredni udział w walce. Zasięg współczesnych środków przenoszenia ładunków oraz moc środków rażenia umożliwiają szybką zmianę stosunku sił na określonym obszarze i teatrze działań wojennych. Zmiany te mogą dziś następować o wiele szybciej aniżeli w jakiegokolwiek z dotychczasowych wojen/podczas których miały one charakter sukcesywny/ ze względu na o wiele większą możliwość zaskoczenia nieprzyjaciela.

Obecnie zakłada się, że dla zrealizowania założonych celów nie jest konieczna tak znaczna przewaga jak w poprzedniej wojnie światowej. Obliczając stosunek sił walczących stron należy zawsze uwzględniać wpływ czynników geograficznych i klimatycznych, bowiem - jak wykazują doświadczenia historyczne - od-

grywały one zawsze rolę bardzo istotną. Przyczyną tego było niedostosowanie wojsk do działania w różnych warunkach klimatycznych i terenowych. Na przykład: zmechanizowane wojska faszystowskich Niemiec utraciły wiele ze swej sprawności podczas walk jesienią, zimą i wiosną na terenach Związku Radzieckiego. Również w przyszłości czynniki geograficzny i klimatyczny wpływać będą w istotny sposób na siłę bojową wojsk.

Błędy w ocenie stosunku sił przez walczące strony występowały najczęściej w efekcie niedoceniań i niedostatecznego uwzględniania elementów jakościowych, a przeceniania ilościowych. Jakościowa ocena siły bojowej wojsk jest niewątpliwie trudniejsza aniżeli ocena ilościowa, i łatwiej tu o pomyłki. Stosunek sił stron walczących musi być rozpatrywany kompleksowo. Nie wystarczy tylko porównywać ilości czołgów, samolotów, wyrzutni itp., ale trzeba brać również pod uwagę takie czynniki, jak: wyszkolenie żołnierzy, ich duch moralny, stopień zabezpieczenia materiałowo-technicznego wojsk itp. Dopiero uwzględnivszy wszystkie te elementy można wyrobić sobie uzasadniony pogląd na stosunek sił między walczącymi stronami.

Prawo zależności form i sposobów prowadzenia walki zbrojnej od stosowanego uzbrojenia i sprzętu technicznego. Sposoby i formy prowadzenia zbrojnych działań wojennych zmieniały się na przestrzeni dziejów. Bezpośrednią tego przyczyną był rozwój środków walki. Szybkie doskonalenie istniejącego uzbrojenia i sprzętu technicznego oraz wprowadzanie nowych jego typów/zwłaszcza w okresie wojen maszynowych/ powodowały przewrót w sposobach i formach prowadzenia walki zbrojnej.

Zmiany sposobów i form prowadzenia walki zbrojnej - jak wykazały doświadczenia historyczne - następują wówczas, gdy nowe środki walki zostają zastosowane w skali masowej. Pojawienie się nowych technicznych środków walki prowadzi do zmian w ogólnej strukturze sił zbrojnych, do powstawania nowych rodzajów sił zbrojnych, nowych rodzajów wojsk i nowych specjalności wojskowych^{x/}. Zmiany w technice wojennej są również głównym

x/ A. Arefiew: Rola techniki wojennej w rozwoju wojska i sztuki wojennej. Wyd. MON. Warszawa 1954, s.99.

czynnikiem powodującym zmiany w sposobach i formach prowadzenia zbrojnych działań wojennych, na przykład: wprowadzenie w średniowieczu do wyposażenia wojsk broni palnej było czynnikiem zmuszającym do rozśrodkowywania żołnierzy walczących dotychczas w zwartych kolumnach, co doprowadziło do powstania nowej formy ugrupowania bojowego, jaką była tyraliera^{x/}. Podczas pierwszej wojny światowej zastosowanie na skalę masową ognia artylerii oraz karabinów maszynowych w połączeniu z inżynierską rozbudową umocnień doprowadziły do walk pozycyjnych, zaś pojawienie się podczas drugiej wojny światowej czołgów i lotnictwa umożliwiło prowadzenie operacji wojennych na dużych obszarach i w sposób wysoce manewrowy. Obecnie możliwość zastosowania broni jądrowej jest podstawowym czynnikiem wpływającym na zmianę sposobów i form prowadzenia walki zbrojnej.

Doskonalenie istniejących środków walki powoduje najczęściej stopniowe zmiany w sposobach i formach zbrojnych działań wojennych, natomiast zastosowanie nowych rodzajów broni staje się czynnikiem wprowadzającym przeobrażenia skokowe. Broń jądrowa spowodowała przewrót nie tylko w sposobach i formach prowadzenia walki zbrojnej, ale również wojny w całości. Decydujące znaczenie okresu początkowego w wojnie jądrowej powoduje konieczność przygotowania już w czasie pokoju wszystkich zasobów materialnych niezbędnych do prowadzenia walki zbrojnej. W związku z możliwością zastosowania broni jądrowej przeciwko obiektom położonym na obszarze całego kraju staje się również niezbędne wypracowanie odpowiednich form i sposobów działania ludności cywilnej na wypadek wykonania przez nieprzyjaciela uderzeń jądrowych.

Aby nowe uzbrojenie i sprzęt techniczny mogły być wykorzystane w walce zbrojnej w sposób optymalny, niezbędne jest przygotowanie ludzi do posługiwania się nimi. Nawet najdoskonalsze środki nie doprowadzą do zmian w sztuce wojennej, jeżeli posługujący się nimi ludzie nie potrafią wykorzystać ich właściwości. Przykładem może tu być Francja w drugiej wojnie światowej, której dowódcy liczyli na powtórzenie się wojny pozycyj-
x/ Tamże, s.129-131.

nej z lat 1914-1918. Ułatwiło to w poważnej mierze wojskom hitlerowskim rozbić armię francuską^{x/}. Niedostateczne przygotowanie do użytkowania nowoczesnego sprzętu technicznego dało się również stwierdzić u żołnierzy arabskich podczas wojen z Izraelem /z wyjątkiem ostatniej/. W walce zbrojnej ludzie i sprzęt bojowy występują w nierozdzielnej jedności i tylko w tej postaci mogą być czynnikiem kształującym nowe jej formy i sposoby. W przeszłości następowało to przede wszystkim w toku wojny. Obecnie natomiast, ze względu na szybkie zmiany w technice wojennej, nowe formy i sposoby walki zbrojnej muszą być wypracowywane w okresie pokoju. Stąd ogromne znaczenie nauki wojennej dla umacniania i rozwoju obronności kraju.

Oprócz wyżej omówionych praw walki zbrojnej, uznawanych na ogół jednomyślnie, działają według części teoretyków również i inne. Można do nich zaliczyć prawo wzajemnej zależności walki zbrojnej na szczeblach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Związki i zależności między walką zbrojną prowadzoną na różnych szczeblach są wynikiem nie tylko jedności założeń oraz podporządkowania celów taktycznych operacyjnemu zaś operacyjnych strategicznym, ale również umowności podziału /w zależności od użytych sił, obszaru, długo-trwałości działania itp./. Niejednokrotnie w historii wojen siły brygady wykonywały zadania o znaczeniu operacyjnym, a nawet strategicznym, zaś armie odgrywały typową rolę taktyczną. Sukces taktyczny i operacyjny nie zawsze przeradzał się w sukces strategiczny, a niekiedy nawet działał na jego niekorzyść, na przykład: przeciwuderzenie wojsk hitlerowskich w Ardenach /grudzień 1944 r./ skomplikowało w znacznym stopniu sytuację strategiczną faszystowskich Niemiec, przyspieszając ich klęskę na froncie zachodnim.

Broń jądrowa zwiększyła możliwości strategiczne, a tym samym zmniejszyła znaczenie walki, jednak jej nie wyeliminowała. Niektóre wojny z użyciem broni jądrowej mogą się zakończyć już po wykonaniu pierwszych uderzeń, ale również jest prawdopodobne,

x/ Marksizm-leninizm o wojnie i wojsku. Wyd. MON, Warszawa 1964, s.393.

że zwycięstwo będzie osiągnięte wysiłkiem wszystkich rodzajów wojsk, a więc w efekcie walki prowadzonej siłami i środkami konwencjonalnymi.

W dotychczasowych wojnach strategia dominowała nad sztuką operacyjną i taktyką, ale jej sukcesy zawsze zależały od rezultatów walki. W przypadku zaistnienia w ewentualnej przyszłej walce zbrojnej podobnych warunków wymienione prawo działać będzie niezależnie od woli ludzi, i dlatego należy je uznać za w pełni aktualne.

We współczesnej walce zbrojnej działa również prawo zależności siły i możliwości bojowych wojsk od ich ciągłego materiałowo-technicznego zabezpieczenia i obsługi^{x/}. Uzasadnieniem tego jest całkowite niemal uzależnienie możliwości bojowych wojsk od ich zasilenia, w którym uczestniczy ponad połowa sił zaangażowanych w walkę zbrojną. Aby zaspokoić wszystkie potrzeby wojsk uczestniczących w walce zbrojnej, rozbudowuje się obecnie względnie samodzielny system zabezpieczenia materiałowo-technicznego i obsługi sił zbrojnych. Między nim a walczącymi wojskami zachodzą istotne związki i zależności określane przez wymienione prawo. Sformułowanie tego prawa stanowi podstawę do wypracowania zaleceń praktycznych w zakresie zaspokajania potrzeb sił zbrojnych.

Pozostałe prawa walki zbrojnej muszą być poddane dodatkowym wnikliwym badaniom, dlatego przede wszystkim, że odnoszą się do związków i zależności szczegółowych, przejawiających się w toku walki zbrojnej.

Omówione prawa wojny i walki zbrojnej są najczęściej wymieniane przez teoretyków wojskowych i uznawane za podstawowe /pewne różnice można dostrzec jedynie w sposobie ich sformułowania - patrz przyp. 2.8/.

Prawa walki zbrojnej stanowią podstawę do formułowania zasad sztuki wojennej. O zasadach tych traktuje następny rozdział niniejszej pracy.

x/ K.Nożko: Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej. Wyd. MON. Warszawa 1973, s.132-134.

3. SZTUKA WOJENNA

3.1. Geneza sztuki wojennej

Sztuka wojenna należy do najstarszych dziedzin zorganizowanej działalności ludzkiej o pierwiastku twórczym. Jej powstanie nierozdzielnie wiąże się z powstaniem wojska jako zbrojnego narzędzia państwa klasowego. Już w zaraniu dziejów sztuka wojenna oznaczała umiejętność zbrojnego działania, a ściślej mówiąc - umiejętność kierowania tym działaniem. Na podstawie gromadzonych doświadczeń wojennych stosunkowo wcześnie, bo jeszcze w starożytności, dostrzeżono, że prowadzenie walki zbrojnej podlega określonym regułom. Zaczęły się stopniowo kształtować prapoczątki wiedzy o umiejętności prowadzenia walki zbrojnej /patrz przyp. 3.1/. Wiedza ta była - mimo znacznego rozrostu ilościowego - wiedzą czysto empiryczną /praktycystyczną/; opierała się niemal wyłącznie na doświadczeniach minionych wojen, czerpiąc materiał zwłaszcza z opisów zwycięskich pochodów wojennych i bitew wielkich wodzów /patrz przyp. 3.2/, których talent i intuicja były istotnie jednym z ważnych czynników jej rozwoju. To właśnie oni byli praktycznie twórcami teorii sztuki wojennej. Jej treść przez wiele wieków stanowił zbiór pouczeń i wskazań praktycznych bezpośrednio dotyczących prowadzenia walki zbrojnej. Dopiero w czasach nowszych /XVIII-XIX w./ zaczynają się pojawiać próby uporządkowania wiedzy z zakresu sztuki wojennej, ujęcia jej w określone zasady, których umiejętne stosowanie zapewniłoby zwycięstwo. Dzieje się to jak gdyby równolegle do stale postępującej naprzód teorii i praktyki sztuki wojennej, których rozwój kształtuje życie. Toteż niektóre założenia, jak np. o niezmienności zasad sztuki wojennej /patrz przyp. 3.3/, nie wytrzymują konfrontacji z rzeczywistością.

Umiejętności wojowania w zasadzie nigdy nie odmawiano znamion sztuki - pierwiastka twórczego, odwrotnie - często zna-

cznie przeceniano rolę talentu i geniuszu wodza; natomiast przez niezwykle długi okres, niemal do naszych dni, kwestionowano możliwość oparcia sztuki wojennej na zasadach naukowych, opracowania naukowej teorii sztuki wojennej. Pogląd taki zresztą w dużej mierze przeważa i dziś w państwach kapitalistycznych /patrz przyp. 3.4/.

Warto zauważyć, że w tym przypadku wiedza wojenna nie stanowi szczególnego wyjątku. Podobnie kształtował się rozwój wielu innych dziedzin, by wymienić tylko wiedzę o społeczeństwie lub wiedzę techniczną. Ich naukowa nobilitacja nie jest nazbyt odległej daty. Nie jest więc przypadkowe, że i sztuka wojenna uzyskała podstawy naukowe dopiero na którymś z kolejnych etapów swego rozwoju. Zdecydował o tym bez wątplenia zarówno nader swoisty przedmiot badań, jak i wielce złożona i zmienna jego materia, która przy idealistycznym podejściu do analizowania zjawisk wojny i walki zbrojnej, kwestionowaniu możliwości istnienia obiektywnych prawidłowości rządzących tymi zjawiskami, a także przy nader ograniczonych i niedoskonałych metodach badawczych skutecznie opierała się naukowemu poznaniu.

Przełomowe znaczenie w procesie rozwoju teorii sztuki wojennej miało oparcie analizy /badania/ zasad i prawidłowości rządzących walką zbrojną na metodologicznych podstawach materializmu historycznego i dialektycznego, co ściśle wiąże się z działalnością twórców naukowego socjalizmu, zwłaszcza F. Engelsa, którego pionierskie prace z dziedziny wojskowości do dziś zachowały swój wielki walor poznawczo-metodologiczny.

Kolejny milowy krok w kierunku naukowego opracowania teorii sztuki wojennej uczyniony został po powstaniu radzieckiego państwa socjalistycznego i jego sił zbrojnych. Wybitną rolę w tworzeniu podstaw socjalistycznej sztuki wojennej odegrał W.I.Lenin. Od tego czasu datuje się w ZSRR systematyczny, nieustanny rozwój badań naukowych w zakresie sztuki wojennej, który szczególnie się nasilił po drugiej wojnie światowej i objął swoim zasięgiem wszystkie kraje wspólnoty socjalistycznej.

Współcześnie teoria sztuki wojennej stanowi w ramach socjalistycznej nauki wojennej harmonijny, rozbudowany system wiedzy naukowej, posługującej się obok stale doskonalonych metod tradycyjnych coraz rozleglejszym wachlarzem metod nowoczesnych, z po-

wodzeniem adaptowanych do badania zjawisk wojny i działań wojennych. Dzięki zastosowaniu metod cybernetycznych, teorii badań operacji, analizy systemowej, modelowania matematycznego i szeregu innych metod badawczych poziom naukowości teorii sztuki wojennej znacznie wzrósł. Jest to - podobnie zresztą jak w innych naukach - proces ciągły, stale rozwijający się, któremu dopóty nie może być końca, dopóki trwać będzie polityczno-społeczna konieczność istnienia sił zbrojnych i ich wojennego działania.

Sztuka wojenna i wiedza o niej w swoim rozwoju przeszły długą drogę - od form najbardziej prostych do coraz wyższych o narastającym stopniu złożoności - i osiągnęły obecnie poziom bardzo wysoki, na którym zaistniała konieczność rozwiązywania niezwykle szerokiego kręgu wielce skomplikowanych problemów działań wojennych w ich zależności i powiązaniu z czynnikami politycznymi, społecznymi, ekonomicznymi, naukowo-technicznymi, moralno-politycznymi i wieloma innymi.

U podstaw historycznego rozwoju sztuki wojennej i jej teorii leżą następujące główne czynniki: ustrój społeczno-gospodarczy i polityczny, warunkowane stanem stosunków produkcyjnych i sił wytwórczych, stan rozwoju środków walki, system kompletowania i organizacji sił zbrojnych, warunki demograficzne i środowiska naturalnego, talent dowódców oraz twórczość mas żołnierskich. Współcześnie szczególnie doniosłe znaczenie ma dla rozwoju sztuki wojennej taki czynnik, jak poziom rozwoju nauki i techniki, co znajduje wyraz w tzw. rewolucji naukowo-technicznej w wojskowości.

Marksizm-leninizm zakłada historyczną zmienność sztuki wojennej, co oznacza, że nie ma, nie było i nie może być teorii sztuki wojennej powszechnej i ponadczasowej. Za podstawowe kryteria podziału w odniesieniu do sztuki wojennej nauka marksistowska przyjmuje więc, zgodnie z klasowo-politycznym stosunkiem do zjawisk wojny i walki zbrojnej, formację społeczno-ekonomiczną. Dlatego też rozpatruje sztukę wojenną i jej teorię okresu: niewolnictwa, feudalizmu, kapitalizmu oraz imperializmu i rewolucji proletariackich /lub socjalizmu/.

Jednocześnie marksizm-leninizm w pełni uznaje historyczną zmienność innych oddziałujących na sztukę wojenną czynników, zwłaszcza takich, jak: dynamiczny rozwój środków walki /uzbrojenia i wyposażenia/, która /zmienność/ powoduje, że w ramach

jednej formacji społeczno-ekonomicznej występuje spore zróżnicowanie charakteru oraz szybki rozwój /nawet jakościowy/ sposobów prowadzenia wojny, czego świadkami jesteśmy obecnie po wynalezieniu i wprowadzeniu do uzbrojenia broni masowej zagłady.

3.2. Ogólna charakterystyka sztuki wojennej

3.2.1. Współczesne pojęcie sztuki wojennej

Teoria i praktyka sztuki wojennej, jako dziedziny ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie uwarunkowane, stanowią dialektyczną jedność. Zachodzi między nimi charakterystyczne sprzężenie zwrotne, polegające na tym, że praktyka stanowi jednocześnie podstawę i cel teoretycznej refleksji - bowiem doświadczenie praktyczne będąc niejako tworzywem dla ustaleń teoretycznych jest jednocześnie kryterium ich prawdziwości.

Teoria sztuki wojennej, która w rezultacie nie doprowadza do nabycia przez dowódców, sztaby i wojska określonych umiejętności praktycznych nie ma znaczenia społecznego.

Tak więc prawidłowo rozwijająca się na bazie praktyki teoria sztuki wojennej stanowi jednocześnie bardzo ważny czynnik jej rozwoju - wyprzedza ją, wykracza poza jej bezpośrednie, bieżące potrzeby, ujawnia prawidłowości i tendencje rozwojowe. Spełnia więc nie tylko funkcję poznawczą, lecz także diagnostyczną i prognostyczną; jest siłą napędową przekształcającą, organizującą i mobilizującą do konkretnego działania. Praktyka dzięki umiejętnie sterującej nią teorii uzyskuje o wiele większą tego działania sprawność i efektywność.

Dialektyczna jedność teorii i praktyki sztuki wojennej jest do pomyślenia tylko przy uznaniu ich relatywnej odrębności. W skład nauki wojennej wchodzi nie teoria i praktyka sztuki wojennej, lecz tylko stanowiąca myślowe uogólnienie praktyki teoria sztuki wojennej.

Sztuka wojenna jako praktyka jest umiejętnością przygotowania i organizowania walki zbrojnej oraz kierowania nią przez dowódców i sztaby; umiejętnością stosowania optymalnych form i sposobów jej przeprowadzenia w konkretnych warunkach sytuacji wojennej na szczeblach taktycznym, operacyjnym, strategicznym.

Osiągnięcie celu działań przy możliwie najmniejszych stratach i nakładach środków zależy od mistrzostwa /talentu/ dowódców, ale popartego głęboką wiedzą. Ich umiejętności praktyczne opierają się, rzecz jasna, na znajomości teorii, a także rozwijają ją i wzbogacają.

Natomiast sztuka wojenna jako teoria wchodzi w skład nauki wojennej i stanowi jej część najważniejszą. Bada ona zjawiska wojny w aspekcie działań wojennych, wykrywa właściwe im obiektywne prawidłowości, formułuje prawa i na ich podstawie ustala zasady; zajmuje się badaniem sposobów i form prowadzenia działań wojennych różnej skali na lądzie, morzu i w powietrzu /w kosmosie/ -/patrz przyp. 3.5/.

3.2.2. Zasady sztuki wojennej

O ile przedstawione w poprzednim rozdziale prawa i prawidłowości rządzące wojną i walką zbrojną są względnie trwałe i uniwersalne, o tyle formułowane na ich podstawie zasady odznaczają się dużą zmiennością.

Przez pojęcie zasad sztuki wojennej należy rozumieć podstawowe, wyjściowe jej założenia i tezy; podstawowe idee i reguły, według których prowadzi się praktyczną działalność wojenną. Zasady te będąc dyrektywami stanowią jednocześnie kryterium oceny prawidłowego przebiegu działań wojennych. Mogą to być zasady ogólne, dotyczące wszystkich działań sztuki wojennej, oraz szczególne, tj. odnoszące się do jednego z nich /np. taktyki/.

Zasady sztuki wojennej przy względnej trwałości swoich ogólnych tez i założeń wykazują zmienność treści, która kształtuje się odpowiednio do zmian zachodzących w materialnych środkach walki i warunkach jej prowadzenia. Odnosi się to zwłaszcza do takich uznanych za podstawowe zasad sztuki wojennej, jak zasady: celowości działań, ześrodkowania, zaskoczenia, manewru, ciągłości, współdziałania i zaczepności oraz zabezpieczenia działań, które w swej istocie nie są niczym innym jak zasadami ogólnej prakseologicznej teorii walki, rozpatrywanej w aspekcie militarnym. Zasady te są czasem różnie formułowane, wymieniane w różnej liczbie, ale krąg ich zainteresowań jest zawsze ten sam. Najbardziej zmienne są tzw. zasady normatywne /patrz przyp. 3.7/.

Socjalistyczna sztuka wojenna, przywiązując kardynalne znaczenie do badania prawidłowości i praw walki zbrojnej oraz formułowania na ich podstawie określonych zasad, odrzuca skrajny subiektywizm i woluntaryzm, ale jednocześnie zdecydowanie przeciwstawia się determinizmowi. Uznaje rolę czynnika subiektywnego w sztuce wojennej, zwłaszcza że prawa i zasady rządzące działaniami wojennymi, podobnie jak prawa społeczne, uzewnętrzniają się w postaci konkretnej działalności ludzkiej. Stanowią one obiektywną podstawę świadomej, twórczej, lecz nie wolnej od subiektywizmu działalności dowódców, oficerów sztabów i wojsk podczas rozwiązywania konkretnych problemów walki /bitwy/ i operacji w niepowtarzalnych warunkach sytuacji wojennej. Mamy tu do czynienia z dialektyczną jednością czynnika obiektywnego i subiektywnego. I tylko uznanie tej dialektycznej jedności między obiektywnie istniejącymi /oddziałującymi/ prawami i zasadami oraz działalnością twórczą kadr wojskowych umożliwia przyjęcie właściwej postawy badawczej w odniesieniu do sztuki wojennej.

3.2.3. Struktura sztuki wojennej

Sztuka wojenna dzieli się na: strategię, sztukę operacyjną i taktykę /patrz przyp. 3.6/. Strategia jest jednolita: odnosi się do zjawisk działań wojennych i użycia sił zbrojnych w całości. W wymienionej triadzie strategia spełnia rolę wiodącą. Obie pozostałe części - sztuka operacyjna i taktyka-przyjmują za podstawę ustalenia strategii. Uznając trafność tego podziału należy jednocześnie zauważyć jego relatywną umowność i pamiętać, że nie istnieją sztywne granice oddzielające od siebie trzy działy sztuki wojennej.

Sztuka wojenna w przedziałach operacyjnym i taktycznym, uwzględniając podział sił zbrojnych na rodzaje /istnienie rodzajów wojsk i służb/, dzieli się odpowiednio na operacyjną i taktyczną teorię ich użycia.

Należy w ogóle stwierdzić, że system strukturalny sztuki wojennej, zachowując zasadniczą trwałość swojej generalnej konstrukcji, jest systemem otwartym i elastycznym, umożliwiającym wiele wewnętrznych /roboczych/ podziałów wg różnych kryteriów: np. wg rodzajów działań, wg pewnych podstawowych procesów itp.

/Ostatnio wysuwa się propozycję wyodrębnienia w ramach sztuki wojennej teorii dowodzenia, która by w sposób całościowy badała prawidłowości procesów i systemów dowodzenia/.

3.3. Strategia

3.3.1. Pojęcie strategii

Jak wynika z przedstawionej struktury sztuki wojennej - strategia wojenna /zwana dalej strategią/ stanowi jej dział główny i spełnia rolę wiodącą. Obejmuje ona teorię i praktykę przygotowania sił zbrojnych do wojny, planowania i prowadzenia przez nie działań wojennych, wykorzystania w tych działaniach rodzajów sił zbrojnych i kierowania nimi.

W zakres strategii wchodzi: strategia działań wojennych w całości, tzn. działalność zmierzająca do realizacji głównego celu strategicznego na teatrze wojny, i strategia działań wojennych na oddzielnych teatrach działań wojennych lub w rejonach i na kierunkach strategicznych, tzn. działalność zmierzająca do realizacji częściowych celów strategicznych. Między wymienionymi częściami strategii występuje ścisły dialektyczny związek, polegający przede wszystkim na tym, że główny cel strategiczny działań wojennych osiąga się przez realizację częściowych zadań /celów/ strategicznych^{x/}.

Należy rozróżniać strategię jako dziedzinę wiedzy i część składową teorii sztuki wojennej od strategii rozumianej jako działalność praktyczna na szczeblu strategicznym.

Prawidłowa strategia, tj. uwzględniająca z jednej strony aktualny układ sił oraz konkretną sytuację, a z drugiej - możliwości państwa i jego sił zbrojnych, stanowi jeden z zasadniczych warunków odniesienia zwycięstwa w wojnie. Tezę tę potwierdziła niejednokrotnie historia wojen, a szczególnie II wojny światowej, w czasie której nastąpiło starcie dwóch jakże odmiennych strategii: faszystowskiej i radzieckiej.

^{x/} A. Greczko: Woorużonnyje siły sowietskogo gosudarstwa. Moskwa 1974, s.325-326.

3.3.2. Przedmiot badań i zadania strategii

Jak wynika z definicji strategii, przedmiotem badań strategii są działania wojenne rozpatrywane w aspekcie ich przygotowania i przeprowadzenia. Chodzi tutaj oczywiście o szeroko rozumiane sprawne przygotowanie i przeprowadzenie działań wojennych, polegające na uwzględnieniu wszystkich warunków zewnętrznych i wewnętrznych, w których one będą się toczyć, oraz na wyborze /wynalezieniu/ optymalnych sposobów ich przeprowadzenia w skali strategicznej, tzn. działań strategicznych na lądowych, lądowo-morskich i oceanicznych teatrach działań wojennych oraz w przestrzeni powietrznej i kosmicznej.

Realizacja postulatu sprawnego przygotowania i przeprowadzenia działań wojennych w konsekwencji doprowadza do sformułowania zadań teorii strategii.

Zaliczyć do nich należy:

- badanie zjawisk i charakteru wojny oraz ustalanie sposobów i form prowadzenia działań wojennych;
- opracowywanie sposobów i form prowadzenia działań strategicznych /operacji/ oraz teoretycznych podstaw planowania tych działań /operacji/;
- prognozowanie kierunków rozwoju środków walki zbrojnej oraz struktury sił zbrojnych /rodzajów sił zbrojnych/ i zasad ich rozwinięcia strategicznego;
- opracowywanie zasad zapewnienia wysokiej gotowości bojowej i mobilizacyjnej sił zbrojnych;
- opracowywanie zasad przygotowania kraju pod względem militarnym /w tej liczbie i podstawowych zasad obrony cywilnej/;
- opracowywanie zasad organizacji zabezpieczenia materiałowo-technicznego sił zbrojnych;
- badanie organizacji kierowania /dowodzenia/ siłami zbrojnymi oraz badanie systemów kierowania;
- studiowanie poglądów strategicznych potencjalnego przeciwnika oraz jego możliwości w zakresie prowadzenia działań wojennych.

Do zadań strategii w zakresie praktyki należy natomiast zaliczyć:

- opracowywanie planów działań wojennych sił zbrojnych oraz zgodnie z tymi planami kierowanie rozwojem sił zbrojnych i tworzeniem odpowiednich zgrupowań strategicznych;
- organizowanie systemu strategicznego kierowania działaniami wojennymi sił zbrojnych;
- przygotowywanie terytorium kraju do wojny z punktu widzenia potrzeb sił zbrojnych i obrony cywilnej oraz przygotowywanie teatrów /teatru/ działań wojennych;
- zapewnianie zabezpieczenia materiałowo-technicznego walki zbrojnej /działań wojennych/ i rozwoju gospodarki narodowej odpowiednio do potrzeb obronnych;
- organizowanie wojskowego wywiadu strategicznego.

3.3.3. Charakter i treść współczesnej strategii

C h a r a k t e r w s p ó ł c z e s n e j s t r a - t e g i i . Aktualny układ sił politycznych na świecie determinuje w większym lub mniejszym stopniu koalicyjny charakter strategii poszczególnych krajów. Stopień koalicyjnego zaangażowania strategii konkretnego kraju zależy od stopnia zbieżności interesów i celów politycznych grupy państw oraz od wynikających stąd ich wzajemnych powiązań.

Polska strategia, podobnie jak strategia pozostałych krajów socjalistycznych zespolonych w Układzie Warszawskim, korzystając z bogatego dorobku strategii radzieckiej, kształtowała się jednocześnie /zgodnie/ z rozwojem naszego kraju i jego ludowych sił zbrojnych. Koalicyjny charakter naszej strategii wynika z przynależności Polski do wspólnoty socjalistycznej, a naszych sił zbrojnych do Zjednoczonych Sił Zbrojnych państw-uczestników Układu Warszawskiego; natomiast jej charakter narodowy ukształtowany jest przez szereg czynników, z których głównymi determinantami są: położenie geograficzno-wojskowe Polski w Europie, stan potencjału ekonomicznego i moralnego, tradycje w sferze narodowo-militarnej oraz w pewnym **sensie specyfika zadań strategicznych realizowanych przez nas w ramach koalicji.**

Rewolucyjne wprost zmiany do treści współczesnych założeń strategicznych wniosła broń rakietowo-jądrowa oraz podbój kosmosu. Kierownictwo strategiczne uzyskało środki bezpośredniego

oddziaływania na obiekty przeciwnika znajdujące się na dużej głębokości. Oznacza to możliwość wykonywania przez strategiczne siły jądrowe^{x/} poważnych zadań strategicznych, a tym samym wywierania bezpośredniego wpływu na przebieg całej wojny. W ten sposób rola strategii w osiągnięciu celów wojny znacznie się zwiększa.

C h a r a k t e r y s t y k a w s p ó ł c z e s n y c h
d z i a ł a ń w o j e n n y c h. Kategorie, warunki wybuchu i charakter współczesnych wojen. Zasadnicze cechy strategiczne wybuchu wojny i przebiegu działań wojennych w warunkach użycia broni jądrowej. Zasadnicze cechy strategiczne wybuchu wojny i przebiegu działań wojennych bez użycia broni jądrowej.

F o r m y d z i a ł a ń s t r a t e g i c z n y c h.
Stosownie do charakteru przyszłych działań wojennych opracowywane są odpowiednie formy działań strategicznych sił zbrojnych. Aktualnie zakłada się następujące formy działań strategicznych:

- 1/ działania strategiczne sił jądrowych;
- 2/ operacje strategiczne na kontynentalnych teatrach działań wojennych;
- 3/ operacje strategiczne na oceanicznych teatrach działań wojennych;
- 4/ operacje lotnicze;
- 5/ odparcie napadu powietrzno-kosmicznego nieprzyjaciela przez wojska OPK.

3.4. Sztuka operacyjna

3.4.1. Pojęcie sztuki operacyjnej

Sztuka operacyjna stanowi dziedzinę pośrednią między strategią a taktyką.

Również i w jej obrębie, tak jak i w strategii, można wy-

x/ Na strategiczne siły jądrowe składają się: strategiczne wojska raketowe, atomowe okręty podwodne-nosiciele broni rakietowej i lotnictwo dalekiego zasięgu, z których tylko strategiczne wojska raketowe stanowią oddzielny rodzaj sił zbrojnych.

różnić teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia operacji /samodzielnych i wspólnych/ przez związki operacyjne lub kilka związków taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk wyznaczonych do osiągnięcia celów operacyjnych.

Ze względu na rodzaje sił zbrojnych wyodrębnia się: sztukę operacyjną wojsk lądowych, sztukę operacyjną lotnictwa operacyjnego, sztukę operacyjną marynarki wojennej i sztukę operacyjną obrony powietrznej kraju. Miejsce i rola sztuki operacyjnej danego rodzaju sił zbrojnych w osiąganiu konkretnych celów uzależnione są od zamiaru operacji, precyzowanego najczęściej przez sztab generalny lub dowództwa teatrów działań wojennych.

Należy odróżniać teorię sztuki operacyjnej jako dyscyplinę naukową będącą częścią składową teorii sztuki wojennej od sztuki operacyjnej rozumianej jako działalność praktyczna na szczeblu związku operacyjnego lub kilku związków taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk wyznaczonych do osiągnięcia celów operacyjnych. Podobnie należy odróżniać teorie sztuki operacyjnej poszczególnych rodzajów wojsk jako specjalności naukowe teorii sztuki operacyjnej od sztuki operacyjnej rozumianej jako działalność praktyczna na szczeblach operacyjnych odpowiednio w tych rodzajach sił zbrojnych.

Sztukę operacyjną w jej teraźniejszej postaci ukształtowały zdobyte na polach walk, a następnie naukowo uogólnione doświadczenia z okresu I wojny światowej, Rewolucji Październikowej, II wojny światowej, w tym Wielkiej Wojny Narodowej.

3.4.2. Przedmiot badań i zadania sztuki operacyjnej

Jak wynika z definicji sztuki operacyjnej, przedmiotem badań teorii sztuki operacyjnej są operacje rozpatrywane w aspekcie ich przygotowania i przeprowadzenia na lądowych, lądowo-morskich i oceanicznych teatrach działań wojennych oraz w przestrzeni powietrznej z użyciem i bez użycia broni masowego rażenia. Chodzi tutaj oczywiście o szeroko rozumiane sprawne przygotowanie i przeprowadzenie operacji, polegające na uwzględnieniu wszystkich warunków zewnętrznych i wewnętrznych, w których one będą się toczyć w ramach działań strategicznych, oraz na wyborze optymalnych sposobów ich przeprowadzenia.

Realizacja postulatów sprawnego przygotowania i przeprowadzenia operacji w konsekwencji doprowadza do sformułowania zadań teorii sztuki operacyjnej.

Zaliczyć do nich należy:

- badanie charakteru i specyfiki współczesnych operacji i bitew;

- opracowywanie form, sposobów i zasad przygotowania i prowadzenia operacji i bitew;

- badanie i opracowywanie zasad i sposobów optymalnego wykorzystania rodzajów wojsk i sił zbrojnych w operacjach i bitwach;

- opracowywanie założeń teoretycznych zapewniających utrzymanie w okresie pokoju związków operacyjnych w stanie stałej gotowości bojowej oraz szybkie osiągnięcie pełnej gotowości bojowej w różnych warunkach sytuacji operacyjno-strategicznej;

- badanie i opracowywanie zasad organizacji, planowania i kierowania przegrupowywaniem wojsk na duże odległości oraz zorganizowanego wejścia tych wojsk do bitwy po uprzednim zajęciu rejonów wyjściowych lub bezpośrednio z marszu;

- opracowywanie skutecznych sposobów obrony wojsk i obiektów tyłowych przed bronią masowego rażenia oraz skutecznego likwidowania skutków użycia tej broni;

- opracowywanie optymalnych sposobów materiałowego, technicznego i medycznego zabezpieczenia wojsk oraz ochrony i obrony obiektów tyłowych, a także strefy komunikacji;

- badanie możliwości wprowadzenia do uzbrojenia wojsk własnych i przeciwnika najnowszych osiągnięć naukowo-technicznych oraz ich wpływu na założenia taktyczno-operacyjne, zasady i sposoby prowadzenia operacji i bitwy;

- opracowywanie form i sposobów operacyjnego przygotowania i szkolenia dowództw i sztabów oraz utrzymywania kondycji taktyczno-operacyjnej oficerów;

- badanie i wypracowywanie sposobów optymalnego funkcjonowania współczesnych systemów dowodzenia wojskami;

- studiowanie sposobów przygotowania sił zbrojnych potencyjnego przeciwnika oraz możliwości prowadzenia przez niego walki, bitwy i operacji;

- studiowanie możliwości wykorzystania osiągnięć różnych dyscyplin naukowych do rozstrzygania problemów operacyjnych;

- studiowanie teatrów działań wojennych, a zwłaszcza kierunków operacyjnych z punktu widzenia przygotowania i prowadzenia operacji;

- studiowanie doświadczeń wojen współczesnych i możliwości ich wykorzystania w założeniach współczesnej sztuki operacyjnej.

Do zadań sztuki operacyjnej w zakresie praktyki należy z kolei zaliczyć:

- utrzymywanie wysokiego stanu gotowości bojowej związków operacyjnych;

- wypracowywanie decyzji operacyjnych i planowanie operacyjne zarówno w okresie pokoju, jak i podczas działań wojennych;

- sprawne osiąganie przez wojska pełnej gotowości bojowej;

- organizowanie działań i kierowanie przegrupowaniem wojsk, wejściem ich do bitwy oraz prowadzeniem operacji;

- organizowanie współdziałania i operacyjnego zabezpieczenia działań oraz materiałowego, technicznego i medycznego zabezpieczenia operacji.

4.3.3. Charakter i treść współczesnej sztuki operacyjnej

C h a r a k t e r w s p ó ł c z e s n e j s z t u k i o p e r a c y j n e j . Jak wiadomo - osiągnięcie celów współczesnych operacji jest możliwe jedynie drogą wspólnego wysiłku poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk. Stąd też wszystkie założenia sztuki operacyjnej znajdują się w dialektycznym powiązaniu i wzajemnym uwarunkowaniu. Operacje związków operacyjnych różnych rodzajów sił zbrojnych rozpatruje się więc najczęściej jako integralne składowe operacji strategicznej na teatrze działań wojennych. Każdy związek operacyjny danego rodzaju sił zbrojnych wykonuje swoje zadania w powiązaniu z zadaniami wykonywanymi przez związki operacyjne innego rodzaju sił zbrojnych - ściśle z nim współdziałające zarówno w układzie wojsk własnych, jak i w układzie sojuszniczym - przy uwzględnieniu zadań wykonywanych przez strategiczne siły jądrowe, bowiem skutki strategicznych uderzeń jądrowych będą zawsze wywierać wpływ na istotę, charakter i sposoby prowadzenia operacji przez inne rodzaje sił zbrojnych.

Na właściwe kształtowanie się teorii i na działalność praktyczną w zakresie sztuki operacyjnej wpływają różnorodne czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, które bezpośrednio lub pośrednio, w większym lub mniejszym stopniu oddziałują na treść jej podstawowych założeń i zasad. Współczesną sztukę operacyjną i jej podstawowe problemy należy więc rozpatrywać w ścisłym powiązaniu z innymi dziedzinami i dyscyplinami nauki i sztuki wojennej.

C h a r a k t e r y s t y k a w s p ó ł c z e s n y c h o p e r a c j i. Aktualnie ze względu na realizowane cele i stosowane rodzaje sił zbrojnych wyróżnia się: operacje lądowe, morskie, powietrzne, powietrznodesantowe i desantowe /lub powietrzno-morskie operacje desantowe/; ze względu na realizowane cele i sposoby działania wojsk: operacje zaczepne, obronne i odwrotowe. Operacje wszystkich tych rodzajów można przeprowadzać z użyciem i bez użycia broni jądrowej.

Krótką charakterystyką operacji wojsk lądowych, wojsk lotniczych, wojsk obrony powietrznej kraju i marynarki wojennej.

3.5. Taktyka

3.5.1. Pojęcie taktyki

Taktyka stanowi najniższe, wykonawcze ogniwo sztuki wojennej, decydujące w przeszłości o osiąganiu celów i zadań strategicznych, a w warunkach współczesnych - celów i zadań wyznaczanych przez sztukę operacyjną.

Taktyka - to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne jednego lub kilku różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych.

Każdy rodzaj sił zbrojnych /a w nim rodzaje wojsk i służb/ ma właściwą sobie teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki, a co za tym idzie - i swoją taktykę. Ze względu więc na rodzaje sił zbrojnych wyróżnia się: taktykę wojsk lądowych, lotnictwa, wojsk obrony powietrznej kraju, obrony cywilnej, marynarki wojennej; ze względu na rodzaje wojsk i służb: taktykę ogólną, taktykę wojsk pancernych, zmechanizowanych, wojsk rakietowych i artylerii, obrony przeciwlotniczej, wojsk chemicznych,

łączności, inżynieryjnych, radiotechnicznych, lotnictwa myśliwskiego, bombowego, wojsk powietrznodesantowych, wojsk raketowych, wojsk obrony powietrznej kraju, taktykę tyłów i taktykę partyzancką^{x/}.

Jak w przypadku strategii i sztuki operacyjnej, tak też i w odniesieniu do taktyki należy odróżniać teorię taktyki jako dyscyplinę naukową będącą częścią składową teorii sztuki wojennej i nauki wojennej od taktyki rozumianej jako działalność praktyczna na szczeblu pododdziału, oddziału i związku taktycznego. Podobnie należy odróżniać teorie taktyki poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb jako specjalności naukowe teorii taktyki od taktyki rozumianej jako działalność praktyczna na szczeblu pododdziału, oddziału i związku taktycznego odpowiednio w tych rodzajach sił zbrojnych, wojsk i służb.

Rolę i miejsce współczesnej taktyki w sztuce wojennej wyznaczają warunki współczesnego pola walki, które po II wojnie światowej w związku z wynalezieniem broni jądrowej uległy znacznej zmianie; niemniej jednak walka nadal pozostaje jednym z podstawowych sposobów osiągania celów operacyjno-strategicznych.

3.5.2. Przedmiot badań i zadania taktyki

Jak wynika z definicji taktyki, przedmiotem badań teorii taktyki jest walka rozpatrywana w aspekcie jej przygotowania i przeprowadzenia. Chodzi tutaj oczywiście o szeroko rozumiane sprawne przygotowanie i przeprowadzenie walki, polegające na uwzględnieniu wszystkich warunków zewnętrznych i wewnętrznych, w których ona będzie się toczyć w ramach operacji, oraz na wybo-
rze optymalnych sposobów jej przeprowadzenia.

Realizacja postulatu sprawnego przygotowania i przeprowadzenia walki w konsekwencji doprowadza do sformułowania zadań teorii taktyki. Zaliczyć do nich należy:

- badanie charakteru i specyfiki współczesnej walki;
- opracowywanie form, sposobów i zasad przygotowania i prowadzenia działań bojowych;

x/ W taktyce wojsk radiotechnicznych występuje swoista taktyka prowadzenia walki za pomocą fal elektromagnetycznych. Do specyficznych rodzajów taktyki należy również zaliczyć walkę psychologiczną.

- określanie zasad i sposobów wykorzystania poszczególnych rodzajów wojsk, służb i rodzajów sił zbrojnych w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych;

- ustalanie wymagań taktycznych w stosunku do organizacji pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych, ich uzbrojenia i wyposażenia techniczno-bojowego;

- opracowywanie założeń teoretycznych zapewniających utrzymanie w okresie pokoju pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych w stanie stałej gotowości bojowej oraz szybkie osiągnięcie pełnej gotowości bojowej w różnych warunkach sytuacji taktyczno-operacyjnej;

- badanie i opracowywanie zasad organizacji, planowania i kierowania przegrupowaniem wojsk w różnych warunkach i sytuacjach na bliskie, średnie i dalsze odległości, zarówno transportem własnym, jak też kolejowym, powietrznym i wodnym;

- badanie i opracowywanie zasad: wejścia wojsk do walki w różnych sytuacjach i warunkach; organizacji i prowadzenia natarcia, pościgu, boju spotkaniowego, walki obronnej, działań opóźniających, walki ogniowej, powietrznej itp.; zapewnienia ciągłego i sprawnego dowodzenia oraz przejmowania dowodzenia przez szczeble niższe nad pododdziałami, oddziałami i związkami taktycznymi, których dowództwa i sztaby zostały zniszczone; wszechstronnego bojowego zabezpieczenia działań wojsk; zapewnienia wysokiego stanu moralno-politycznego i psychologicznego przygotowania żołnierzy; gromadzenia zapasów i ciągłego tyłowego zabezpieczenia wojsk;

- badanie taktyki potencjalnego przeciwnika: organizacji, uzbrojenia, możliwości taktyczno-ogniowych i bojowych jego wojsk oraz zasad, założeń i sposobów taktycznego działania jego pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych;

- badanie wpływu i możliwości wykorzystania warunków terenowych na sposoby działania wojsk.

Do zadań taktyki w zakresie praktyki należy zaliczyć:

- utrzymywanie wysokiego stanu gotowości bojowej pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych;

- przygotowywanie, prowadzenie i wszechstronne zabezpieczanie walki odpowiednio do realnie kształtującej się sytuacji.

3.5.3. Charakter i treść współczesnej taktyki

C h a r a k t e r w s p ó ł c z e s n e j t a k t y -
k i. Działania taktyczne prowadzone w ramach operacji określa się najczęściej mianem działań bojowych, bowiem występuje w nich walka, prowadzona przez różne rodzaje wojsk, a niekiedy i siły zbrojnych. We współczesnych warunkach cechą szczególną taktyki jest ścisłe współdziałanie różnych rodzajów wojsk /służb/ podczas wykonywania poszczególnych zadań na szczeblach taktycznych oraz zależność walki od konkretnych warunków terenowych. Zasadniczy wpływ na kształtowanie się taktyki oraz na zmiany zachodzące w sposobach działań bojowych wywiera technika bojowa - środki walki, wyposażenie techniczne, które wchodzi w skład uzbrojenia, oraz siły i środki stosowane zarówno w dowodzeniu wojskami własnymi, jak i u nieprzyjaciela.

Już Engels pisał: "Postępy techniki, gdy tylko dały one się zastosować i zostały zastosowane w wojskowości, natychmiast siłą niemal narzucały zmianę, a nawet przewrót w sposobach walki, w dodatku bardzo często wbrew woli dowództwa".

"... Taktyka wojenna - stwierdza z kolei Lenin - zależy od poziomu techniki wojennej ...".

Zacytowane stwierdzenia klasyków marksizmu są szczególnie aktualne we współczesnych warunkach, bowiem niemal nieprzerwanie do wyposażenia wojsk wprowadza się uzbrojenie coraz to nowsze, coraz doskonalsze /broń raketowo-jądrową przeznaczenia strategicznego, operacyjnego i taktycznego/.

C h a r a k t e r y s t y k a w s p ó ł c z e s n e j
w a l k i. Walka przybiera najczęściej postać uderzeń ogólnych i uderzeń wojsk oraz oddziaływania na psychikę nieprzyjaciela i na środki walki radioelektronicznej. Ze względu na cel, zadania i sposoby działania wojsk rozróżnia się następujące rodzaje walki: walkę zaczepną, na którą składają się bój spotkaniowy, natarcie i pościg, oraz walkę obronną i opóźniającą. Ponadto w taktyce występują marsze, przewozy i postoje, które w warunkach współczesnych - przy uwzględnieniu możliwości oddziaływania nieprzyjaciela - stanowią również formy walki.

x/ F.Engles: Anty-Dühring. Warszawa 1949, s.164.
xx/ W.Lenin: Dzieła. t.11. Warszawa 1954, s.161.

Krótką charakterystyka: taktyki zaczepnej wojsk lądowych, walki obronnej, boju spotkaniowego i innych rodzajów walki oraz taktyki pozostałych rodzajów sił zbrojnych.

3.6. Teoria dowodzenia

3.6.1. Ogólna charakterystyka teorii dowodzenia

W wyniku gwałtownego rozwoju nauki i techniki, pod koniec lat 60-tych zwrócono szczególną uwagę na zjawisko kierowania/dowodzenia/ jako atrybut wszelkiej działalności ludzkiej. W oparciu o osiągnięcia takich nowo powstałych nauk, jak: cybernetyka, badania operacyjne, teoria organizacji i kierowania, teoria systemów, prakseologia i inne, rozwija się teoria kierowania. W nauce wojennej odpowiednikiem jej jest teoria dowodzenia, będąca integralną /lecz dającą się wydzielić w celu zbadania i opracowania/ częścią teorii sztuki wojennej. Bada ona mechanizmy ludzkiego działania /zwłaszcza zespołowego/ oraz procesy decyzyjne w aspekcie wojny /działań wojennych/.

Zakłada się, że teoria dowodzenia - jak każda teoria - ma przedmiot i cel badań, które przystępując do jej rozważania należy ściśle określić.

Wychodząc z powyższego założenia przyjęto zatem, że przedmiotem badań teorii dowodzenia jest dowodzenie w sensie czynnościowym, a więc rozumiane jako określona działalność dowódców i sztabów, oraz jego materialny substrat, jakim są systemy dowodzenia i wchodzące w ich skład organy dowodzenia.

Ujmując rzecz ogólnie można więc powiedzieć, że teoria dowodzenia bada procesy dowodzenia i układy, w których one dochodzą do skutku, a szczegółowo - że zajmuje się analizowaniem:

- istoty, właściwości, zasad i funkcji dowodzenia;
- sprzężeń występujących w dowodzeniu /zwłaszcza zwrotnych/;
- informacji operacyjno-taktycznych stanowiących instrument dowodzenia;
- operacji wykonywanych na informacjach operacyjno-taktycznych w procesie dowodzenia;

- języka wojskowego;
- aktualnych i perspektywicznych systemów dowodzenia ujmowanych w kategoriach wielkich systemów;
- sprzeczności współczesnego dowodzenia oraz dróg ich przezwyciężania;
- mechanizmu podejmowania decyzji operacyjno-taktycznych oraz metod ich optymalizacji;
- możliwości i zakresu zastosowania w dowodzeniu środków mechanizacji i automatyzacji;
- organów dowodzenia, ich struktury i zasad pracy;
- psychologicznych i socjologicznych aspektów dowodzenia;
- warunków decydujących o szeroko rozumianej sprawności dowodzenia;
- dokumentów bojowych traktowanych jako nośniki informacji operacyjno-taktycznych;
- technicznych środków dowodzenia.

Cele, jakie zamierza się zrealizować uprawiając teorię dowodzenia, można podzielić na ogólnopoznawcze i praktyczne.

Pierwsze polegają na wykrywaniu, a następnie opisywaniu prawidłowości i praw leżących u podstaw funkcjonowania systemów i procesów dowodzenia, drugie natomiast - sprowadzają się głównie do wypracowania szeroko rozumianych zasad i prognoz dowodzenia.

W wyniku przeprowadzonych rozważań i przyjętych ustaleń można by przyjąć, że przez zasady dowodzenia będzie się rozumieć najogólniejsze podstawy, na których opierają się procesy dowodzenia oraz struktura i funkcjonowanie systemów dowodzenia. Zasady dowodzenia tworzą określony podzbiór w zbiorze zasad sztuki wojennej i podobnie jak one stanowią punkt wyjścia do formułowania:

- postulatów /wymagań/ w stosunku do procesów i systemów dowodzenia;
- dyrektyw sprawnego dowodzenia;
- kryteriów oceny zarówno procesów, jak i systemów dowodzenia.

W przeciwieństwie do zasad dowodzenia, które służą zaspokajaniu aktualnych potrzeb wojsk, trafne prognozy mają zapewnić zgodność procesów i systemów dowodzenia z wymaganiami pola walki w bliższej i dalszej przyszłości.

Formułowane w ramach teorii dowodzenia prognozy powinny, generalnie rzecz biorąc, odpowiadać na następujące pytania:

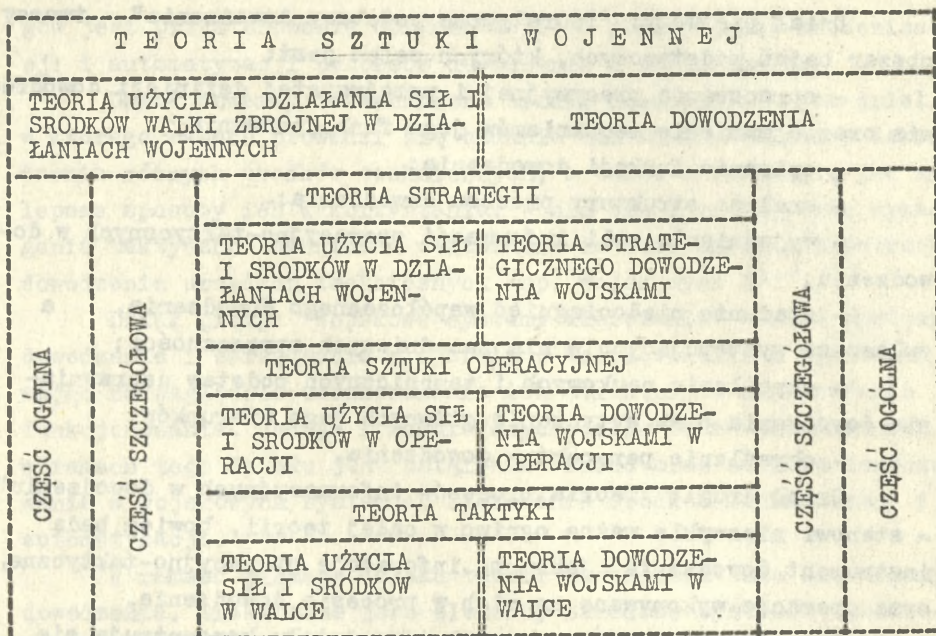
- w jakim kierunku będą zmierzały zmiany w dowodzeniu?
- jakie techniczne środki dowodzenia są najbardziej perspektywiczne, tzn., które z nich trzeba rozwijać z myślą o przyszłości?

- jacy dowódcy i oficerowie sztabu będą niezbędni na przyszłym polu walki?

- jakie zabiegi należy podejmować, aby zapewnić efektywność dowodzenia?

Jak już wspomniano - teoria dowodzenia jest integralną częścią sztuki wojennej. W celu bliższego określenia relacji, jaka zachodzi pomiędzy teorią dowodzenia a teorią sztuki wojennej, można oprócz przedstawionego w poprzednich rozdziałach "poziomego" podziału tej ostatniej na strategię, sztukę operacyjną oraz taktykę dokonać podziału nowego, niejako "pionowego". W rezultacie takiego zabiegu wyróżni się w teorii sztuki wojennej dwa obszerne działy: teorię użycia i działania sił i środków walki zbrojnej w działaniach wojennych oraz teorię dowodzenia^{x/}, w której z kolei da się wydzielić część ogólną i szczegółową. W części ogólnej badać się będzie dowodzenie z punktu widzenia jego specyfiki, bez względu na szczebel, rodzaj działań i rodzaj wojsk; natomiast w części szczegółowej, opierając się na sformułowaniach części ogólnej, podda się rozważaniom dowodzenie w aspekcie specyfiki danego szczebla, rodzaju działań i rodzaju wojsk. Analogicznie można traktować teorię użycia sił i środków w działaniach wojennych, wyróżniając w niej części-ogólną i szczegółową. Dokładniejsza analiza obydwu wydzielonych w ten sposób części szczegółowych pozwala stwierdzić, że wchodzące w ich zakresy zagadnienia występują na wszystkich szczeblach teorii sztuki wojennej: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Można zatem nałożyć na siebie obydwie wymienione podziały - "poziomy" i "pionowy", co w rezultacie daje nowy podział złożony, na podstawie którego wyraźnie da się określić miejsce teorii dowodzenia w teorii sztuki wojennej.

x/ Porównaj: D.A. Iwanow, S.W. Pawłowicz, P.W. Szemański: Zasady dowodzenia wojskami. Warszawa 1973.

3.6.2. Struktura teorii dowodzenia

W strukturze teorii dowodzenia wyróżnić można dwa zasadnicze poziomy: pierwszy - makroskopowy, na którym podaje się charakterystykę teorii dowodzenia w ujęciu całościowym, tj., jako system określonej wiedzy; drugi - mikroskopowy, na którym wyróżnia się podstawowe działy tej wiedzy.

Na poziomie makroskopowym znajduje się historia dowodzenia i sztabów, która stanowi wstęp do teorii dowodzenia /dowodzenie jest bowiem zjawiskiem historycznym i dlatego zapoznanie się z jego genezą i historią ma istotne znaczenie dla badania aktualnego stanu wiedzy z tego zakresu/. Na tymże poziomie określa się również przedmiot badań teorii dowodzenia, jej metody badawcze, miejsce i rolę w teorii sztuki wojennej oraz związki z innymi dziedzinami wiedzy.

Na poziomie mikroskopowym wyróżnia się poszczególne działy teorii dowodzenia, z których każdy bada dowodzenie i jego materialny substrat z pewnego określonego punktu widzenia. Dalsza część rozważań będzie więc poświęcona charakterystyce działów teorii dowodzenia.

Dział pierwszy: "Teoretyczne podstawy dowodzenia" - tworzy obszar badań podstawowych, których celem jest:

- opracowanie precyzyjnej i przejrzystej definicji dowodzenia oraz ujawnienie mechanizmów jego funkcjonowania;
- opisanie funkcji dowodzenia;
- analiza struktury procesu dowodzenia;
- wyjaśnienie roli informacji operacyjno-taktycznych w dowodzeniu;
- zbadanie niedociągnięć współczesnego dowodzenia, a zwłaszcza występujących w nim zasadniczych sprzeczności;
- określenie naukowych i technicznych podstaw usprawniania dowodzenia oraz wytyczenie głównych jego kierunków;
- określenie perspektyw dowodzenia.

Dział drugi: "Teoria procesów informacyjnych w dowodzeniu" - stanowi niezwykle ważne ogniwo w całej teorii, bowiem bada instrument dowodzenia, jakim są informacje operacyjno-taktyczne, oraz operacje wykonywane na nich w procesie dowodzenia.

Badania prowadzone w ramach tego działu koncentrują się na:

- ilościowych analizach informacji operacyjno-taktycznych, opartych na statystyce, rachunku prawdopodobieństwa i klasycznej teorii informacji, mających na celu zwiększenie przepustowości technicznych kanałów łączności oraz wiarygodności przekazywanej informacji;
- jakościowych analizach informacji operacyjno-taktycznych, prowadzących między innymi do ich klasyfikacji i szczegółowej charakterystyki;
- wszechstronnej analizie operacji, które wykonywane są na informacjach operacyjno-taktycznych w procesie dowodzenia, co ma na celu formalizację tych operacji, a w przyszłości ich algorytmizację.

Należy podkreślić, że badania te mają ogromne znaczenie dla automatyzacji dowodzenia, ponieważ przygotowują ją pod względem informacyjnym.

W ramach działu trzeciego: "Dokumenty bojowe" - klasyfikuje się dokumenty bojowe i podaje ich dokładną charakterystykę, zwracając uwagę głównie na zagadnienie uproszczenia, typizacji i formalizacji dokumentacji bojowej. Głównym celem tych zabie-

gów jest przystosowanie dokumentacji do postępującej mechanizacji i automatyzacji procesów dowodzenia i zarządzania.

Dział czwarty: "Techniczne środki dowodzenia" - to dział, w którego ramach prowadzi się badania nad zastosowaniem w dowodzeniu różnych środków technicznych, a także określa się jak najlepsze sposoby ich wykorzystania. W nim też formułuje się wymagania taktyczno-techniczne w stosunku do budowanych dla potrzeb dowodzenia urządzeń technicznych /np. wojskowych EMC/.

Dział piąty: "Wojskowe systemy kierowania" - bada systemy dowodzenia i zarządzania w oparciu o teorię wielkich systemów, mając na względzie udoskonalenie ich struktury i usprawnienie funkcjonowania. Jednym z ważniejszych celów badań prowadzonych w ramach tego działu jest ustalenie zasad oraz zakresu zastosowania w wojskowych systemach kierowania środków mechanizacji i automatyzacji.

W ramach piątego działu teorii dowodzenia bada się organy dowodzenia, traktowane jako elementy składowe systemów dowodzenia. Wysiłek badawczy skupia się przede wszystkim na strukturze organów dowodzenia różnych szczebli i jej usprawnianiu, a także na ich technicznym wyposażeniu.

"Czynności organów dowodzenia w zakresie planowania i kierowania działaniami bojowymi" /służba sztabów/ - to tytuł szóstego działu teorii dowodzenia. W tym wypadku przedmiotem badań jest "technologia" działania organów dowodzenia w zakresie szeroko rozumianego przetwarzania informacji oraz wykonywania podstawowych funkcji i kierowania /decydowanie, planowanie, organizowanie, pobudzanie i kontrolowanie/. Głównym celem badań prowadzonych w tym dziale jest usprawnienie pracy organów dowodzenia w oparciu o teorię organizacji i kierowania.

W dziale siódmym: "Teoria decyzji operacyjno-taktycznych" - przedmiotem badań jest decyzja operacyjno-taktyczna, proces jej powstawania, metody podejmowania oraz sposoby optymalizacji. Wiele uwagi zwraca się na problemy zastosowania do optymalizacji decyzji operacyjno-taktycznych współczesnych metod matematycznych.

Dział ósmy teorii dowodzenia zajmuje się psychologicznymi aspektami dowodzenia.

4. DOKTRYNA WOJENNA

4.1. Geneza doktryny wojennej

Odkąd istnieje zjawisko wojny, ludzie zaangażowani w jej prowadzenie usiłowali na podstawie znajomości aktualnej sytuacji oraz doświadczeń minionych wojen wyobrazić sobie jej przebieg i na tej podstawie wypracowywali poglądy na sposób przygotowania i przeprowadzenia wojny, a więc de facto ustalali /przez stosunkowo długi czas nieświadomie/ poglądy doktrynalne. Wprowadzanie przewidywania te nie zawsze okazywały się trafne i nie zawsze były realizowane w praktyce, wywierały jednak istotny wpływ na przygotowanie do wojny państwa /klasy, narodu, koalicji/, a w wielu wypadkach również na jej przebieg i wynik.

Powyższe oznacza więc, że w każdym państwie /na każdym etapie historycznym/ istnieje określona doktryna wojenna i prowadząc badania w tym zakresie można tę doktrynę odtworzyć. Należy przy tym zauważyć, że zainteresowani naukowcy robią to coraz częściej i to z dobrymi rezultatami. Chodzi oczywiście szczególnie o poglądy doktrynalne, które można wykorzystać dla potrzeb współczesności. Nic więc dziwnego, że w badaniach nad nowożytną i nowoczesną historią wojen zainteresowano się przede wszystkim doktryną wojenną Francji, poczynając od okresu wojen napoleońskich, Niemiec /Prus/ - od wojny 1870-71; Związku Radzieckiego - od Rewolucji Październikowej oraz Stanów Zjednoczonych - od drugiej wojny światowej, a ponadto doktrynami wojennymi państw uczestniczących w konfliktach zbrojnych już po drugiej wojnie światowej^{x/}.

x/ L. Ratajczyk: Problemy doktryny wojennej w konstytucji 3 maja. Studia historyczne WAP, Warszawa 1967, s.70.

Wojna, jak wskazują doświadczenia historyczne, jest jedynym sprawdzianem słuszności doktryny wojennej. "Zderzenie" doktryn wojennych dwóch względnie równorzędnych przeciwników umożliwia bowiem ustalenie, która z nich okazała się trafna, niezupełnie trafna lub błędna.

Za typowy przykład mogą tu posłużyć doktryny wojenne poszczególnych państw uczestniczących w drugiej wojnie światowej. Doktryna hitlerowska zdała egzamin w wojnie z Polską /1939 r./ i z Francją /1940/, których doktryny nie wytrzymały próby rzeczywistości. Częściowo natomiast trafna okazała się doktryna brytyjska w wojnie afrykańskiej. Za w pełni słuszną należy uważać doktrynę radziecką, w konfrontacji z którą doktryna hitlerowska poniosła klęskę.

Na przestrzeni historii - w miarę gromadzenia doświadczeń wojennych, a zatem w miarę rozwoju tak praktyki, jak i teorii wojny, zaczęto coraz wyraźniej zdawać sobie sprawę z zachodzących między nimi rozbieżności. Jako jeden z pierwszych zwraca na to uwagę Clausewitz. Rozwiązanie widzi on w opracowaniu "pożytecznej i nie wpadającej nigdy w sprzeczność z rzeczywistością teorii prowadzenia wojny. ... Teoria ta powinna wychowywać umysł przyszłego wodza i raczej kierować jego samokształceniem, nie towarzysząc mu jednak na polu bitwy ... Jeżeli natomiast z rozważań nasuwanych przez teorię wytworzą się samorzutnie zasady i reguły ..., to powinny one raczej służyć żywemu umysłowi, jako główne wytyczne jego normalnych poruszeń, niż wytyczać mu, niby kołkami, drogę wykonania"^{x/}. Wynika stąd, że "tylko od rozumnego zastosowania teorii zależy takie zbratanie jej z działaniem, aby znikła całkowicie ta bezsensowna sprzeczność między teorią a praktyką wywoływana często przez nierozumną teorię"^{xx/}.

Czy w rozważaniach tego typu nie należałoby się doszukiwać praidei pojęcia doktryny wojennej? Wszak postulat "rozumnego zastosowania teorii" przekształca się z biegiem czasu w postulat stosowania teorii oficjalnie uznawanej, a więc doktrynalnej.

x/ C.Clausewitz: O wojnie. Warszawa 1958, księgi 1-5, s.102.

xx/ Tamże, s.102-103.

Jednocześnie w enigmatyczności rozważań autora^{x/} można by się dopatrywać przyczyny istniejącego do dziś znacznego zróżnicowania poglądów na pojęcie doktryny wojennej.

I tak - część teoretyków wojskowych w niektórych krajach kapitalistycznych, a szczególnie w Stanach Zjednoczonych /patrz przyp.4.1/ każdy kurs w zakresie polityki i strategii wojskowej, a w niektórych wypadkach nawet każdą ważniejszą przyjętą do realizacji tezę /koncepcję/ określa mianem doktryny wojennej.

Inna znów grupa - między innymi reprezentują ją również nasi teoretycy wojskowi okresu międzywojennego /patrz przyp.4.2/- uważa, że doktryna wojenna, to zespół poglądów na użycie i działanie sił zbrojnych, a jej zasadniczym celem jest ujednolicenie tych poglądów, szczególnie na niższych szczeblach dowodzenia.

Istnieje wreszcie pogląd, zgodnie z którym doktryna wojenna stoi na straży realizacji celów politycznych w dziedzinie militarnej. Uwzględniając całą złożoność wojen współczesnych, w treści doktryny wojennej precyzuje się poglądy na charakter przyszłej wojny i sposób jej prowadzenia oraz przygotowania do niej kraju i sił zbrojnych zgodnie z podstawowymi założeniami, które ustala /aprobuje/ kierownictwo polityczne państwa. Stanowią one podstawę do praktycznej działalności organów wykonawczych. Takie ujęcie problemu stało się powszechne w Związku Radzieckim, a od drugiej wojny światowej w naszym kraju. Jego prekursorem jest M.Frunze /patrz przyp.4.3.1/. Chociaż zarówno treść, jak i zakres doktryny wojennej od tego czasu się zmieniły, to jednak jej istota pozostała aktualna /patrz przyp.4.3.2/. Niemniej, jak wykazuje analiza literatury, poszczególne elementy teorii problemu są nadal dyskutowane. W związku z tym w kolejnych punktach niniejszego rozdziału poddano pod dyskusję wyniki przeprowadzonych badań^{xx/}.

x/Samorzutnie wytworzone zasady i reguły "powinny ... służyć żywemu umysłowi, jako główne jego wytyczne". Sugeruje to pewną dowolność interpretacji.

xx/W przeprowadzonych badaniach teoretycznych uwzględniono poglądy następujących 30 autorów polskich, radzieckich i innych: H.Barczak, T.Bełczewski, B.Chocha, Encyklopedia Wojskowa 1932, Zb.Jurewicz, A.Laudański, J.Lider, G.Ławczowski, Mała Encyklopedia Wojskowa, A.Michałski, L.Mossor, K.Nożko, St.Piotrowski, Fr.Ratajczyk, Fl.Siwicki, Fr.Skibiński, Wielka Encyklopedia Powszechna, St.Zapolski, Zespół oficerów ASG, Bolszaja Sowieckaja Encyklopedia, M.Frunze, A.Greczko, S.Kozłowski, N.Łomow, A.Nieznamow, W.Sokołowski, K.Ziemskow, A.Zełtow, H.Eccles, D.O.Smith - patrz bibliografia.

4.2. Ogólna charakterystyka doktryn wojennych

4.2.1. Współczesne pojęcie doktryny wojennej

Doktryna^{x/} jest to według objaśnienia zamieszczonego w Słowniku Wyrazów Obcych ogół poglądów, twierdzeń i założeń z określonej dziedziny wiedzy właściwych danemu myślicielowi lub szkole. Przypisuje się jej jako zjawisku pozytywne lub negatywne znaczenie. I tak - doktryna w sensie pozytywnym jest to "zespół poglądów naukowych /filozoficznych, politycznych, społecznych i innych/, powiązanych wspólnotą podstawowych koncepcji stanowiących całość"; w znaczeniu negatywnym natomiast może być /ewentualnie jest/ "zespołem poglądów wyspekulowanych, oderwanych od życia, będących skostniałym systemem formułek i prawideł; teorią pseudonaukową"^{xx/}. W takim rozumieniu pojęcie doktryny łączy się z doktrynerstwem, czyli bezkrytycznym, uporczywym trzymaniem się jakiejś doktryny bez względu na rzeczywistość /patrz przyp. 4.4/.

O tym, czy doktryna oddziałuje pozytywnie, czy negatywnie decydują - jak wykazują doświadczenia historyczne - czynniki przyjęte za podstawę przy jej formułowaniu /a odzwierciedlone w jej treści/. Jeżeli odpowiadają one rzeczywistości, to i doktryna nie może być ani skostniała, ani pseudonaukowa.

Jeżeli zgodnie z przedstawioną definicją przyjmie się założenie, że "podstawową koncepcją" wiążącą całość doktryny jest hipotetyczny pogląd na charakter przyszłej wojny, uwzględniający cele polityczne tej wojny, wynikające stąd zadania państwa /koalicji/ oraz zasadnicze ustalenia w zakresie ich realizacji, a "zespołem" poglądów stanowiących całość" jest hipotetyczny pogląd na sposoby prowadzenia tejże wojny oraz przygotowania do niej kraju /koalicji/ i jego /jej/ sił zbrojnych, to tym samym określi się treść doktryny profesjonalnej, jaką niewątpliwie jest doktryna wojenna.

x/ Łac. doctrina = nauka.

xx/ S.Skorupka, H.Auderska, Z.Łempicka: Mały słownik języka polskiego. Warszawa 1968, s.129.

W związku z tym, że w prowadzeniu współczesnych wojen uczestniczą nie tylko wojska operacyjne /jak to było jeszcze w niezbyt odległej przeszłości/, lecz również pozostała część odpowiednio zorganizowanego i przygotowanego społeczeństwa oraz, że prowadzi się je w wielu płaszczyznach, a głównie w wojskowej, dyplomatycznej, ekonomicznej, ideologicznej, naukowej, psychologicznej i technicznej - należy zakładać, że doktryna wojenna powinna ustalać poglądy na przygotowanie do wojny wszystkich zaangażowanych w nią sił i środków. A zatem za treść doktryny wojennej w pojęciu współczesnym należałoby przyjąć zespół obowiązujących w danym państwie /koalicji/ poglądów na charakter przyszłej /ewentualnej, zamierzonej/ wojny i sposoby jej prowadzenia oraz na przygotowanie do niej państwa /koalicji/ i jego sił zbrojnych /patrz przyp. 4.5/.

Z przedstawionej definicji wynika, że w państwie prawnie istnieć może tylko jedna doktryna wojenna /jeden przyjęty zespół poglądów/, której wymogi zobowiązane są nie tylko respektować, lecz i realizować wszystkie ogniwa uczestniczące w procesie przygotowania i prowadzenia wojny. Wynika z niej również, że nie każda myśl /teza, hipoteza, teoria/ dotycząca przygotowania i prowadzenia wojny może być uznana za doktrynalną. Może nią bowiem być tylko taka myśl /teza, hipoteza, teoria/, która zostanie przez kompetentne organa oficjalnie uznana za obowiązującą. Z chwilą zaakceptowania nazywa się ją poglądem doktrynalnym.

W treści doktryny wojennej znajduje odzwierciedlenie obowiązujący w danym państwie układ funkcjonalny i strukturalny. Można więc, uznając, że w państwie istnieje jedna doktryna wojenna, mówić z jednej strony o strategicznych, operacyjnych i taktycznych poglądach doktrynalnych /podział poziomy/, a z drugiej - o poglądach doktrynalnych rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i służb oraz pozostałych elementów systemu obronnego państwa /jeden z ewentualnych podziałów pionowych/. Każdy z tych poglądów doktrynalnych będzie zatem miał określony zakres problemowy^{x/}.

x/ Poszczególne poglądy doktrynalne w różnym stopniu dotyczą różnych ogniw uczestniczących w prowadzeniu wojny.

4.2.2. Treść doktryny wojennej

Z przeprowadzonych badań wynika, że doktryna wojenna powinna być zbiorem oficjalnie uznanych poglądów, dotyczących:

- charakteru, a więc cech /właściwości/ przyszłej /ewentualnej, zamierzonej/ wojny;

- sposobów prowadzenia wojny, a w tym sposobów wojowania /ustaleń w zakresie sztuki wojennej/;

- sposobu przygotowania kraju, a w tym sił zbrojnych do wojny.

Poglądy te ze względu na punkt odniesienia, zakres i stopień swojej szczegółowości dzielią się na dwie grupy. Do pierwszej można by zaliczyć poglądy dotyczące charakteru /cech/ przyszłej wojny. Są one ogólne w tym sensie, że wpływają bezpośrednio na kształtowanie się pozostałych elementów doktryny wojennej. Do drugiej grupy należałyby poglądy dotyczące zarówno ustaleń co do prowadzenia wojny /sposobów wojowania/, czyli ustaleń w zakresie sztuki wojennej, jak i przygotowania do niej kraju /w tym sił zbrojnych/, adresowane już do konkretnych wykonawców, a tym samym bardziej szczegółowe /co nie oznacza, że ich zasięg jest jednakowy/.

C h a r a k t e r w o j n y. Charakter wojny - to zgodnie z semantycznym znaczeniem tego wyrazu zespół cech /właściwości/ odróżniających wojnę, do której należy przygotować kraj i siły zbrojne, od innych wojen^{x/}. Chodzi tu przede wszystkim o cechy istotne /konstytutywne/, a więc takie, które mają wpływ na inne właściwości przewidywanej wojny.

Charakter przyszłej wojny - o czym była już mowa - zależy od bardzo wielu czynników. Za najważniejsze z nich uznajemy cele polityczne, które w wyniku wojny zamierza się osiągnąć, oraz stan ekonomiki, techniki, nauki i sił zbrojnych obu walczących stron, a także ich stan moralno-polityczny. Wobec różnorodności wymienionych czynników poszczególne wojny mogą przybierać charakter bardzo zróżnicowany, tj. odznaczać się szeregiem cech szczególnych, jak: sposób rozpoczęcia i prowadzenia, rozmach,

x/ Wielka Encyklopedia Powszechna, t.2. Warszawa 1963, s.358.

"Charakter /gł. ... piętno, cecha/. Cecha lub zespół cech ... zjawiska odróżniające je od innych ... zjawisk".

zaangażowane siły i środki /wojska regularne, partyzantka/, wykorzystany potencjał kraju, czas trwania itd. W związku z tym każda wojna w aspekcie pobudek, z jakich została rozpoczęta, może być oceniana jako przewencyjna /uprzedzająca/ lub nieprzewencyjna; ze względu na sposób rozpoczęcia - jako agresja lub jej przeciwdziałanie; z uwagi na sposób prowadzenia - jako zaczepna lub obronna.

Zgodnie z tym, co powiedziano w rozdziale I, wojna /lub określony jej etap/ może - biorąc pod uwagę zasięg terytorialny - mieć charakter globalny lub lokalny. Wojna globalna z zasady będzie koalicyjna; wojna lokalna może nią nie być.

Jeżeli chodzi o użyty potencjał, wojna /lub określony jej etap/ może być totalna lub ograniczona^{x/}. W tym ostatnim wypadku głównie ma się na myśli ograniczenia w użyciu broni masowego rażenia, a przede wszystkim broni jądrowej. Biorąc pod uwagę rangę ostatniego z wymienionych ograniczeń rozróżnia się współcześnie wojny jądrowe oraz wojny konwencjonalne.

Z przedstawionych rozważań wynika, że każda wojna, w zależności od przyjętego kryterium, może mieć kilka /kilkanaście/ cech /właściwości/, które w sumie określają jej charakter. Przedstawione tu cechy /właściwości/ uważamy za konstytutywne dla współczesnych wojen.

Określając charakter przyszłej wojny należy przede wszystkim - w oparciu o polityczną ocenę aktualnej sytuacji i przewidywany jej rozwój - sprecyzować: jaki potencjalny przeciwnik zagraża bezpieczeństwu kraju oraz jak wielkie jest to zagrożenie^{xx/}.

x/ Przez pojęcie wojny totalnej należy tutaj rozumieć wojnę, w której wykorzystuje się maksymalnie wszystkie siły i środki państwa /koalicji/, jakimi dana strona dysponuje, a przez pojęcie wojny ograniczonej - taką wojnę, do której nie angażuje się całego potencjału.

Autorzy niniejszych materiałów rozróżniają totalny charakter wojny od totalnego celu wojny i sposobu jego realizacji /patrz przypis 1.2.2./. W tym ostatnim wypadku chodzi bowiem o prowadzenie wojny do zwycięskiego końca, a więc do zniszczenia przeciwnika /wzięcia do niewoli/ i zajęcie jego terytorium.

xx/ A. Greczko - tamże, s.315

Do szczególnie ważnych zadań w tym względzie zalicza się ciągłe i wnikliwe śledzenie wydatków na przygotowania wojenne oraz rozbudowę potencjału wojennego przeciwnika. Ponadto niezbędna jest znajomość: struktury organizacyjnej jego wojsk, wyposażenia, uzbrojenia, wyszkolenia oraz możliwości taktycznych, operacyjnych i strategicznych. Oprócz stanu aktualnego należy uwzględniać możliwości perspektywicznego rozwoju sił zbrojnych nieprzyjaciela w aspekcie ekonomicznym i naukowo-technicznym, a więc: liczbę i jakość przeszkolonych rezerw, sprawność systemu rozvinienia mobilizacyjnego, a także możliwości technicznego wyposażenia sił zbrojnych. Szczególnej wagi we współczesnych warunkach nabierają naukowe i techniczne osiągnięcia nieprzyjaciela, które mogą być wykorzystane do umocnienia jego potęgi militarnej /nowe wzory uzbrojenia i sprzętu/x/.

Sprecyzowanie, kto będzie przeciwnikiem w przyszłej wojnie i jakie są jego możliwości, pozwala na ustalenie celów /zadań/ państwa /koalicji/ i jego sił zbrojnych w tej wojnie. Właściwe rozwiązanie tego problemu ma bowiem decydujący wpływ na sprecyzowanie następnych elementów doktryny wojennej, a mianowicie: poglądów na sposób prowadzenia przyszłej wojny oraz przygotowanie do niej kraju /koalicji/ i sił zbrojnych.

S p o s ó b p r o w a d z e n i a w o j n y. W przewidywaniu ewentualnej wojny staramy się zawsze wypracować optymalny sposób jej przeprowadzenia, umożliwiający najracjonalniejsze wykorzystanie posiadanych sił i środków dla osiągnięcia zwycięstwa nad przeciwnikiem. Chodzi więc przede wszystkim o sprecyzowanie strategicznych /operacyjnych, taktycznych/ poglądów na sposób prowadzenia przyszłej wojny, gwarantujący osiągnięcie jej celu politycznego.

Pojawienie się w połowie XX w. broni jądrowej spowodowało zasadnicze zmiany w poglądach na sposoby prowadzenia wojny. Dalsze przewartościowania dokonywały się i dokonują nadal w wyniku nieustannie przybierającej na sile rewolucji naukowo-technicznej oraz rozwoju gospodarczego poszczególnych państw. Ustalenie

x/ K.Nożko: Podstawowe problemy współczesnej doktryny wojennej, nauki i sztuki wojennej. Wyd. MON. Warszawa 1974, s.12.

tych zmian i uwzględnienie ich w poglądach na sposoby prowadzenia wojny jest jednym z zasadniczych zadań doktryny wojennej.

W świetle zachodzących zmian istotnego znaczenia nabierają **zaskoczenie, aktywność i manewrowość działań**. Dużą wagę przywiązuje się do początkowego okresu wojny. Niezmiernie wzrasta rozmach działań bojowych, a w związku z tym rola tzw. "głębokich operacji". W tym klimacie rodzi się współczesne pojęcie operacji strategicznej na TDW. Oprócz dotychczasowych form działań strategicznych /operacji na lądowych i morskich TDW oraz operacji powietrznych i desantowych/ pojawiają się takie formy, jak: pierwsze uderzenie strategicznych sił jądrowych, odparcie powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika na siły zbrojne i zaplecze oraz działania militarne w przestrzeni kosmicznej. Preferowane są działania zaczepne i zaczepno-obronne, aczkolwiek nie wyklucza się możliwości i potrzeby prowadzenia działań **obronno-zaczepnych** i obronnych. W każdego rodzaju działaniach szczególną uwagę zwraca się na rozpoznanie, walkę radiotechniczną, obronę przed środkami masowego rażenia oraz maskowanie. Olbrzymiego znaczenia nabierają przedsięwzięcia związane z zaopatrywaniem sił zbrojnych.

Mimo tych zasadniczych przewartościowań nadal uważa się jednak, że cele wojny można osiągnąć jedynie w wyniku zgranego wysiłku wszystkich rodzajów sił zbrojnych, a w ich ramach rodzajów wojsk i służb działających na korzyść tego /tych/ z nich, który /które/ w danej operacji odgrywa rolę wiodącą. Wiadomo przy tym, że w wojnie jądrowej głównym środkiem walki zbrojnej będzie broń jądrowa, a zatem rola ta przypadnie wojskom nią się posługującym. Wszystkie inne natomiast rodzaje sił zbrojnych /rodzaje wojsk i służb/ muszą w tej wojnie zapewnić maksymalne wykorzystanie skutków wykonanych uderzeń jądrowych.

Podobnie rzecz się przedstawia w wojnie konwencjonalnej, z tą tylko różnicą, że zmienia się wykonawca głównego zadania. Decydującą rolę będą w niej odgrywać wojska lądowe, w związku z czym wszystkie inne rodzaje wojsk powinny stwarzać jak najdogodniejsze warunki do wykonania przez nie podstawowego zadania^{x/}.

x/ Aktualne poglądy na sposoby prowadzenia wojny /operacji, walki/ ujęte są w obowiązujących regulaminach, instrukcjach itp. Niektóre z nich przedstawiono w kolejnych rozdziałach pracy.

Szczególne znaczenie ma ustalenie sposobów: zwalczania lotnictwa przeciwnika przez siły i środki obrony powietrznej kraju, przygotowania obrońskiego społeczeństwa i kraju oraz działania sił obrony cywilnej i organów bezpieczeństwa wojskowego.

Sprecyzowanie sposobów prowadzenia wojny i dokonanie ustaleń w zakresie sztuki wojennej ma niewątpliwie wpływ na właściwe sprecyzowanie poglądów dotyczących przygotowania do niej kraju i sił zbrojnych, a przede wszystkim na określenie: jakie siły i środki są niezbędne do prowadzenia przyszłej wojny, w jakim kierunku powinna zmierzać organizacja sił zbrojnych oraz jak realizować przygotowywanie do niej kraju i sił zbrojnych^{x/}.

P r z y g o t o w a n i e k r a j u i s i ł z b r o j n y c h d o w o j n y. Obecnie, ze względu na powszechny charakter zagrożenia, problematyka przygotowań do wojny występuje we wszystkich płaszczyznach życia państwa i narodu. Współczesny system przygotowania kraju i jego sił zbrojnych do wojny powinien zatem mieć charakter wielostronny i kompleksowy, tj. ujmować wszystkie podstawowe elementy działalności państwa w ścisłym ich wzajemnym powiązaniu, a przede wszystkim elementy działalności polityczno-społecznej, gospodarczej i militarnej.

W odniesieniu do działalności polityczno-społecznej /w sferze zewnętrznej/ ma się przede wszystkim na uwadze poglądy na sprawy zawierania sojuszów politycznych i porozumień międzynarodowych, które gwarantują optymalne warunki przygotowania i prowadzenia wojny, oraz /w sferze wewnętrznej/ na kształtowanie patriotycznych postaw obywateli.

W działalności gospodarczej /w sferze zewnętrznej/ będą to poglądy na zawieranie korzystnych umów międzynarodowych i

x/ Zdajemy sobie w pełni sprawę z tego, że między sposobami prowadzenia wojny a przygotowaniem do niej kraju i sił zbrojnych istnieje sprzężenie zwrotne. Przewidywane sposoby prowadzenia wojny mają wpływ na kierunek przygotowania kraju i sił zbrojnych do tejże wojny, lecz z kolei aktualny stan bazy i nadbudowy kraju /koalicji/ ma decydujący wpływ na sposoby prowadzenia wojny.

stwarzanie dogodnych warunków współpracy z innymi krajami, zapewniających optymalny rozwój ekonomiczny kraju, a /w sferze wewnętrznej/ z jednej strony poglądy na szybki rozwój produkcji przemysłowej i rolniej, z drugiej - na przygotowanie do wojny wszystkich organów i ogniw gospodarki narodowej oraz administracji państwowej /struktura organizacyjna i tryb funkcjonowania stosownie do wymogów wojny oraz zaspokajania potrzeb sił zbrojnych i ludności/.

W działalności militarnej /w sferze zewnętrznej/ ma się przede wszystkim na uwadze poglądy dotyczące zawierania korzystnych sojuszków i porozumień wojskowych, stwarzających optymalne warunki do przygotowania i prowadzenia wojny, oraz /w sferze wewnętrznej/ poglądy na stworzenie najdogodniejszych warunków do prowadzenia działań wojennych przez siły zbrojne i pozostałe elementy systemu obronnego kraju.

W procesie przygotowywania sił zbrojnych, jako podstawowego elementu prowadzenia działań wojennych, chodzi głównie o ustalenie poglądów dotyczących rozmiaru tych sił oraz zapewnienie: wysokiego poziomu ich gotowości mobilizacyjnej i bojowej, optymalnej struktury organizacyjnej i stanu ukompletowania, a także właściwych proporcji rozwoju rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i służb.

W procesie przygotowywania pozostałych elementów systemu obronnego kraju ważne jest przede wszystkim sprecyzowanie poglądów dotyczących zapewnienia: możliwości przeciwstawienia się nieprzyjacielowi w wypadku agresji oraz wysokiej odporności kraju /poprzez utrzymanie porządku i bezpieczeństwa/ a ponadto ochrony ludności i infrastruktury /obrona cywilna i bezpieczeństwo wewnętrzne/.

Z przedstawionych rozważań wynika, że treść ogółu poglądów doktrynalnych określonego państwa /koalicji/ wyznacza charakter jego doktryny wojennej /obronny, zaczepny, obronno-zaczepny lub zaczepno-obronny/.

4.2.3. Zakres doktryny wojennej

Za niezbędny warunek zrozumienia istoty doktryny wojennej należy uznać określenie jej zakresu. Wynika to z przyjętej definicji, w myśl której doktryna ma być "zespołem poglądów ...

stanowiących wspólną całość"x/.

Zakres doktryny wojennej - co z kolei wynika z analizy literatury problemu - zaliczyć należy do zagadnień szczególnie kontrowersyjnych. Wydaje się, że nie miały wpływ na ten stan rzeczy wywarła historia wojen i wojskowości.

W przeszłości najistotniejszym, a w wielu wypadkach jedynym czynnikiem decydującym o losach wojny była walka zbrojna, którą prowadziły zorganizowane siły zbrojne - wojsko /układ poziomy/. Warto przy tym odnotować, że udział zaplecza /kraju/ zarówno w zaopatrywaniu wojsk, jak i w działalności obronnej w porównaniu do warunków współczesnych był stosunkowo mały, bo po prostu nie było to konieczne. W tej sytuacji za zjawisko normalne należy uznać fakt, że doktryna wojenna zajmowała się wyłącznie problemami wojska /sił zbrojnych/ i prowadzenia przez nie walki zbrojnej^{xx/} - schem. 4.1. Jednakże z biegiem czasu takie pojęcie zakresu doktryny wojennej przestaje być adekwatne do rzeczywistości. Istnieje bowiem cały szereg przykładów na to, że w praktyce /niezależnie od poglądu reprezentowanego przez poszczególnych teoretyków/ doktryna wojenna wywiera /i to coraz częściej, i w coraz większym stopniu/ wpływ na poszczególne dziedziny działalności państwa. Nie było przecież dziełem przypadku, że Centralny Okręg Przemysłowy budowano przed drugą wojną światową w widłach Wisły i Sanu. Nieprzypadkowo również dąży się współcześnie do odpowiedniego /uwzględniającego ustalenia doktryny wojennej/ przestrzennego zagospodarowania kraju.

Jak wiadomo - współczesne wojny, przede wszystkim ze względu na ich totalny charakter, prowadzi się przy maksymalnym wykorzystaniu wszystkich sił i środków, jakimi dysponują obie walczące strony /klasy, narody, państwa, koalicje/. Nie ulega więc wątpliwości, że w treści doktryny wojennej ten stan rzeczy musi znaleźć odzwierciedlenie. Oznacza to, że zawarte w niej poglądy i ustalenia powinny dotyczyć nie tylko przygotowania i prowadze-

x/ S. Skorupka - op.cit.

xx/ K.Rudnicki /Na polskim szlaku. Londyn 1952/, stwierdza, że polska doktryna wojenna odznaczała się "rozmachem operacyjnym a zarazem solidnością taktyczną". Fr.Skibiński /Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa 1972/, dowodzi natomiast, że była to solidna doktryna taktyczna, zbudowana jednak w oderwaniu od rzeczywistości. O zawężonym pojęciu doktryny piszą m.in.H.Barczak, H.Eccles, O.Laskowski, L.Mossor, G.Ławczowski, Fr.Skibiński, D.O.Smith i inni.

nia walki zbrojnej oraz działalności obronnej na terenie kraju, ale również działalności we wszystkich pozostałych dziedzinach, jeżeli jest ona w jakimś stopniu związana z działaniem na rzecz obu tych elementów. Stanowisko takie zajmuje wprawdzie większość autorów analizowanych prac, lecz nie we wszystkich znalazło to wyraz w konkretyzacji poszczególnych rozwiązań. Wydaje się jednak, że tak wyznaczony zakres doktryny wojennej najlepiej odpowiada współczesnej rzeczywistości.

Podobnie przedstawia się sprawa, jeśli chodzi o stopień zainteresowania doktryną wojenną poszczególnych szczebli hierarchii państwowej /układ pionowy/, z taką tylko różnicą, że w tej sprawie wypowiada się stosunkowo mała liczba autorów. Z analizy problemu wynika, że instancją ustalającą brzmienie najogólniejszych, ale decydujących postanowień doktryny wojennej państwa są jego najwyższe organy. Tę "generalną decyzję" lub zgodnie z definicją doktryny "podstawową koncepcję", rozszerzoną o równie "generalne wytyczne" /wskazówki, przepisy/, Fr. Skibiński nazywa "doktryną polemarchiczną"^{x/}. Na jej podstawie odpowiednie instancje /cywilne i wojskowe/ opracowują poglądy doktrynalne w ogniwach strategicznym, operacyjnym i taktycznym.

O ile na swym najwyższym szczeblu zakres doktryny wojennej nie jest ograniczony, to jednak istnieją pewne obiekty co do ogniw najniższych. Fr. Skibiński uważa, na przykład, że "oznaki oddziaływania doktryny pozwalają się wyraźnie dostrzec na tych szczeblach dowodzenia, na których już nie wolno "trzymać się regulaminów jak ślepy ściany"^{xx/}. Inaczej więc - według autora - o doktrynie wojennej można mówić dopiero na tych szczeblach, na których kończy się "rzemiosło", a zaczyna "sztuka dowodzenia". Wydaje się jednak, że zarówno ze względu na zbyt dużą płynność, jak i sztuczność tego rodzaju wyznaczników nie można ich brać pod uwagę przy ustalaniu zakresu doktryny wojennej. Należy raczej stwierdzić, że doktryna oddziałuje na wszystkie ogniwa sztuki wojennej - od najwyższych szczebli strategii po najniższe ogniwa taktyki.

x/ Fr. Skibiński: Rozważania o sztuce wojennej. Warszawa 1972, s.479. Tę doktrynę /polemarchiczną/ autor uznaje za najwyższy szczebel poglądów doktrynalnych.

xx/ Tamże, s.519.

Badania literatury problemu wykazują również, że w żadnym państwie nie istnieje i - należy sądzić - nie będzie istniał dokument, który by przedstawiał w pełnym zakresie tekst obowiązującej doktryny wojennej. Istnieją natomiast różnego rodzaju akty normatywne /podstawowe założenia^{x/}, wytyczne, zarządzenia, dyrektywy szkoleniowe, omówienia ćwiczeń, instrukcje, regulaminy itp./, które w sumie odzwierciedlają konkretną treść doktryny wojennej. Prześledzenie tych aktów oraz sposobów ich interpretacji przez wykonawców umożliwia dopiero określenie zarówno charakteru doktryny wojennej w całości, jak i jej poszczególnych ogniw /części, elementów/.

4.3. Związki doktryny wojennej z rzeczywistością

Spośród wielu czynników mających wpływ na doktrynę wojenną na plan pierwszy wysuwa się polityka. Prawie wszyscy analizowani autorzy wymieniają ją na czołowym miejscu. Wielu z nich podkreśla przy tym, że jest to czynnik decydujący. Niektórzy autorzy są zdania, że na doktrynę wojenną wpływa nie sama polityka w swoich konkretnych przejawach, lecz doktryna polityczna rozumiana jako "zbiór poglądów określających przebieg i cel działań państwa wyraźnie oznaczonych w czasie i przestrzeni"^{xx/}. Wprawdzie nie zawsze istnieją jakieś ściśle określone i sprecyzowane wymagania oraz wytyczne dotyczące przebiegu i celu działań państwa, i tym samym nie zawsze układają się w system pozwalający je nazwać doktryną polityczną. Podlegają one bowiem zmianom w zależności od kształtowania się sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej^{xxx/}. Zawsze jednak istnieją pewne podstawowe cele polityczne, których realizację zakładają klasy panujące w określonym czasie i miejscu, i one właśnie rzutują na doktrynę wojenną. Na ich podstawie możliwe jest określenie właściwości przyszłej /ewentualnej, zamierzonej/ wojny, do jakiej ma się przygoto-

x/ Należy odnotować, że istnieje inny pogląd, zgodnie z którym te/i tylko te/ ustalone przez polemarchów "podstawowe założenia"/podstawowe koncepcje/należy uznać za doktrynę wojenną.

xx/ Tr.Ryszka: Ideologia, doktryny, programy a działania polityczne. Zeszyty naukowe WAP. 16/67, s.64.

xxx/ St.Zapolski: Współczesna doktryna wojenna paktu północno-atlantycznego. Warszawa 1970, s.9-10.

wywać państwo, a więc sformułowanie podstawowego elementu doktryny wojennej. Nierzadko cele polityczne wytyczają również bezpośrednio podstawowe idee /kierunki/ w obrębie pozostałych elementów doktryny, dotyczące przygotowania i prowadzenia wojny, innymi słowy: polityka ma decydujący wpływ na ukształtowanie i określenie treści doktryny wojennej na jej poziomie najwyższym - polemarchicznym.

Do czynników, które oddziałują na politykę, jak też /pośrednio i bezpośrednio/ na doktrynę wojenną, większość autorów zalicza aktualny stan i potencjał naukowy, ekonomiczny^{x/}, techniczny, militarny i moralny państwa oraz analogiczny stan i potencjał przeciwnika. Do tej grupy czynników, jeśli bierze się pod uwagę państwa uczestniczące w różnego rodzaju sojuszach wojskowych, zaliczyć również należy doktrynę koalicyjną.

Wielu autorów jest zdania - i chyba słusznie - że na doktrynę wojenną mają wpływ również inne czynniki, a wśród nich przede wszystkim takie, jak: doświadczenia historyczne, tradycje narodowe, ogólny poziom kultury narodu, warunki geograficzne i klimatyczne, infrastruktura oraz poglądy przywódców /mas/.

Oczywiste jest, że jedne z wymienionych czynników mają bardziej, a inne mniej istotny wpływ na charakter i treść doktryny wojennej. W związku z tym należy dostrzegać złożoność genezy każdej doktryny wojennej, a także fakt, że na jej powstanie i rozwój nie zawsze wpływają tylko czynniki najistotniejsze. Dzieje się tak dlatego, że oddziałują one pośrednio, poprzez jej twórców /twórcę/, a zatem sprawą niebagatelną będzie tu rola człowieka - twórcy doktryny, który do wszystkich tych czynników może się ustosunkować w sposób mniej lub bardziej racjonalny /emocjonalny/. Oznacza to, że na doktrynę wojenną nie zawsze wpływają te czynniki, które z racjonalnego punktu widzenia wpływać powinny. Za przykład może w tym wypadku służyć francuska doktryna wojenna sprzed I wojny światowej, znana powszechnie pod nazwą doktryny Grandmaisona^{xx/}, lub amerykańska doktryna wojen-

x/ Rozumiany w sensie stanu i potencjału gospodarczego w sferze produkcji materialnej.

xx/ Doktryna zrodzona w następstwie wybuchu patriotyzmu we Francji i majoryzująca "natarcie absolutne" zawsze i za wszelką cenę - cyt. za Fr. Skibiński - op.cit. s.495.

na obowiązująca w czasie ostatniej wojny wietnamskiej^{x/}.

Jednocześnie wyżej wymienione czynniki zgodnie z prawami dialektyki znajdują się w ciągłym ruchu i rozwoju. Zmiany zachodzące w tych czynnikach powodują - w zależności od ich charakteru i zakresu - ilościowe lub jakościowe zmiany w doktrynie wojennej. Model cyklu rozwojowego doktryny wojennej przedstawiono na schem. 4.2.

Należy zatem stwierdzić, że między wymienionymi czynnikami a doktryną wojenną zachodzą określone związki i zależności, które omówimy szerzej w odniesieniu do najistotniejszych z nich.

4.3.1. Związki doktryny wojennej z polityką

Zależność doktryny wojennej od polityki została już udowodniona. Tutaj należy jednak odnotować, że granice tej zależności nie są i nie zawsze mogą być ściśle zarysowane.

Chociaż we współczesnych warunkach przyjmuje się, że doktryna wojenna jest w pełni podporządkowana polityce /doktrynie politycznej/, a więc musi mieć na uwadze realizację jej celów zarówno w okresie pokoju, jak i wojny, to jednak przy bliższym zbadaniu problemu okazuje się, iż zakres wpływów tej ostatniej może być różny. Z analizy literatury wynika, że istnieją tendencje do preferowania w treści "podstawowej koncepcji" doktryny wojennej bądź poglądów politycznych, bądź spraw ściśle wojskowych. Różny również może być stopień szczegółowości tej "podstawowej koncepcji" doktryny wojennej. O ile w pierwszym wypadku należałoby zalecać kompromis^{xx/}, to w tym drugim trudno ingerować, gdyż stopień szczegółowości podstawowej koncepcji doktryny uzależniony jest w znacznej mierze od poglądów subiektywnych.

Interesujące jest także zjawisko, że te same obiektywne fakty są różnie oceniane przez politykę w poszczególnych pań-

x/ Doktryna uznająca za najważniejszy czynnik potencjał techniczny.

xx/ St. Zapolski proponuje nawet zamienić termin "doktryna wojenna" terminem "doktryna polityczno-wojskowa" - op.cit. s.10.

stwach^{x/}, nawet przy zbieżności jej kierunków^{xx/}. Powoduje to, że i doktryny wojenne tych państw różnią się między sobą:

Różny może być również przy formułowaniu "podstawowej koncepcji" stopień uwzględnienia przez politykę pozostałych czynników mających wpływ na doktrynę wojenną, a przede wszystkim: nauki, ekonomiki, techniki, stanu moralno-politycznego, przeciwnika oraz "podstawowych koncepcji" doktryny koalicyjnej /współpartnerów koalicji/. Uważamy, że czynniki te oddziałują zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio, a więc poprzez politykę.

Chociaż doktryna wojenna jest w pełni podporządkowana polityce i stanowi jej wyraz w zakresie przygotowania i prowadzenia wojny, to z chwilą przyjęcia /oficjalnego zaakceptowania/ danej doktryny zaczyna ona wywierać z kolei wpływ na politykę, zmuszając do uwzględniania w niej realnych możliwości państwa i jego sił zbrojnych. Oznacza to, że między polityką a doktryną - przy nadrzędnej roli tej pierwszej - istnieje swego rodzaju sprzężenie zwrotne.

4.3.2. Związki doktryny wojennej z nauką wojenną

Jednym z czynników mających zasadniczy wpływ na charakter i treść doktryny wojennej jest nauka. W dobie obecnej jest ona wyznacznikiem granicy subiektywizmu każdej doktryny. Współczesna doktryna wojenna, chcąc efektywnie realizować wytyczne polityki, musi opierać się na osiągnięciach nauki. Jak już stwierdzono, zarówno nauka, jak i doktryna wojenna podporządkowane są polityce. Wymieniona zależność przejawia się przede wszystkim w tym, że obie służą realizacji określonych celów praktycznych /grupy, klasy, państwa, narodu/ oraz charakteryzują się zdeterminowaną postawą światopoglądową i meteologiczną. Polityka nie może jednak ignorować obiektywnej rzeczywistości i swobodnie narzucać nauce dowolnych stwierdzeń i wniosków /co może robić w

x/ Jest to zrozumiałe w państwach o różnych ustrojach politycznych. Zjawiska te mają jednak również miejsce w państwach o tych samych ustrojach politycznych. Przykładem tego mogą być doktryny wojenne państw - uczestników I i II wojny światowej /przed ich wybuchem/.

xx/ S.Kozłowski: Doktryna wojenna a nauka wojenna. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. Wyd. MON. Warszawa 1968, s.60.

stosunku do doktryny wojennej/. Poza tym nauka bada poszczególne zjawiska wszechstronnie, nie kierując się ograniczeniami warunków, miejsca i czasu, od których uzależniona jest doktryna wojenna. Dlatego też nauka wojenna nie jest w takim stopniu uzależniona od polityki, jak doktryna wojenna.

W ogólnym systemie wiedzy wojskowej brane są pod uwagę różne punkty widzenia i idee, a zatem i różne hipotezy, czego nie dopuszcza doktryna. Wynika stąd, że jedną z funkcji doktryny jest selekcja. W interesującym nas przedmiocie doktryna wojenna z wypracowanych przez naukę wojenną rozwiązań teoretycznych przyjmuje tylko te, które akceptuje polityka, a których realizację umożliwiają pozostałe czynniki również w określonym stopniu determinujące jej treść. W tej funkcji doktryna wojenna spełnia rolę swego rodzaju "filtra", przez który do praktyki wojennej przedostają się tylko te rozwiązania teoretyczne, które są na danym etapie możliwe do przyjęcia. Rozwiązania owe, po ich zaakceptowaniu, uzyskują miano "doktrynalnych", czyli zgodnych z doktryną i w zasadzie tylko one powinny - co nie oznacza, że muszą - być realizowane w praktyce.

Sens istnienia doktryny wojennej polega jednak nie tylko na tym, że spełnia ona funkcję uprzednio wspomnianego "filtra", gdyż funkcję tę mogłaby z powodzeniem przejąć praktyka wojenna /praktyka sztuki wojennej/ odpowiednio kierowana przez politykę. Sens istnienia doktryny wojennej tkwi również w tym, że te przefiltrowane poglądy umożliwiają jednolite działanie. Trzeba więc chyba zgodzić się z S.Kozłowem, który twierdzi, że doktryna wojenna spełnia rolę "zasadniczego w swoim rodzaju prawa"^{x/}.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że doktryna wojenna istniejąc obiektywnie powinna opierać się na nauce. Nauka wojenna może jednak - z różnych przyczyn - nie rozwiązać niektórych problemów niezbędnych do ustalenia poglądów doktrynalnych. W tym wypadku doktryna /lub określony jej element/ ma charakter intuicyjny, z czym związane jest ryzyko, że może ona okazać się błędna, gdyż nie uwzględni realnych warunków wojny i możliwości państwa.

x/ S.Kozłow: Doktryna wojenna a nauka wojenna. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. MON, Warszawa 1966, s.70.

Doktryna wojenna może również okazać się błędna, jeżeli: nauka wojenna lub /ewentualnie/ poglądy intuicyjne, które tę doktrynę inspirowały i na których się ona opiera, stanowią wypaczone odbicie obiektywnej rzeczywistości; posługuje się fałszywą metodologią, opiera się na błędnym światopoglądzie - jest niezyciowa. Warto również zauważyć, że po zaakceptowaniu doktryny wojennej stawia ona z kolei wymagania nauce /sprzężenie zwrotne/ w zakresie formułowania poglądów doktrynalnych niższego rzędu.

Reasumując należy stwierdzić, że nauka wojenna przenika do praktyki poprzez doktrynę wojenną, i odwrotnie - doktryna, ukierunkowując badania naukowe na problemy, których rozwiązanie jest jej niezbędnie potrzebne, wywiera określony wpływ na naukę.

Doktryna wojenna ma z zasady /w porównaniu do nauki/ charakter bardziej konkretny, utylitarny. Analogicznie przedstawia się sprawa stosunku doktryny do praktyki wojennej^{x/}. Nie oznacza to jednak, że tak właśnie musi być w każdym wypadku. Istnieją hipotezy /teorie/ naukowe, które bez zmiany formy i treści stają się doktrynami i w tej samej postaci zostają przyjęte do praktyki. Istotna różnica między nauką wojenną, doktryną wojenną i praktyką wojenną nie tkwi więc ani w formie, ani w treści. Hipoteza /teoria/ naukowa staje się poglądem doktrynalnym dopiero wtedy, gdy jest oficjalnie uznana przez ogniwo upoważnione do jej akceptacji. Jeżeli z kolei pogląd doktrynalny jest realizowany, to staje się praktyką wojenną. Oznacza to, że w zależności od płaszczyzny, do której zostanie odniesione, to samo twierdzenie może być hipotezą /teoria naukowa/, wytyczną do działania /doktryna/ lub przejawiać się w konkretnym działaniu /praktyka/, i w tym - naszym zdaniem - tkwi istota problemu.

4.3.3. Związki doktryny wojennej z ekonomiką, techniką i stanem moralno-politycznym

Zależność losów wojny od ekonomiki, techniki i stanu moralno-politycznego walczących stron jest nie tylko bezsporna, lecz ma tendencję zwykłą.

x/ Praktyka wojenna ma z kolei bardziej konkretny charakter niż doktryna wojenna.

Stale wzrasta liczba publikacji, w których można napotkać stwierdzenie, że wyniki współczesnych wojen w coraz większym stopniu zależą od przygotowań poczynionych w okresie pokoju. Oznacza to konieczność zestrojenia /dostosowania/ pokojowego rozwoju ekonomiki i techniki z wymaganiami współczesnej wojny. Uwzględnienie tych spraw w doktrynie wojennej jest z pewnością trudne, ale niezbędne. Ta ścisła współzależność między ekonomiką i techniką a wojną powinna znaleźć właśnie odbicie w doktrynie wojennej.

Podstawą siły obronnej jest baza ekonomiczna, która charakteryzuje się w naszych warunkach rozwiniętymi siłami wytwórczymi.

Ustrój ekonomiczny bazujący na nacjonalizacji środków produkcji i gospodarce planowej stwarza większe możliwości wykorzystania posiadanych zasobów dla stworzenia siły obronnej niż ustrój oparty na prywatnej własności środków produkcji.

Sukces militarny we współczesnej wojnie, charakteryzującej się zużyciem ogromnych ilości różnorodnych materiałów, możliwy jest tylko przy doskonale zorganizowanym i ekonomicznie potężnym systemie gospodarki narodowej, zdolnym w trudnych warunkach wojennych do maksymalnego pokrycia potrzeb.

W obecnej sytuacji sama produkcja /nawet rozwinięta/ nie jest wystarczającym wskaźnikiem potencjału wojenno-ekonomicznego, gdyż z punktu widzenia wojny istotne jest ponadto dotarcie produktów do odbiorcy; wzrasta więc znaczenie systemu komunikacyjnego, a także rezerw, rozumianych nie tylko jako nagromadzenie gotowych wyrobów, półfabrykatów i materiałów wyjściowych, ale również jako rezerwy produkcyjne.

Tworzenie przewagi w technicznych środkach walki wymaga ciągłego śledzenia ich tendencji rozwojowych, opanowania nowoczesnej techniki i podejmowania masowej produkcji^{x/}.

Z powyższego wynika, że działania wojenne w coraz większym stopniu uzależnione są od wszechstronnego rozwoju ekonomiki i techniki, które w ostatecznym rozrachunku mają decydujący wpływ na wynik wojny, co należy uwzględniać w treści współczesnych doktryn wojennych.

x/ F.Majchrzak, W.Stankiewicz, St.Żyromski: Ekonomia wojenna. WAP. Warszawa 1966, s.108-109.

Z kolei u podstaw właściwego zrozumienia roli czynnika moralnego leży głoszony przez naukę marksizmu-leninizmu pogląd o decydującej roli mas ludowych we współczesnej wojnie, które nie tylko wytwarzają środki materialne do jej prowadzenia, lecz bezpośrednio uczestniczą w walce zbrojnej nie szczędząc krwi i życia^{x/}.

Potencjał moralno-polityczny kraju zależny jest od struktury społeczno-ekonomicznej i ustroju politycznego. Odzwierciedla on stosunek społeczeństwa do wojny, określa jego zwartość i konsolidację wokół kierownictwa państwa oraz gotowość do ponoszenia ciężarów wojny.

Oznacza to, że we współczesnej wojnie mimo ogromnego /i stale wzrastającego/ wpływu i znaczenia nauki, ekonomiki oraz techniki rola człowieka nie uległa deprecjacji, przeciwnie - niezbędne jest uwzględnianie i docenianie wagi potencjału moralno-politycznego.

4.3.4. Związki narodowej doktryny wojennej z doktryną koalicyjną

Prowadzenie wojen przez koalicje nie jest zjawiskiem nowym, jednak - jak wskazują doświadczenia historyczne - zalicza się je do działań skomplikowanych. We współczesnych warunkach komplikuje je dodatkowo fakt, że przygotowanie wojny i jej okres początkowy odgrywają olbrzymią rolę, znacznie większą aniżeli w wojnach minionych.

Sformułowanie koalicyjnej doktryny wojennej utrudnia również i to, że czynniki determinujące jej treść mogą - o czym już była mowa - być różnie oceniane przez poszczególne państwa. W tych warunkach doktryna koalicyjna może być doktryną najsilniejszego mocarstwa, bądź kompromisem doktryn państw - uczestników koalicji.

Mimo istnienia doktryny koalicyjnej mają rację bytu narodowe doktryny wojenne. Wynika to nie tylko z różnej oceny przez kierownictwa poszczególnych państw czynników mających wpływ na

x/ N.Łomow: O radzieckiej doktrynie wojennej. Problemy rewolucji w dziedzinie wojskowości. Warszawa 1966, s.49.

doktrynę, lecz również z różnic w możliwościach każdego z krajów koalicji /różny stan ww. czynników/.

Doktryna koalicyjna jest zazwyczaj bardziej ogólna od doktryn narodowych. Doktryny narodowe zawierają szereg elementów dodatkowych, których z reguły nie ujmuje doktryna koalicyjna. Chodzi tu przede wszystkim o te elementy, które dotyczą "zagadnień wewnętrznych związanych ze strukturą polityczną, państwowo-administracyjną, systemem gospodarczym, tradycjami itd., których rozwiązanie nie zagraża kolizją ze względami koalicyjnymi"x/.

Z analizy problemu wynika, że im bardziej zacieśniać się będzie wszechstronna współpraca między krajami koalicji, tym więcej pierwiastków koalicyjnej doktryny wojennej znajdzie swoje odbicie w doktrynach narodowych, co z kolei ułatwi osiąganie celów wojny.

4.4. Podstawowe założenia współczesnych doktryn wojennych

4.4.1. Podstawowe założenia doktryny wojennej państw NATO

Założenia polityczne doktryny wojennej USA i jej wpływ na doktrynę wojenną państw NATO. Założenia polityczne doktryn wojennych głównych państw NATO. Wpływ bazy ekonomicznej państw NATO i systemu zarządzania nią na doktrynę wojenną. Wpływ pozostałych czynników na kształtowanie się doktryny wojennej NATO.

Poglądy na konstytutywne cechy charakteru przyszłej wojny oraz sposoby jej rozpoczęcia i prowadzenia. Podstawowe zasady przygotowania państw NATO i ich sił zbrojnych do wojny. Charakter doktryny wojennej państw NATO.

4.4.2. Podstawowe założenia doktryny wojennej państw Układu Warszawskiego

Jedność ideologiczna i polityczna państw Układu Warszawskiego jako fundament koalicyjnej doktryny wojennej. Wpływ eko-

x/ B.Chocha: Wybrane zagadnienia doktryny obronności PRL. Myśl Wojskowa 10/68, s.5.

nomiki i powiązań gospodarczych między państwami socjalistycznymi na doktrynę wojenną. Zasadnicze czynniki mające wpływ na doktrynę wojenną państw socjalistycznych.

Poglądy na konstytutywne cechy charakteru przyszłej wojny oraz sposoby jej rozpoczęcia i prowadzenia. Podstawowe zasady przygotowania państw UW i ich sił zbrojnych do wojny. Charakter doktryny wojennej państw Układu Warszawskiego.

Właściwości narodowych doktryn wojennych.

5. SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA

5.1. Geneza systemu obronnego

Agresja i odruch obronny towarzyszą człowiekowi od zarania dziejów przez wszystkie etapy rozwoju i będą towarzyszyć do czasu usunięcia źródeł konfliktów ze współzycia ludzi.

Na podstawie dostępnych nam zapisów z historii wojen można stwierdzić, że system obronny państwa zawierał zawsze dwa elementy: element obrony statycznej, ograniczający swobodę działania przeciwnika przez zagrozenie mu drogi, i element obrony ruchowej /dynamicznej/, pozwalający na przeciwstawienie się agresorowi w wybranym miejscu i czasie dla pobicia jego sił. Rolę pierwszego elementu spełniały różnego rodzaju systemy umocnień obsadzanych własnymi załogami terytorialnymi - od umocnionych grodów, zamków obronnych, fortec /np. w Polsce linia Orlich Gniazd/ i twierdz po współczesne nam systemy umocnień stałych /jak osławiona linia Maginota we Francji czy linia Zygfryda w Niemczech/; rolę drugiego - siły zbrojne.

W miarę rozwoju techniki wojennej i sił zbrojnych, wzrastało znaczenie obszaru krajowego /zaplecza/. W systemie obrony statycznej pojawiały się coraz to nowe elementy obrony terytorialnej, zdolne do przeciwdziałania nowym formom zagrożenia. Jednak główną rolę w systemie obrony odgrywał zawsze jej element ruchowy, jako czynnik najczęściej rozstrzygający o wyniku starcia. Temu elementowi poświęcano najwięcej uwagi, tym bardziej, że mógł być on z równym powodzeniem wykorzystany do odparcia agresji, jak i do działań zaczepnych /w wypadku powzięcia decyzji o rozpoczęciu wojny/.

W przełomowych okresach historii społeczeństw wraz z rozwojem politycznym i ekonomicznym państw rozwija się myśl wojskowa - wprowadzane są zmiany do organizacji sił zbrojnych. Do takich w ostatnim okresie historii nowożytnej zalicza się w.XIX.

Jest to czas, od którego datuje się upadek monarchii absolutnej, czas zdecydowanych zmian politycznych na kontynencie europejskim - okres, w którym powstają masowe armie staczające wielkie bitwy. Sytuacja taka doprowadza do radykalnych zmian w systemach obronnych państw, w organizacji i zasadach użycia sił zbrojnych. Rozwój gospodarki pozwala na wyposażanie i zaopatrywanie ogromnych armii.

Podsumowaniem zaistniałych zmian było kilka wybitnych rozpraw teoretycznych na tematy militarne.

Te wielkie dzieła o sztuce wojennej nie zawierają jednak praktycznych wskazówek dotyczących organizacji zaplecza, znajdujemy w nich zaledwie marginesowe wzmianki o systemie fortyfikacji, zaopatrywania wojsk, stanie moralnym społeczeństwa. Jeden z najwybitniejszych teoretyków wojny - C. Clausewitz ogranicza się w swoich rozważaniach do stwierdzenia, że: "kraj, ze swym obszarem i zaludnieniem jest nie tylko źródłem właściwych sił zbrojnych, ale sam przez się stanowi nieodłączną część sił działających w wojnie, a mianowicie tę jej część, która tworzy teatr wojny albo wywiera nań znaczny wpływ"^{x/}.

Zasadnicze zmiany w systemie obronnym państwa następują jednak dopiero na przełomie XIX i XX w. Ugruntowanie się bytu państw z wyraźnym już podziałem klasowym okresu rozwijającego się kapitalizmu wprowadza do problematyki wojny kilka nowych czynników politycznych i psychologicznych. W tej sytuacji nabrzmiewa problem struktury obrony zaplecza, zaistniały bowiem możliwości zaburzeń społecznych. Jednocześnie na skutek rozwoju techniki powstają nowe środki walki zbrojnej. W zasadzie do czasu pierwszej wojny światowej zaplecze kraju mogło być atakowane tylko przez te siły przeciwnika, które wtargnęły w głąb jego terytorium, a przeszkodzić temu mogły tylko takie same siły zbrojne i - w coraz mniejszym stopniu - zagradzające im drogę fortyfikacje stałe^{xx/}. Dlatego główna uwaga sztuki wojennej skupiała się na froncie walki, od której zależał los zaplecza.

x/ C. Clausewitz: O wojnie. Wyd. MON. Warszawa 1958, s. 21.

xx/ Znaczenie twierdz maleje w miarę wprowadzania coraz silniejszych środków burzących i nowych sposobów obleżenia.

Pierwsza wojna światowa, wprowadzając do arsenału środków walki sterowce i samoloty, przynosi zasadnicze zmiany w podziale wysiłków obronnych na front i zaplecze. Już pierwsze, niezbyt groźne zresztą w skutkach fizycznych, próby oddziaływania lotnictwa na zaplecze przynoszą ogromne szkody moralne oraz powodują dezorganizację produkcji w zakładach zbrojeniowych. W tej sytuacji okazało się konieczne zwrócenie bacznej uwagi na obronę obszaru krajowego, skupianie coraz większego wysiłku na zapewnieniu bezpieczeństwa wewnątrz kraju. I to był początek zacierania się różnicy między frontem a zapleczem.

Zagrożenie zaplecza i konieczność jego ochrony zmuszają wojujące strony do podziału wysiłku poprzez utworzenie drugiego frontu - frontu wewnętrznego, którego rola sprowadza się na razie do czynnej i biernej obrony przeciwlotniczej^{x/}.

Z uwagi na to, że obrona powietrzna nie była dostatecznie przygotowana, konieczne było ściągnięcie na obszar kraju części sił z frontu zewnętrznego, co z kolei osłabiło obronę tego frontu^{xx/}. W trakcie powojennej organizacji systemów obronnych wyciągnięto z tego odpowiednie wnioski, przeprowadzając podział sił lotnictwa między front zewnętrzny i wewnętrzny. Do systemu obronnego weszły dwa nowe elementy: system czynnej obrony przeciwlotniczej i system obrony biernej, nazwany później obroną cywilną.

Powojenny rozwój lotnictwa /a szczególnie wynalezienie spadochronu jako środka ratowania załóg zestrzelonych samolotów/

x/ Pod koniec I wojny światowej w obronie przeciwlotniczej Anglii występowało 16 dywizjonów myśliwskich, 480 dział przeciwlotniczych, 706 reflektorów, rozwinięto sieć posterunków obserwacyjnych, zamieniono stacje metra w Londynie na schrony dla ludności. W Niemczech w obronie obszaru kraju z ogólnej liczby 2576 dział przeciwlotniczych pozostawało ponad 900 dział oraz kilkaset samolotów myśliwskich.

xx/ Osłabienie lotnictwa na froncie francusko-angielskim pozwoliło Niemcom na uzyskanie przewagi w powietrzu - w lecie 1915 roku i utrzymanie jej przez cały następny rok.

spowodował, że zwrócono uwagę na możliwość zrzućania skoczków spadochronowych na tyłach frontu. W latach trzydziestych powstał więc nowy rodzaj wojsk - jednostki spadochronowe, których działanie zaćemonstrowane zostało na skalę masową w roku 1936 podczas manewrów w ZSRR. Równocześnie powstaje koncepcja użycia niewielkich grup szturmowych i pojedynczych osób zrzućanych na zaplecze dla prowadzenia dywersji, sabotażu i wywiadu, co pociągaa za sobą konieczność organizacji przeciwdziałania poprzez ochronę obiektów na zapleczu oraz utrzymywanie wojsk gotowych do zwalczania desantów spadochronowych. Pojawiają się w systemie obronnym współczesne wojska obrony terytorialnej. Dzięki tym zmianom przed wybuchem drugiej wojny światowej ukształtowały się już w systemie obronnym wszystkie współcześnie istniejące elementy w różnym stadium swego rozwoju.

Druga wojna światowa, zwłaszcza użycie w jej końcowym stadium broni atomowej, przyniosła tylko określone przewartościowania poszczególnych elementów, podnosząc obronę zaplecza do rangi bardzo ważnego skłaaadnika całego systemu obronnego państwa, powodując, że na czołowe miejsce wysunęły się takie problemy, jak utrzymanie żywotności całego systemu kierowania państwem, ciągłości produkcji i ochrony ludności. Jeżeli zważymy, że w obronie cywilnej państw wojujących w drugiej wojnie światowej brało czynny i zorganizowany udział miliony ludzi^{x/}, to można /uwzględniając potrzeby produkcyjne/stwierdzić, że w ewentualnej przyszłej wojnie front wewnętrzny pochłonie większość potencjału ludzkiego wojujących stron i że wynik wojny może w dużej mierze zaależeć od rozstrzygnięć na froncie wewnętrznym.

x/ Orientacyjnie w Anglii około 2,5 miliona, w Niemczech w szczytowym okresie około 4 milionów.

5.2. Ogólna charakterystyka systemu obronnego

5.2.1. Założenia polityki obronnej

Państwo, jako organ reprezentujący interesy narodu, ma obowiązek prowadzenia takiej polityki, która by gwarantowała tych interesów jak najskuteczniejszą obronę. A zatem w celu zapewnienia jak najwyższego stopnia obronności państwo tworzy określony system obronny. "Obronność" i "system obronny" będą to więc dwa pojęcia podstawowe, które dla pełnego zrozumienia problematyki z omawianego zakresu należy dokładnie zdefiniować. Za punkt wyjścia w niniejszym opracowaniu przyjęto definicje już istniejące, zamieszczone w autorytatywnych źródłach. I tak - profesor J. Szczepański w rozważaniach "Nauka a obronność"^{x/} proponuje następującą definicję pojęcia obronności: "Przez obronność państwa należy rozumieć taki stan systemu obronnego państwa oraz taki stan wszystkich instytucji państwa i taki stan świadomości jego obywateli, które razem wzięte, pozwalają na skuteczną obronę wszystkich interesów narodu, we wszystkich wymiarach, gdzie może nastąpić ich zagrożenie".

Ze względu na to, że wymienione w definicji stany: systemu obronnego, instytucji, świadomości, rozpatrywane są w aspekcie zdolności do obrony, proponuje się skrócenie tej definicji i sformułowanie w sposób następujący: Obronność jest to zdolność państwa do obrony wszystkich interesów wszelkimi dostępnymi środkami wszędzie tam, gdzie nastąpi ich zagrożenie^{xx/}.

Zdolność do obrony mierzona jest możliwościami potencjału wojennego lub - jak to się często określa - potencjału obronnego państwa, stanowiącego sumę jego możliwości: politycznych, militarnych, gospodarczych, społecznych, jakie mogą być wykorzystane do obrony. W wypadku występowania w sojuszu mówić będziemy o potencjale wojennym sojuszu, który nie wynika z prostego zsumowania potencjałów narodowych, a z możliwości ich wspólnego wykorzystania.

x/ Jan Szczepański: Nauka a obronność. Myśl Wojskowa nr 6/73.
xx/ Inne sformułowania definicji - patrz przypis 5.1.

Przystępując do sformułowania pojęcia: "system obronny" należy wyjść z ogólnej definicji systemu podanej w Wielkiej Encyklopedii Powszechnej: "System jest to wszelki, skoordynowany wewnętrznie i wykazujący określoną strukturę układ elementów. Układ taki, rozpatrywany od zewnątrz jest całością, rozpatrywany od wewnątrz zbiorem, do którego przynależność warunkuje związki wzajemnej zależności między wszystkimi jego elementami. Ogół elementów systemu nazywa się jego składem, a ogół związków /relacji/ między elementami warunkowanych przez ich przynależność do systemu - strukturą".

A zatem elementami systemu mogą być ludzie, organizacje, instytucje, zakłady itp., które same mogą również stanowić określone systemy. /Stąd częste nazywanie elementów będących systemami w innym większym systemie "podsystemami", co prowadzi nie-raz do absurdalnej hierarchizacji składu i struktury systemu/.

Bardziej lapidarna w formie jest definicja cybernetyczna systemu, a mianowicie: "System jest to uporządkowany zbiór elementów działających w jednym układzie sterowania, spełniających różne funkcje według określonych zasad, dla osiągnięcia określonego celu". Sformułowana na podstawie obu ww. definicji definicja systemu obronnego brzmi następująco: system obronny państwa jest to skoordynowany wewnętrznie i jednolicie działający pod kierownictwem władz politycznych i państwowych, zgodnie z przyjętą doktryną, zbiór organizacji, ludzi i urządzeń, spełniających różne funkcje na rzecz obrony kraju^{x/}.

Z treści tej definicji wynika, że mówiąc o systemie obronnym ma się na myśli zarówno zadania /funkcje/ oraz siły i środki, jak też kierowanie nimi i sposoby działania, bez określania czasu /okres wojny czy okres pokoju/.

Definiując pojęcie koalicyjnego systemu obronnego należałoby stwierdzić, że: Jest to skoordynowany wewnętrznie i jednolicie działający na podstawie porozumień politycznych i wojskowych, zgodnie z przyjętą doktryną koalicyjną, zbiór wydzielonych elementów wspólnej obrony i odpowiednio przystosowanych narodowych systemów obronnych, spełniających pod kierownictwem koalicyjnego organu politycznego i wspólnego dowództwa określone funkcje na rzecz wspólnej obrony.

x/ Inne sformułowania definicji - patrz przypis 5.2.

System obronny - jak już o tym była mowa - na przestrzeni historii stanowi nieodłączny element organizmu państwowego. Jego założenia i struktura zmieniały się odpowiednio do przeobrażeń zachodzących w świadomości społeczeństw, celach obronnych i środkach walki. Z biegiem czasu zostały wypracowane pewne ogólne zasady, umożliwiające określenie głównych parametrów systemu, optymalnych w danej sytuacji politycznej, gospodarczej i militarnej państwa.

W myśl podstawowej zasady założenia, struktura i zadania systemu obronnego powinny zapewniać jego optymalne działanie w każdych warunkach zagrożenia ze strony określonego przeciwnika^{x/}. Oznacza to, że moc systemu obronnego jest pojęciem relatywnym, bowiem jej wyznacznikiem będzie zawsze potencjał obronny przeciwnika.

Wnikliwe obserwowanie poczynąń realizowanych w ramach systemów obronnych poszczególnych państw pozwala przewidywać zmiany w polityce potencjalnych przeciwników i określać ich zamiary, bowiem rozbudowywanie potencjału obronnego ponad istniejące potrzeby oznacza najczęściej przygotowania do agresywnych poczynąń. Zauważenie takich zmian umożliwia zareagowanie w porę przez zagrożone państwo, co niejednokrotnie pozwala uniknąć katastrofy.

Reakcja ta jednak nie może się ograniczać do zwiększenia własnego potencjału militarnego /jeśli istnieją po temu możliwości ekonomiczne/, bowiem takie działanie prowadzi do wyścigu zbrojeń. Musi to więc być reagowanie polityczne lub polityczno-wojskowe, wyrażające się najczęściej w jednoczeniu państw, które czują się zagrożone. W jego wyniku może nastąpić ograniczenie wyścigu zbrojeń, bowiem suma zjednoczonych potencjałów wojennych przewyższy możliwości militarne państwa, które

x/ Jacquot P.E.: Zagadnienia strategii Zachodu, MON, Warszawa 1957, s.17. "Naturalnie system obrony narodowej należy opracowywać nie w oderwaniu od życia, lecz z uwzględnieniem określonej epoki i określonych zadań. W ostatecznym więc wyniku "ciężar gatunkowy" ewentualnego przeciwnika i przypuszczalna forma przyszłego konfliktu ściśle określają strukturę sił zbrojnych kraju lub grupy krajów wykluczających agresję ze swoich możliwości strategicznych".

rozpoczęło nadmierne zbrojenia naruszając w ten sposób równowagę sił.

Możliwość takiego działania musi być jednak wykorzystana w porę. Stąd niezmierniej wagi nabiera opracowywanie w ramach organizacji systemu obronnego politycznych założeń obronnych, umożliwiających włączanie się do sojuszków lub organizowanie sojuszków obronnych odpowiednio do zagrożenia.

Charakterystyczną cechą współczesnych systemów obronnych jest również kompleksowe rozwiązywanie wszystkich zagadnień zarówno w fazie przygotowywania systemu do działania, jak i samego działania, dzięki czemu poprzez ciągłe oddziaływanie elementu politycznego na poczynania obronne, tj. prowadzenie polityki obronnej, następuje całkowite zgranie wszystkich wysiłków i wyważenie ich proporcji odpowiednio do sytuacji i możliwości państwa. Wysiłki te mają zmierzać do ustalenia celów i kierunków działalności wewnętrznej i zagranicznej państwa^{x/} w zakresie obronności we wszystkich dziedzinach, a głównie w politycznej, gospodarczej i militarnej.

Władze polityczne i rząd muszą ocenić, jakie poczynania w wymienionych dziedzinach działalności państwa mogą wywołać sprzeciw ze strony innych państw i o ile można go osłabić /zniwelować/ bez uciekania się do użycia siły. Jednocześnie kierownictwo polityczne ustala, jakie poczynania innych państw należy uznać za zagrażające interesom danego państwa i które z nich mogą spowodować konieczność użycia siły celem wymuszenia ich zaniechania. Wreszcie należy ocenić, które cele i zamierzenia państwa będą popierane przez inne państwa, inaczej mówiąc - ocenić możliwość znalezienia potencjalnych sojuszników popierających niektóre lub wszystkie poczynania danego państwa.

Przystępując do tego rodzaju analizy należy ustalić hierarchię celów i interesów państwa /klasy panującej/, zapewni to bowiem wymaganą elastyczność działania. Równocześnie trzeba określić, które z nich będą broniłone z całą stanowczością, tj. wszelkimi dostępnymi środkami /patrz przyp. 5.3/.

x/ Ze względu na uogólnienia nie zawsze odnoszące się do wszystkich sytuacji używane tutaj określenie "państwo" jest swego rodzaju pojęciem abstrakcyjnym.

Ustalenie przez państwo tych interesów i wartości, które mają być bronięone wszystkimi dostępnymi środkami, oraz tych, dla których obrony wystarczy tylko demonstracja siły jako elementu nacisku, jest podstawą zapewnienia niezakłóconego i wszechstronnego rozwoju kraju i narodu, jego swobodnego decydowania o własnym losie.

Nie mniej ważna jest ocena wewnętrznych stosunków w państwie, tj. możliwości zagrożenia czy to ze strony sił wewnętrznych dążących do przejęcia władzy, czy też sił zewnętrznych przenikających do kraju w celach prowadzenia sabotażu i dywersji, powodowania niepokoju.

Wyniki takiej analizy ogólnej interesów i celów państwa oraz ich zagrożenia w świetle istniejącej sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej prowadzą do sformułowania polityki obronnej państwa, która określa. jakość i moc potencjału wojennego niezbędnego do poparcia zamierzonej polityki, ze wskazaniem kierunku rozwoju głównego elementu tego potencjału - sił zbrojnych. czy też - w szczególnych wypadkach - określonego ich rodzaju.

Analiza aktualnej sytuacji politycznej i wojskowej stanowi punkt wyjścia do określenia podstawowych kierunków polityki obronnej państwa, która przy różnych układach sił politycznych i wojskowych, przy zmieniających się celach i możliwościach ich osiągnięcia musi być do tej sytuacji dostosowana.

Zmiana celów politycznych, a w związku z tym polityki państwa może być. w określonych sytuacjach dokonana w ciągu krótkiego czasu, jednakże wynikająca stąd zmiana polityki obronnej, a raczej realizacja nowej polityki obronnej - to proces zwykle długotrwały, wymagający wielu miesięcy, a nawet lat. Ponieważ system obronny nie może być przestawiony w ślad za polityką z dnia na dzień, stanowi on dla niej czynnik hamujący, ale jednocześnie i stabilizujący, jako że nie pozwala ani na podejmowanie działań, ani przyjmowanie zobowiązań bez pokrycia. Niemniej jednak polityka, opierając swoje decyzje na obserwowanych zmianach i trendach rozwojowych, może w porę przestawić swoje założenia obronne tak, aby w jak najmniejszym stopniu ograniczały one swobodę działania państwa. Przeoczenie lub zignorowanie zachodzących zmian grozi katastrofą /patrz przyp.5.2./.

Na podstawie dokonanej analizy położenia i zagrożenia państwa, w ramach polityki obronnej należy ustalić, jakie są możliwości polepszenia sytuacji poprzez dobór odpowiednich partnerów wojskowych, których cele i interesy są w określonych płaszczyznach zbieżne i na tyle dla nich ważne, że czynią opłacalnym zjednoczenie wysiłków obronnych.

Najdogodniejsze są oczywiście sojusze polityczno-wojskowe, zapewniają bowiem nie tylko jedność działania w czasie wojny, ale i podejmowanie wspólnych przedsięwzięć politycznych, pozwalających uniknąć konieczności zastosowania siły militarnej jako ostatecznego argumentu w polityce międzynarodowej. Przykładem takiego sojuszu jest Układ Warszawski, w którym nie występują różnice ideologiczne i rozbieżności między interesami narodowymi poszczególnych partnerów. Inaczej sprawa wygląda w NATO, bowiem sojusz ten, mimo prób ustalenia wspólnych celów politycznych i ekonomicznych, pozostaje nadal przede wszystkim sojuszem wojskowym.

Założenia polityki obronnej stanowią wytyczne do działania we wszystkich sferach i dziedzinach działalności państwa.

5.2.2. Sfery i dziedziny działalności obronnej państwa

Kierunki działalności obronnej państwa wytyczane są przez politykę obronną, której założenia wynikają z całokształtu stosunków państwa z innymi państwami - zarówno sojusznicznymi i przyjaznymi, neutralnymi, jak też wrogimi. Głównym z kolei wyznacznikiem treści polityki obronnej jest istniejący stan zagrożenia państwa.

Działalność obronna państwa przejawia się w dwóch sferach: zewnętrznej /t.j. na arenie międzynarodowej/, obejmującej całokształt stosunków bilateralnych i wielostronnych, z udziałem we wszystkich przedsięwzięciach międzynarodowych pod auspicjami ONZ włącznie oraz wewnętrznej /na obszarze kraju/, obejmującej kształtowanie modelu obronności państwa i społeczeństwa, jego infrastruktury i nadbudowy.

W ramach tych dwu sfer kształtuje się działalność obronna państwa w różnych dziedzinach. Za najważniejsze z nich uznaje się dziedzinę polityczną, gospodarczą i militarną.

W dziedzinie działalności politycznej w sferze zewnętrznej państwo może uczestniczyć bezpośrednio lub pośrednio we wszystkich inicjatywach międzynarodowych zmierzających do złagodzenia napięć i usunięcia źródeł konfliktów - do usunięcia wojny z arsenału środków działania politycznego poprzez ograniczanie zbrojeń, tworzenie stref bezpieczeństwa itp. Przynależność do organizacji międzynarodowych, komisji, sił zbrojnych ONZ oraz udział w szeregu przedsięwzięć zmierzających do "wygaszenia" powstających konfliktów jest pośrednim działaniem na rzecz bezpieczeństwa kraju^{x/}. W zakres natomiast bezpośredniego działania politycznego na rzecz obronności wchodzi zawieranie sojuszków politycznych zapewniających państwu poparcie w wypadku konfliktu lub agresji oraz przystępowanie do porozumień międzynarodowych mających na celu wspólne działanie polityczne z myślą o zachowaniu pokoju.

Działalność polityczna w sferze wewnętrznej skupia się na kształtowaniu postawy ideowej społeczeństwa - patriotyzmu przejawiającego się w gotowości do poświęceń dla obrony ojczyzny - oraz w przygotowaniu wszystkich organizacji politycznych i społecznych do pracy ideologicznej, propagandowej i organizacyjnej w czasie wojny.

W dziedzinie gospodarczej w sferze zewnętrznej państwo zmierza do zapewnienia jak najlepszych warunków funkcjonowania gospodarki narodowej. Chodzi o uzyskanie takiego stopnia rozwoju ekonomicznego, który umożliwiłoby osiągnięcie wysokiego potencjału wojennego. Realizuje się to drogą zawierania umów międzynarodowych i nawiązywania współpracy międzynarodowej w różnych gałęziach wytwórczości i gospodarki surowcami. Umowy międzynarodowe i prowadzona na ich podstawie współpraca powinny stwarzać warunki dogodne /i korzystne/ dla rozwoju ekonomicznego kraju /przede wszystkim dostawa potrzebnych krajowi surowców

x/ Ta forma działalności może być stosowana niezgodnie z interesami międzynarodowymi do załatwiania interesów partykularnych, jak to np. miało miejsce w Korei, gdzie wojska amerykańskie pod flagą ONZ interweniowały wspólnie z niewielkimi kontyngentami innych państw kapitalistycznych na rzecz Korei Południowej.

i półfabrykatów/. Najsilniej rozwija się tego rodzaju współpraca w ramach obozu socjalistycznego w systemie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej /RWPG/, zapewniającej harmonijny podział pracy i zadań ekonomicznych. Jednocześnie nawiązywanie współpracy i kooperacji z państwami kapitalistycznymi jest nie tylko korzystnym posunięciem ekonomicznym, ale poprzez stwarzanie więzi gospodarczych sprzyja działaniu politycznemu na rzecz odprężenia i pokojowego współistnienia różnych systemów gospodarczych.

W sferze wewnętrznej działalność gospodarcza państwa zmierza do zapewnienia wszechstronnego i harmonijnego rozwoju gospodarki narodowej, unowocześniania przemysłu, a przez to stworzenia silnego potencjału gospodarczego, umożliwiającego zaspokajanie potrzeb społeczeństwa i obrony narodowej.

W dziedzinie militarnej w sferze zewnętrznej główna uwaga państwa skupia się na zorganizowaniu takiego międzynarodowego układu sił militarnych, który zapewniłby stabilizację oraz stwarzał warunki dla zapobieżenia agresji i jej odparcia. Głównym przejawem tej działalności jest zawieranie porozumień i sojuszków wojskowych.

Porozumienia te i sojusze mają być gwarancją uzyskania wszechstronnej pomocy wojskowej w wypadku agresji przez cały czas trwania wojny, stąd też przy zawieraniu tego rodzaju umów należy brać pod uwagę realne możliwości i potrzeby własne oraz potencjalnych sojuszników.

W sferze wewnętrznej działalność militarna państwa przejawia się w tworzeniu takiego systemu obronnego, który zapewniłby w warunkach istniejącego zagrożenia i przy aktualnym układzie sił skuteczne przeciwstawienie się agresji /wspólnie z sojusznikami/, a równocześnie wysoką odporność obszaru kraju na oddziaływanie zbrojne nieprzyjaciela.

W sumie działalność wewnętrzna i zewnętrzna państwa nie tylko w trzech wymienionych dziedzinach, ale i w innych, takich jak: nauka, kultura, sztuka, zmierza do stworzenia jak najlepszych warunków zachowania bezpieczeństwa narodowego. Jest to ostateczny cel działalności państwa na rzecz obronności kraju i narodu, co znajduje wyraz w tworzeniu odpowiedniego do potrzeb w danej sytuacji systemu obronnego.

5.3. Zadania wykonywane w systemie obronnym

System obronny państwa jest organizmem działającym na określonych zasadach prawnych /patrz przyp. 5.3/ i mającym za zadanie przygotowanie sił zbrojnych i społeczeństwa do wojny. /patrz schemat nr 2/.

Dzisiejszy system obrony powinien być systemem przygotowującym do wojny totalnej, bowiem według współczesnych poglądów za jeden z podstawowych wariantów przyjmuje się nieograniczoną wojnę jądrową. Bez względu na argumenty wysuwane przeciwko takiej wojnie możliwość jej wybuchu istnieje. W rozważaniach nad systemem obronnym nie jest ważne, czy wojna taka rozpocznie się zmasowanymi uderzeniami jądrowymi, czy też będą one poprzedzone krótszym lub dłuższym okresem działań konwencjonalnych, ponieważ system musi być przygotowany na najgorszy wariant rozwoju wydarzeń. Wszelkie odchylenia od tego wariantu będą "odchyleniami in plus", a więc dającymi możliwość manewru. Przyjęcie takiego założenia zmienia w zasadniczy sposób podział wysiłku państwa w poszczególnych okresach jego działalności obronnej, tj. w okresie przygotowywania, doskonalenia i rozwijania systemu podczas pokoju i w czasie zagrożenia oraz jego działania podczas wojny. Uznawana dotychczas klasyczna zasada zwiększania wysiłku w miarę wzrostu napięcia i zagrożenia aż do jego szczytowego natężenia w czasie prowadzenia wojny /oddaje to doskonale hasło: "wszystko dla frontu"/, straciła swoją aktualność we wszystkich dziedzinach działalności obronnej. Ciężar wysiłku, jeżeli system obronny ma sprostać stawianym mu zadaniom, musi być przesunięty na okres pokoju i okres zagrożenia. Dotyczy to szczególnie zadań gospodarki, która kiedyś drogą mobilizacji i konwersji dochodziła do szczytowych możliwości produkcyjnych dla potrzeb wojny dopiero po pewnym, stosunkowo długim okresie od momentu rozpoczęcia działań. Także w równym niemal stopniu dotyczy to zadań politycznych i militarnych i na pewno zadań obrony cywilnej.

Przyjęcie takiego punktu wyjścia zmusza do innego spojrzenia na zadania systemu obronnego we wszystkich dziedzinach jego działalności /politycznej, gospodarczej i militarnej/, i to zarówno w sferze zewnętrznej, jak i wewnętrznej. Szczególnie dotyczy to zadań wykonywanych na terytorium kraju, które traktuje

się często w oderwaniu/jako oddzielny system/. Obrona obszaru kraju, albo - jak przyjęliśmy u nas ją nazywać - obrona terytorium kraju jest zadaniem ogólnym, wykonywanym przez cały system obronny państwa. Wewnątrz systemu następuje dopiero podział na zadania szczegółowe, a mianowicie na: walkę z przeciwnikiem, żywienie walki, podtrzymanie morale narodu, ochronę ludności itd. Ze względu na istnienie dwóch frontów ciężar wysiłku spoczywać będzie na tym z nich, na którym będzie się rozstrzygała walka, i tam działać będzie większość sił.

Przy takim układzie staje się wyraźnie widoczna zależność swobody działania na froncie zewnętrznym od stopnia przygotowania zaplecza, przede wszystkim od jego odporności na uderzenia i od sprawności obrony cywilnej. Szczególnie ostro zależność ta wystąpi w działaniach z ograniczonym użyciem broni jądrowej. Wynika stąd konieczność harmonijnego rozwijania całego systemu obronnego odpowiednio do możliwości państwa, według znanej, a tak często ignorowanej zasady, że system jest tak silny, jak jego najsłabsze ogniwo.

Czy jest to powrót do koncepcji "naród pod bronią"? Jeśli chodzi o gotowość systemu obronnego - na pewno tak, inna jest jednak skala tego przedsięwzięcia i inne warunki jego realizacji, nastąpiło bowiem znaczne przesunięcie wysiłku zbrojnego z frontu na zaplecze, albo - operując dzisiejszymi kategoriami pojęciowymi - z frontu zewnętrznego na front wewnętrzny. Ponadto wysiłek ten objął w niespotykanym dotąd zakresie sferę moralną sił zbrojnych i całego społeczeństwa. W arsenale "argumentów" znalazły się bowiem nie tylko potężne środki ogniowe, ale również silne środki oddziaływania psychologicznego, którym trzeba przeciwstawić odporność psychiczną i zwartość ideologiczną narodu. Stąd ogromny wzrost znaczenia działalności polityczno-obronnej, która obok działalności gospodarczo-obronnej, militarnej, obrony cywilnej oraz utrzymania porządku i bezpieczeństwa, stanowi podstawę kształtowania systemu obronnego państwa.

5.3.1. Działalność polityczno-obronna

Działalność polityczno-obronna prowadzona jest - jak już o tym była mowa - w sferze zewnętrznej i wewnętrznej. Zadania w sferze zewnętrznej realizowane są poprzez politykę zagraniczną państwa i zmierzają do zmontowania takiego układu sił, który z jednej strony ułatwi realizację zamierzonych celów państwa, z drugiej zaś - będzie hamować wszelkie agresywne poczynania skierowane przeciwko temu państwu. Można to osiągnąć bądź przez ogłoszenie neutralności państwa i prowadzenie neutralnej polityki, bądź też przez zmontowanie odpowiednich sojuszków polityczno-wojskowych zapewniających wspólną obronę grupy państw o wspólnych celach. Wspólnota celów jest podstawowym warunkiem zawarcia oraz trwałości sojuszu. Im więcej celów wspólnych i im szerszy ich wachlarz - od celów polityki zewnętrznej do celów polityki wewnętrznej - tym szersza i trwalsza jest podstawa wspólnego działania. Najsłabsze są sojusze ograniczające się tylko do wspólnego działania zbrojnego przy bardzo luźnym powiązaniu celów politycznych i ekonomicznych, a najsilniejsze te, w których występuje zgodność wszystkich celów.

Związanie się sojuszem zwiększa bezpieczeństwo państwa i wzmacnia jego siłę obronną, ale nakłada również określone zobowiązania wobec partnerów. Podstawowym zobowiązaniem jest oczywiście przystąpienie do wojny w wypadku napaści na któregokolwiek z nich. Inne zobowiązania dotyczą najczęściej podziału wysiłku zbrojnego i zadań poszczególnych państw w organizowanej obronie, wspólnego wykorzystania terytoriów, integracji niektórych państwowych elementów obrony /na przykład obrony powietrznej/, wspólnego planowania obronnego, wspólnego dowodzenia i wielu innych przedsięwzięć, których uzgodnienie i realizowanie podwyższa wartość i skuteczność sojuszu. Bardzo ważne jest, aby działalność państwa, zarówno w zakresie polityki zewnętrznej, jak i wewnętrznej, zmierzała do stałego umacniania i zacieśniania sojuszu.

W polityce wewnętrznej państwa główny wysiłek działania skupia się na wytworzeniu i stałym umacnianiu wewnętrznej spójności politycznej narodu oraz rozwijaniu poczucia wspólnoty z krajami sojuszniczymi; wpajaniu poczucia odpowiedzialności za

wykonywane zadania, wyjaśnieniu, że współczesny system obronny to nie tylko siły zbrojne i urządzenia obronne, ale cały naród przygotowany do wypełniania właściwych zadań obronnych we wszystkich dziedzinach życia, zwłaszcza w dziedzinie obrony cywilnej. Do tego celu powinny być wykorzystane wszystkie środki oddziaływania i szkolenia obronnego. Bardzo istotne znaczenie ma ciągłość oddziaływania i konkretność propozycji. Działanie kampanijne polegające na gołosłownej propagandzie, bez wytyczania konkretnych zadań, prowadzi albo do wytworzenia psychozy wojennej, albo do zubożnienia. Współczesna wojna stworzy tak duże napięcia psychiczne, że tylko naród dobrze przygotowany i kierowany będzie w stanie przetrwać i wykonywać swoje zadania.

Szczególnie ważnym, choć bardzo trudnym zadaniem w działalności polityczno-obronnej będzie przygotowanie społeczeństwa do tak skomplikowanej operacji, jaką jest rozśrodkowanie ludności. Konieczne tutaj jest równoczesne uświadomienie potrzeby rozśrodkowania /niosącego w sobie wiele wyrzeczeń, jak choćby pozostawienie mienia i często rozdzielenie rodzin/ i przekazanie informacji o sposobach działania oraz przeciwiczenie samej akcji rozśrodkowania. Nie mniej ważne jest przygotowanie społeczeństwa do sprawnego działania w momentach szczególnie trudnych, takich jak: mobilizacja, operacyjne rozwinięcie sił zbrojnych, zmasowane uderzenia lotnicze i rakietowe, zmasowane uderzenia jądrowe. Brak przewidzianych z góry środków przeciwdziałania i brak ludzi do kierowania poszczególnymi zespołami i zgrupowaniami może doprowadzić do paraliżującej wszelkie działania paniki. Szczególna rola w tym względzie przypada ogniowom administracji terenowej, a także organizacjom politycznym i społecznym, które mogą pomagać w kierowaniu ludźmi. Stanie się to możliwe, gdy przywódcy będą wiedzieli, co i jak mają robić, a kierowane przez nich zespoły będą świadome celu działania. Bardzo istotne dla utrzymania zwartości zaplecza jest ofensywne oddziaływanie polityczne, szczególnie w okresie zagrożenia i wojny, realizowane przy wykorzystaniu wszelkich dostępnych środków masowego przekazu i osobistego oddziaływania środowiskowego. Propaganda defensywna, polegająca na dementowaniu wiadomości napływających z wrogich ośrodków, często jest działaniem spódnym. Przewidywanie i pociągnięcie wrogiej propagandy i przeciwdziałanie wyprzedzające te

pociągnięcia jest bardzo trudnym, ale bardzo skutecznym sposobem oddziaływania politycznego, wymaga jednak utworzenia prawdziwego sztabu specjalistów o szerokiej znajomości zagadnień międzynarodowych i metod oddziaływania psychologicznego^{x/}. Wyszakowanie i wykorzystanie takich specjalistów jest jednym z ważnych zadań politycznych w systemie obronnym.

Główna rola organizatorska w kształtowaniu i działaniu systemu obronnego przypada partii rządzącej, wykorzystującej siły i doświadczenia partii współdziałających oraz wszelkie możliwości konsultacji wewnętrznych i sojuszniczych. Stabilizacja polityczna w krajach obozu socjalistycznego i harmonijna współpraca różnych ugrupowań politycznych z partią kierującą stwarzają warunki szczególnie dogodne do rozwijania obronności poszczególnych państw w oparciu o postanowienia Układu Warszawskiego.

5.3.2. Działalność gospodarczo-obronna

System obronny państwa, a zwłaszcza poziom nowoczesności i mocy bojowej jego sił zbrojnych oraz możliwości prowadzenia przez nie działań wojennych, zależy w głównej mierze od stanu gospodarki kraju.

Podstawowym zadaniem gospodarki jest zapewnienie siłom zbrojnym i innym elementom systemu obronnego wszystkich składników uzbrojenia, wyposażenia i zaopatrzenia, niezbędnych do osiągnięcia i utrzymania określonego poziomu gotowości bojowej i do prowadzenia walki, a także utrzymania i funkcjonowania państwa oraz zapewnienia podstawowych warunków egzystencji narodu. Istnieje znaczna różnica w poziomie zużycia materiałów wojennych w czasie pokoju i wojny, stąd znaczna różnica w wymaganiach ilościowych.

Działalność gospodarcza państwa w sferze zewnętrznej zmierza do złagodzenia wstrząsu, jakim jest przejście gospodarki na wojenny system produkcji i zaopatrywania, przede wszystkim poprzez bilansowanie potrzeb i możliwości wewnątrz zintegrowanego

x/ Umiejętności te powinny być w pełni wykorzystane w oddziaływaniu psychologicznym na siły zbrojne i społeczeństwo strony przeciwnej przy wykorzystaniu wszelkich środków i sposobów.

systemu gospodarczego państw sojusznich. W ramach integracji i podziału pracy we wspólnym systemie zawierane są również porozumienia dotyczące produkcji i dostaw materiałów wojennych, częściowo jako uzupełnienie niezbędnych w początkowym okresie wojny zapasów wyrobów gotowych, a w głównej mierze - dostaw bieżących dla uzupełnienia strat.

Jak już podkreślono - w swojej zewnętrznej działalności państwo, poprzez nawiązanie szerokiej współpracy gospodarczej, dąży do stworzenia takich powiązań gospodarczych, które osłabiałyby napięcie, ale równocześnie pozwalały na uzyskanie dostaw niezbędnych materiałów /zwłaszcza trudno dostępnych surowców i półfabrykatów potrzebnych na czas wojny/. Należy liczyć się z tym, że tego rodzaju dostawy zostaną w czasie wojny ograniczone, a nawet całkowicie wstrzymane. Sporządzenie dokładnych bilansów tego rodzaju materiałów ma szczególnie duże znaczenie dla działalności gospodarczo-obronnej wszystkich państw połączonych sojuszem /całości sojuszu/.

W sferze wewnętrznej przemysł musi przygotować na czas wojny dwa rodzaje przedsięwzięć podejmowanych w celu zwiększenia produkcji: przedsięwzięcia organizacyjne /planowanie/ i przedsięwzięcia rzeczowe /zwiększenie parku maszynowego, zapasy surowców/. Przy wysokim potencjale produkcyjnym przemysłu^{x/} można ograniczyć się do przedsięwzięć organizacyjnych, jeżeli potencjał ten wystarczy do zaspokojenia zwiększonych potrzeb wojennych, najczęściej jednak niezbędne są odpowiednie przedsięwzięcia rzeczowe, takie ohooby, jak gromadzenie zapasów surowców, zwłaszcza tych, które nie są łatwo dostępne.

Dotychczas, to znacząco do drugiej wojny światowej i w czasie jej trwania, planowanie działania gospodarki podczas wojny odbywało się na zasadzie mobilizacji i konwersji przemysłu dla osiągnięcia wymaganego poziomu produkcji wojennej wszystkich rodzajów sprzętu, uzbrojenia, amunicji oraz innego zaopatrzenia odpowiednio do przewidywanego poziomu zużycia. Ponieważ na

x/ Przez określenie "potencjał produkcyjny" należy rozumieć zespolenie wszystkich elementów produkcji, to jest środków produkcji i przedmiotów pracy.

niezbędne zabiegi organizacyjne w gospodarce potrzeba było określonego czasu, siły zbrojne utrzymywały zapasy, wystarczające na czas niezbędny przemysłowi do osiągnięcia wymaganej zdolności produkcyjnej. Równocześnie przemysł w oparciu o istniejące możliwości uzyskania surowców niezbędnych do produkcji w czasie wojny utrzymywał określone rezerwy, zwłaszcza surowców pochodzących ze źródeł, które w czasie wojny mogły być niedostępne. Tak więc w systemie obronnym powstawały na czas wojny dwa rodzaje zapasów: zapasy gotowych materiałów dla zaspokajania bieżących potrzeb /rozwiniecia sił zbrojnych i walki na określony czas/ oraz zapasy surowców zwane rezerwami państwowymi lub strategicznymi, zapewniające przez pewien czas produkcję przy zmienionym systemie ich uzyskiwania. Poziom zapasów ustalany jest na podstawie określonych badań naukowych i założeń strategicznych, stąd duży wpływ koncepcji opracowanych przez naukę wojenną i aktualnej doktryny na działalność gospodarczą. Szczególne znaczenie mają przyjęte założenia strategiczne dotyczące przyszłej wojny, od nich bowiem zależy plan gromadzenia zapasów i rozwoju produkcji wojennej.

Równie ważne jest sporządzenie przez gospodarkę bilansu siły roboczej niezbędnej do zapewnienia produkcji wojennej. Bilans ten musi uwzględniać zwiększone potrzeby sił zbrojnych oraz różnice poziomów produkcji w różnych gałęziach gospodarki.

Kolejnym ważnym zadaniem w dziedzinie gospodarczo-obronnej w sferze wewnętrznej jest zabezpieczenie całej infrastruktury przed skutkami oddziaływania nieprzyjaciela. Błędna ocena charakteru i przebiegu przyszłej wojny może doprowadzić do katastrofy właśnie w dziedzinie utrzymania i żywienia systemu obronnego. Chodzi więc o zachowanie zdolności produkcyjnej dla potrzeb wojny zarówno wówczas, gdy przybierze ona charakter jądrowy, jak też konwencjonalny. Na ogół przyjmuje się, że zabezpieczenie infrastruktury dotyczyć będzie przede wszystkim utrzymania transportu, łączności, dróg i mostów, energetyki, chociaż rozważane są możliwości przenoszenia całych zakładów pod ziemię /do starych kopalni, grot itp./^{x/}. Wydaje się, że takie zabezpie-

x/ Stosowano to w II wojnie światowej /zakłady lotnicze/ i - na małą skalę - w wojnie wietnamskiej.

czenie jednego czy kilku zakładów, a nawet całej gałęzi przemysłu nie rozwiązuje dzisiaj sprawy, wobec szerokich powiązań kooperacyjnych między zakładami i gałęziami produkcji. Zabezpieczenie w takim wypadku może polegać na takiej organizacji ratownictwa i odbudowy, która pozwoli, przy określonej, niewielkiej stosunkowo skali zniszczeń /zwłaszcza w sieci komunikacyjnej, energetycznej i łączności/, na szybkie przywrócenie zdolności działania.

W dalszej perspektywie, w miarę prowadzonej modernizacji gospodarki, można i należy uwzględniać takie sposoby montowania urządzeń, które zabezpieczą je przed bezpośrednimi skutkami uderzeń: podziemne kable, urządzenia łączności i energetyki, wytrzymałe mosty, szeroko rozbudowana, a więc trudna do sparaliżowania sieć komunikacyjna, środki transportu o trakcji terenowej itp. Będzie to postulowane od dawna zharmonizowanie pokojowego rozwoju kraju z potrzebami obronnymi, przy stosunkowo niedużym zwiększeniu kosztów inwestycji.

5.3.3. Obrona militarna

Mimo znacznego przesunięcia zadań obronnych na inne elementy systemu obronnego, główny ciężar spoczywa nadal na siłach zbrojnych. Użycie lub zagrożenie użyciem sił zbrojnych, jest nie tylko ostatecznym "argumentem" w obronie państwa przed agresją, ale również argumentem powstrzymującym agresję. Jako takie służą więc one nie tylko do prowadzenia walki, ale również działają na rzecz zachowania pokoju. Zależy to oczywiście od nowoczesności i wartości bojowej tych sił, od ich zdecydowanej postawy moralno-politycznej, bowiem tylko takie siły mogą budzić respekt.

Demonstracja siły i zdecydowania jest ważnym elementem współczesnej polityki zmierzającej do zachowania pokoju, stąd też wielu wskaźników potencjału obronnego państwa nie ukrywa się, aby nie stwarzać zachęcających do agresji pozorów słabości. Tak więc siły zbrojne występują we współczesnym świecie coraz wyraźniej i w tej roli - wykazując gotowość do odparcia agresji uświadamiają potencjalnemu przeciwnikowi nieopłacalność takiego przedsięwzięcia. Jeśli można użyć takiego porównania, ciężar wysiłku przeniósł się niejako z "gaszenia pożarów" na "zapobieganie pożarom", przy zachowaniu pełnej gotowości i zdolności do czynnej

interwencji o najwyższej skali trudności^{x/}.

Działalność państwa w dziedzinie militarnej w sferze zewnętrznej, zapewniająca obronę w ramach sojuszu, dotyczy wprawdzie okresu wojny, ale oczywiste jest, że wiele przedsięwzięć w tej działalności należy realizować jeszcze w czasie pokoju. Główny element tej działalności stanowi wypracowanie wspólnej doktryny wojennej i sprawdzenie możliwości jej praktycznego zastosowania we wspólnych ćwiczeniach, przy uwzględnieniu różnych sytuacji wojennych.

Równie ważnym działaniem w okresie pokoju jest wspólne reagowanie, zgodnie z oceną polityczną i militarną, na wszelkie objawy zmiany stosunku sił na poszczególnych teatrach działań wojennych.

Obrona w sojuszu stwarza sytuacje dość specyficzne, wynikające z położenia państw względem linii styczności z potencjalnym czy aktualnym przeciwnikiem, a więc w sferze wewnętrznej tych państw. Zależnie od tego położenia powstaje swoiste zgrupowanie państw, z których jedne są niejako w pierwszym rzucie, inne w drugim, a nawet w trzecim. W konsekwencji różny jest stopień i rodzaj zagrożenia poszczególnych krajów, a także podział zadań między systemami obronnymi państw członkowskich. Przede wszystkim, koalicyjny front zewnętrzny powstaje na obszarze państw "pierwszego rzutu", co musi znaleźć swoje odbicie w strukturze systemu obronnego tych państw. Z kolei, państwa znajdujące się w drugim rzucie stanowią obszar rozwinięcia sił i zaplecza frontu zewnętrznego, swego rodzaju bazę zaopatrywania. Jeśli ugrupowanie jest głębsze, to obszary te są równocześnie strefą tranzytową, co również musi znaleźć swoje odbicie w systemie obronnym, dla którego jednym z głównych zadań będzie zadanie utrzymania sprawności linii komunikacyjnych systemu. Mimo daleko posuniętej unifikacji sprzętu i uzbrojenia oraz ujednolicenia organizacji wojsk wewnątrz koalicji, siły zbrojne państw mają swoje specyficzne cechy, które nie pozwalają na

x/ Ta nowa funkcja - zachowanie pokoju - nie znalazła się dotąd w sferze zainteresowania nauki wojennej, której przedmiotem badań pozostaje wyłącznie wojna.

stworzenie w pełni zintegrowanego systemu zaopatrywania. Stąd, mimo tworzenia wspólnego frontu zewnętrznego, poszczególne państwa uzależnione są od swojego zaplecza nie tylko pod względem uzupełniania wojsk, ale również zaopatrywania w wiele składników wyposażenia, uzbrojenia oraz obsługi remontowej, opieki zdrowotnej itd. Tak więc siły frontu zewnętrznego tworzonego siłami wszystkich państw sojuszniczych pozostają nadal elementem systemu obronnego swego kraju, tym bardziej, że w określonych sytuacjach mogą one wypełniać zadania na obszarze kraju w ramach frontu wewnętrznego.

Front wewnętrzny uruchamiany jest z chwilą rozpoczęcia działań. Poszczególne elementy tego frontu przystępują do działania sukcesywnie, odpowiednio do powstających na obszarze kraju ognisk walki. Sprawność działania tego frontu zależy od stopnia przygotowania zarówno obszaru kraju, jak i niezbędnych sił,

We współczesnej wojnie, na pewno już od samego początku nad obszarem kraju pojawią się środki napadu powietrznego, a ich działanie spowoduje pewne straty w ludziach oraz straty materialne, trzeba więc będzie zwalczać te środki napadu oraz podjąć działania zmierzające do usunięcia skutków napadu powietrznego - ratowanie ludzi, likwidowanie szkód.

Równocześnie, jeżeli nie dokonano wcześniej rozwinięcia wojsk, odbywać się będzie mobilizacja, przegrupowywanie sił na front zewnętrzny, ześrodkowywanie ludności i wiele innych przedsięwzięć. Konieczne więc będzie zapewnienie sprawności wykonywania wszystkich przedsięwzięć, tak przez ich zabezpieczenie techniczne, jak i organizacyjne.

W określonych sytuacjach mogą pojawić się na zapleczu grupy dywersyjne i dywersyjno-rozpoznawcze, a w wypadku osiągnięcia przez przeciwnika początkowych sukcesów mogą tam lądować desanty powietrzne, a także przenikać rajdy wojsk lądowych celem działania na tyłach frontu zewnętrznego. W państwach posiadających granice morskie należy liczyć się z lądowaniem desantów morskich. Wszystkie te możliwości spowodowały konieczność obronnego zorganizowania zaplecza i zapewnienia mu sił do przeciwstawienia się tym wszystkim formom działania przeciwnika.

Konieczność ta - jak już była mowa - doprowadziła do podziału zadań, a w dalszej konsekwencji sił zbrojnych na dwie części: na siły podejmujące walkę na rubieżach kraju /koalicji/

z siłami lądowymi przeciwnika atakującego z zewnątrz oraz na siły podejmujące walkę wewnątrz kraju z siłami działającymi ponad i poza frontem. Siły te noszą w różnych krajach różne nazwy: siły obrony terytorialnej, obrony wewnętrznej, obrony krajowej, obrony terytorium kraju, przy czym najczęściej siły obrony lądowej oddzielone są od sił obrony powietrznej, które stanowią niezależny element systemu obronnego, zintegrowany - jeśli państwo występuje w koalicji - z obroną powietrzną innych państw.

W świetle omówionych form oddziaływania zbrojnego przeciwnika kraju rysują się następujące zadania wojsk obrony terytorium kraju: obrona powietrzna kraju, obrona lądowa, obrona wybrzeża morskiego.

Ponadto siłami obrony terytorium kraju należy zapewnić wojskom działającym na froncie zewnętrznym i wewnętrznym możliwie najlepsze warunki wyjścia i działania, a więc wykonywać cały szereg zadań zabezpieczających, nie związanych bezpośrednio z walką.

O b r o n a p o w i e t r z n a k r a j u. System obrony powietrznej, zadania, możliwości, skład i struktura systemu. Charakterystyka elementów systemu OPK. Powiązania sojusznicze systemów OPK.

O b r o n a l ą d o w a. Charakterystyka obrony lądowej. Zadania i możliwości działania. Siły obrony lądowej. Obrona przed desantami powietrznymi. Obrona obiektów. Walka z grupami dywersyjnymi. Operacyjne przygotowanie terenu. Planowanie działań, dowodzenie.

O b r o n a w y b r z e ż a. Charakterystyka obrony wybrzeża. Operacyjne przygotowanie rejonów przewidywanego lądowania desantów. Planowanie obrony wybrzeża. Walka z desantami morskimi w obronie wybrzeża. Zadania poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w operacji przeciwdesantowej.

Z a d a n i a z a b e z p i e c z a j ą c e. Zabezpieczenie mobilizacji i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. Zabezpieczenie ruchu na obszarze kraju. Szkolenie rezerw i uzupełnianie sił zbrojnych. Zaopatrywanie. Pomoc w zabezpieczeniu wojsk operacyjnych przed bronią masowego rażenia na obszarze kraju. Zabezpieczenie infrastruktury systemu obronnego.

5.3.4. Obrona cywilna

Zarys rozwoju obrony cywilnej. Znaczenie obrony cywilnej w systemie obronnym państwa. Zadania i zasady działania obrony cywilnej w czasie pokoju i wojny. Siły obrony cywilnej. Dowodzenie i kierowanie. Środki i sposoby ochrony ludności. Rozśrodkowanie. Schrony i ukrycia. Powszechne ostrzeganie. Akoja ratownicza.

5.3.5. Utrzymanie porządku i bezpieczeństwa

Zagrożenie dywersyjne i wywiadowcze. Zabezpieczenie funkcjonowania władzy i administracji państwowej. Kontrwywiad. Zwalczanie dywersji. Ochrona obiektów. Wykonanie zadań porządkowo-ochronnych w szczególnych warunkach /przemarsze wojsk, rozśrodkowanie ludności, akcje ratownicze/. Ochrona granicy państwowej. Zasady współdziałania sił porządkowo-ochronnych z wojskami i obroną cywilną.

5.4. Skład i struktura systemu obronnego

5.4.1. Czynniki wpływające na skład i strukturę systemu obronnego

Na system obrony państwa oddziałuje cały szereg czynników i one to ostatecznie kształtują optymalny w danych warunkach historycznych, politycznych, geograficznych i społecznych model obrony państwa.

Ponieważ większość czynników warunkujących skład i strukturę systemu obronnego to czynniki zmienne, system ten, w miarę przeobrażania się ich podlega weryfikacji, tj. stopniowym zmianom ilościowym i jakościowym.

Spośród ogółu czynników oddziałujących na system obronny część powstaje w wyniku świadomie ukierunkowanej działalności państwa na rzecz obronności. Są to przedsięwzięcia polityczne, gospodarcze i militarne. Pozostałe, istniejące niejako obiektywnie czynniki są wytworem konkretnej sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej, a także środowiska geograficznego, i z ich oddziaływaniem na system obronny należy się liczyć.

Sytuacja polityczna państwa. Omawiając założenia polityki obronnej państwa przedstawiono te wszystkie czynniki, które polityka powinna kształtować dla stworzenia określonej sytuacji politycznej państwa, sprzyjającej utworzeniu optymalnego systemu obronnego w możliwie najlepszych warunkach. Przystępując do kształtowania systemu obronnego należy się jednocześnie liczyć z realnie istniejącą sytuacją polityczną /zewnętrzną i wewnętrzną/, uwzględniać podstawowe poglądy na sprawy pokoju i wojny, suwerenności i nienaruszalności terytorium, sojusze polityczne i wynikające z nich zobowiązania międzynarodowe. Bardzo ważnymi czynnikami politycznymi wpływającymi na system obronny państwa będą - jak już wspomniano - zwartość polityczna narodu, akceptacja celów politycznych państwa, tradycyjne więzi narodowe i międzynarodowe, patriotyzm.

Warunki społeczne. Duże znaczenie w rozwijaniu systemu obronnego mają warunki demograficzne, od nich bowiem zależy podział sił i warunki ochrony ludności. Równie ważnym czynnikiem jest stopień zorganizowania społeczeństwa, zwłaszcza stopień zorganizowania obronnego, pozwalającego na przeniesienie znacznej części zadań, zwłaszcza obrony cywilnej, ochrony obiektów i innych na organizacje paramilitarne.

Potencjał gospodarczy. Potencjał gospodarczy jest czynnikiem wpływającym w zasadniczy sposób na możliwości rozbudowy systemu obronnego.

Uwzględnić w nim należy możliwości przemysłu zbrojeniowego i przemysłów kooperujących, możliwości zakupów sprzętu, uzbrojenia i surowców strategicznych, a równocześnie stopień zagrożenia oraz możliwości utrzymania produkcji w czasie wojny.

Potencjał naukowo-badawczy. Na kształtowanie i doskonalenie systemu obronnego wpływa również w znacznym stopniu stan potencjału naukowo-badawczego /inicjowanie badań w dziedzinie obronności oraz wykorzystanie wyników badań naukowych dla celów obronnych, podział zadań badawczych pomiędzy sojuszników i wymiana informacji naukowej/.

Sytuacja militarna państwa. Przy ocenie czynników sytuacji militarnej państwa należy wziąć przede wszystkim pod uwagę: zagrożenie wojenne, sojusze i zobowiązania wojskowe, tradycje i doświadczenia wojenne narodu, stan

i poziom wyszkolenia rezerw, możliwości rozmieszczenia sił i ich szkolenia, stan infrastruktury wojskowej, doktrynę i strategię wojenną.

P o ł o ż e n i e g e o g r a f i c z n e. Warunki geograficzne są praktycznie czynnikiem stałym, zmieniającym się nieznacznie/i to w ciągu długiego okresu czasu/. Zmianom doraźnym może natomiast ulegać położenie względem teatru działań, kierunków strategicznych i operacyjnych - odpowiednio do kierunku zagrożenia. Znaczenie obszaru geograficznego jest różne, zależnie od ukształtowania terenu, sieci hydrograficznej, rozwinięcia i jakości sieci komunikacyjnej, jej odporności na uderzenia. Ważna jest pojemność obszaru, a więc możliwości rozwinięcia sił własnych i sojuszniczych, a także położenie głównych ośrodków przemysłowych, baz, portów, ośrodków demograficznych. Zespół tych czynników wpływa poważnie na organizację obrony terytorium kraju.

5.4.2. Ogólne założenia systemu obronnego

Po rozpatrzeniu wszystkich czynników oddziałujących na system obronny, dokonaniu oceny zagrożenia oraz możliwości własnych w świetle zadań i zobowiązań sojuszniczych /w oparciu o wytyczne polityki obronnej państwa/ opracowuje się ogólne założenia systemu obronnego. Założenia te stanowią z jednej strony wytyczne do planowania obronnego, z drugiej - do opracowania perspektywicznych planów rozwoju tych elementów systemu obronnego, które według założeń mają osiągnąć inny poziom rozwoju, zmienić swoją strukturę organizacyjną lub skład. Najczęściej założenia opracowuje się oddzielnie dla każdego z elementów systemu obronnego, wymieniając zadania, jakie dany element ma realizować, i określając jego miejsce w systemie /w stosunku do innych elementów/.

Założenia obronne stanowią rezultat oceny wszystkich czynników wpływających na stan i możliwości rozbudowy systemu obronnego.

Ich treść - o czym była mowa w poprzednim rozdziale - odzwierciedla podstawową koncepcję, albo inaczej mówiąc polemarchiczną część doktryny wojennej państwa.

Założenia obronne z kolei stanowią podstawę do opracowania wszelkich dokumentów sankcjonujących określone poczynania państwa w dziedzinie obronności. Będą to najczęściej rozporządzenia dotyczące podejmowania określonych przedsięwzięć /np. przedłużenia lub skrócenia służby wojskowej, w tym służby w rezerwie, szkolenia określonych grup obywateli, budowy schronów, utrzymania zapasów domowych, powszechnego szkolenia ludności itp./. Dla sił zbrojnych na podstawie założeń opracowuje się dyrektywy do planowania obronnego i planowania ich perspektywicznego rozwoju.

W systemie koalicyjnym w założeniach obronnych muszą być określone świadczenia narodowego systemu obronnego na rzecz połączonych sił zbrojnych oraz świadczenia państw sojusznicznych na rzecz systemów narodowych. Dotyczyć to może: stałego lub okresowego wzmocnienia obrony powietrznej, zabezpieczenia komunikacji, rejonów zastrzeżonych dla rozmieszczenia elementów ugrupowania wojsk sojusznicznych na obszarze kraju, rozbudowy sieci łączności, budowy dróg, mostów, dojazdów, stanowisk dowodzenia itp.

Założenia obronne jako odbicie określonej doktryny wojennej państwa w sposób zasadniczy wpływają na skład i strukturę systemu obronnego oraz na sposób przygotowania do działania wszystkich jego elementów.

5.4.3. Elementy systemu obronnego

Przy określaniu elementów systemu obronnego można przyjmować różne kryteria podziału. Może to być kryterium realizowanych przez system zamierzeń, pełnionych funkcji oraz wchodzących w jego skład sił i środków.

Przyjmując to ostatnie kryterium /patrz schemat nr 5.1/, można na jego podstawie określić skład i strukturę systemów obronnych większości państw europejskich. Będzie to więc najpierw podział na: siły zbrojne i siły cywilne, a w jego ramach podział sił zbrojnych na: wojska operacyjne i wojska obrony terytorium kraju.

S i ł y z b r o j n e /schemat 5.2./. Współcześnie siły zbrojne większości państw występujących w koalicji i poza koalicjami są podzielone na wojska działające na froncie zew-

nętrznym /występujące pod różnymi nazwami/, dla których przyjęliśmy umowną nazwę "wojska operacyjne" oraz na wojska przeznaczone do obrony wewnętrznej, nazywane przez nas "wojskami obrony terytorium kraju".

Wojska operacyjne składają się z różnych rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb przystosowanych do działania na współczesnym polu bitwy.

/Charakterystyka wojsk operacyjnych oraz perspektywiczne kierunki ich rozwoju według rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb/.

Wojska obrony terytorium kraju składają się z wojsk obrony powietrznej, wojsk obrony lądowej, wojsk obrony wybrzeża oraz różnych jednostek szkolonych, zapasowych itp. Charakterystyka i przeznaczenie wojsk OTK. Infrastruktura obrony terytorium kraju.

S i ł y c y w i l n e /schemat 5.2/. Siły cywilne - to przede wszystkim różnego rodzaju jednostki obrony cywilnej, niektóre z nich zmilitaryzowane, a w niektórych krajach częściowo również i wojskowe oraz formacje samoobrony. Obok nich występują jednostki typu policyjnego oraz jednostki porządkowo-obronne. Ogólna charakterystyka sił cywilnych, ich podział i przewidywany rozwój.

5.4.4. Struktura systemu obronnego

Struktura systemu obronnego określa związki poszczególnych elementów systemu obronnego między sobą i rozwiązania dotyczące systemu dowodzenia i kierowania.

Powiązania poszczególnych elementów uzewnętrzniają się przede wszystkim podczas wykonywania przez nie zadań. Najbardziej ogólne powiązania odzwierciedla istnienie dwóch frontów: zewnętrznego i wewnętrznego. W ramach tych frontów występuje współdziałanie poszczególnych elementów. Współzależności między tymi elementami przedstawione zostały na schemacie 5.3. .

5.5. Kierowanie i zarządzanie przygotowaniem obronnym i obroną państwa

5.5.1. Systemy kierowania i zarządzania - charakterystyka i zarys rozwoju systemów kierowania. Kierowanie obroną państwa i obroną koalicji w okresie I i II wojen światowych.

5.5.2. Planowanie obronne

Zakres planowania obronnego. Planowanie rozwoju systemu obronnego i planowanie działań wojennych.

5.5.3. Współczesny system kierowania sprawami obrony państwa

Zakres odpowiedzialności organów władzy i administracji państwowej za przygotowania obronne. Organa kierowania. Sojusznicze organa dowodzenia i kierowania. Struktura kierowania siłami zbrojnymi. Przejście organów państwowych z kierowania pokojowego na działalność wojenną. Zapewnienie warunków działania i ciągłości funkcjonowania władzy i administracji. Ustawodawstwo wojenne.

6. OPERACJA STRATEGICZNA NA TDW

6.1. Geneza operacji strategicznej na lądowym TDW

Genezy operacji strategicznej na lądowym TDW można się niewątpliwie doszukiwać w przeszłości dość odległej, jednak w swej dzisiejszej postaci występuje ona od niedawna, a jej teoretyczne rozpracowanie to osiągnięcie czasów najnowszych.

W wyniku gwałtownego rozwoju środków walki oraz liczebnego rozrastania się armii rozmach działań na lądowych TDW znacznie się powiększa. Już podczas I wojny światowej i Rewolucji Październikowej ugruntowało się pojęcie, charakter oraz podstawowe właściwości operacji. W latach 30-tych teoretycy wojskowi Armii Radzieckiej opracowali teorię głębokich operacji. Jej treść była wyrazem ówczesnych radzieckich poglądów na charakter przyszłej wojny i sposoby jej prowadzenia. Zakładano, że działania wojenne będą prowadzone przy użyciu armii masowych, a rozstrzygającym ich rodzajem stanie się natarcie strategiczne, realizowane w toku jednej lub kilku kampanii zaczepnych, z których każda obejmie szereg frontowych operacji zaczepnych prowadzonych kolejno lub jednocześnie.

Teoria głębokiej operacji przewidywała jednoczesne oddziaływanie na całą operacyjną głębokość obrony nieprzyjaciela. Sformułowano zasadę przełamania obrony nieprzyjaciela na całą głębokość taktyczną w wyniku równoczesnego uderzenia piechoty, czołgów, artylerii i lotnictwa oraz zasadę szybkiego rozwinięcia tego przełamania w sukces operacyjny przez grupy szybkie, wojska powietrznodesantowe i lotnictwo /patrz przyp. 6.1/. Te założenia teoretyczne sprawdzono w toku manewrów^{x/} oraz w bitwie

x/ Podczas manewrów w rejonie Kijowa w 1935 r. przeprowadzono frontową operację zaczepną na głębokość 120 km. Po raz pierwszy w historii zrealizowano wówczas desant powietrzny, w którym wzięło udział 1200 spadochroniarzy i 2500 żołnierzy przerzucanych drogą powietrzną.

nad rzeką Chałchyn-Goł w 1939 roku. Główną rolę w operacji zaczepnej frontu spełniała armia uderzeniowa, która w celu przełamania obrony nieprzyjaciela tworzyła na głównym kierunku zdecydowaną przewagę w piechocie, artylerii i czołgach. Lotnictwo i wojska powietrznodesantowe wykorzystano do bezpośredniego wsparcia w czasie przekamywania obrony i walki z odwodami. Powodzenie rozwijała grupa szybka organizowana we froncie, a niekiedy i w armii uderzeniowej.

Teoria organizacji i prowadzenia strategicznej operacji zaczepnej poddana została surowemu egzaminowi w czasie drugiej wojny światowej. W toku kolejnych kampanii nastąpił dalszy jej rozwój. Obok strategicznych operacji zaczepnych wojsk lądowych zaczynają wówczas występować operacje sił powietrznych, operacje sił morskich oraz działania bojowe wojsk obrony powietrznej kraju.

Strategiczna operacja zaczepna Armii Radzieckiej z okresu drugiej wojny światowej stanowiła więc zespół operacji związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych /wśród których decydująca rola przypadała wyższym związkom operacyjnym wojsk lądowych/, prowadzonych na jednym lub kilku kierunkach strategicznych, według jednolitego zamiaru i planu oraz pod bezpośrednim kierownictwem Naczelnego Dowództwa. Zadaniem jej było osiągnięcie celów strategicznych w ramach danej kampanii wojennej.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej - na podstawie zgromadzonych w jej toku doświadczeń oraz w wyniku stałego doskonalenia środków walki zbrojnej - następuje dalszy rozwój sztuki wojennej. Pod koniec lat 50-tych powstają w ZSRR strategiczne wojska rakietowe, a na początku lat sześćdziesiątych wojska OPK /jako rodzaje sił zbrojnych/. Potrzebą chwili staje się więc naukowe opracowanie teorii operacji strategicznej na lądowym TDW, dostosowanej do warunków współczesnych.

W wyniku przeprowadzonych badań powstają konkretne ustalenia, według których współczesna operacja strategiczna na lądowym TDW prowadzona będzie wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych na lądzie, przyległych morzach i w przestrzeni powietrzno-kosmicznej; rolę decydującą będą w niej odgrywać strategiczne wojska rakietowe; wysiłek wszystkich sił i środków biorących udział w operacji musi być odpowiednio zgrany, co znajduje

je swój wyraz w jednolitym planie operacji strategicznej.

Podejmując próbę zdefiniowania pojęcia operacji strategicznej na współczesnym TDW można więc stwierdzić, że są to uzgodnione działania wojenne rodzajów sił zbrojnych, prowadzone według jednolitego planu, pod jednolitym kierownictwem dla osiągnięcia celów wojny na danym TDW /patrz przyp.6.2/.

6.2. Charakterystyka oraz znaczenie strategiczne zachodniego TDW

Dominujące znaczenie europejskiego TDW w planach strategicznych głównych państw świata. Znaczenie europejskiego TW w porównaniu z innymi teatrami w świetle aktualnego układu sił militarnych na świecie. Czynniki decydujące o ważności TW. Potencjał demograficzny, ekonomiczny i militarny państw NATO i UW w Europie. Znaczenie uzupełniania zapasów zgromadzonych w Europie w wypadku wojny. Podział europejskiego TW na TDW, ze wskazaniem teatrów, które z punktu widzenia naszej doktryny obronnej są decydujące. Charakterystyka ZTDW /granice, podział na rejony strategiczne, terytorium i ludność, warunki fizyczno-geograficzne, baza ekonomiczna, wrażliwe układy/. Operacyjne przygotowanie TDW /bazy wojskowe, magazyny sprzętu i materiałów wojskowych, układ komunikacyjny, inżynieryjno-fortyfikacyjne przygotowanie terenu/.

6.3. Siły zbrojne państw NATO na zachodnim TDW

Strategiczne siły jądrowe będące do dyspozycji dowództw narodowych państw NATO i Francji /stan strategicznych pocisków rakietowych, atomowych okrętów podwodnych, lotnictwa strategicznego, możliwości przenoszenia ładunków jądrowych/. Zgrupowanie sił zbrojnych NATO na zachodnim TDW /stan wojsk lądowych, lotnictwa, marynarki wojennej w PGA i CGA/. Obrona powietrzna NATO na zachodnim TDW /strefy i sektory OP, stan lotnictwa myśliwskiego i wyrzutni PRK/. Obrona terytorialna /na przykładzie RFN/. Stan gotowości bojowej sił zbrojnych NATO. Możliwości wzmocnienia sił zbrojnych NATO na zachodnim TDW. Podstawowe zasady wykorzystania sił zbrojnych NATO w wojnie.

6.4. Współczesna operacja strategiczna na zachodnim TDW

6.4.1. Cele i zadania operacji strategicznej

Rewolucyjne zmiany w technice bojowej, a co za tym idzie - w teoretycznej myśli wojskowej, jakich w ostatnich czasach jesteśmy świadkami, implikują szereg przeobrażeń w zakresie przygotowania i prowadzenia operacji strategicznej na TDW. Ogólny wzrost jej rozmachu umożliwia osiągnięcie celu wojny w wyniku przeprowadzenia jednej tylko operacji strategicznej. W tej sytuacji między celem operacji strategicznej a celem wojny na TDW można w naszych warunkach w zasadzie postawić znak równości. Cele operacji strategicznej zależą od szeregu czynników, z których za najważniejsze i podstawowe uważa się: cel polityczny państwa /koalicji państw/, układ sił politycznych na arenie międzynarodowej, czynniki ekonomiczne, skład zgrupowań sił zbrojnych stron i właściwości wojskowo-geograficznych TDW.

Każdy z wymienionych czynników w zależności od sytuacji wpływa w większym lub mniejszym stopniu na charakter i treść celu operacji, którym według przewidywań będzie: całkowite rozbicie sił przeciwnika na TDW, unieruchomienie lub zniszczenie jego ekonomiki, zdeorganizowanie kierownictwa państwowego i wojskowego oraz opanowanie terytorium TDW, w wyniku czego sytuacja polityczno-militarna na danym TDW ulegnie zasadniczej zmianie.

W warunkach zachodniego TDW cel operacji strategicznej może być bardziej ograniczony /odpowiednio do konkretnej sytuacji politycznej/. Może nim być: rozbicie sił zbrojnych, zniszczenie ekonomiki i opanowanie terytorium jednego lub kilku państw czy też rejonów strategicznych na TDW, co może doprowadzić do przyjęcia przez pozostałe, jeszcze nie pokonane państwa wrogiej koalicji warunków narzucanych przez stronę, która odniosła sukces, i osiągnięcia w ten sposób celu wojny.

Cel /cele/ operacji strategicznej osiąga się w wyniku wykonania szeregu zadań, z których najważniejszym i podstawowym

/ o warunkującym wykonanie reszty/ jest rozbięcie głównego zgrupowania sił zbrojnych przeciwnika na TDW, a przede wszystkim zniszczenie jego sił jądrowych /i to niezależnie od tego, czy wojna rozpocznie się od działań środkami konwencjonalnymi, czy też z użyciem broni jądrowej/. Wykonanie tego zadania umożliwia bowiem nie tylko szybkie opanowanie terytorium przeciwnika i wyeliminowanie z wojny poszczególnych państw wrogiej koalicji, ale również pozbawia go głównej siły uderzeniowej, za której pomocą może oddziaływać na nasze siły zbrojne i obiekty położone na obszarze kraju. Stwarza to warunki dogodne do wykonania kolejnego zadania, jakim jest odparcie agresji przeciwnika w przestrzeni powietrzno-kosmicznej.

Wykonanie pozostałych zadań, do których zalicza się: unieruchomienie produkcji wojennej i zniszczenie lub znaczne osłabienie ekonomiki poszczególnych państw wrogiej koalicji, zdeorganizowanie kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi na TDW lub na terytorium poszczególnych państw oraz opanowanie i utrzymanie ważnych obszarów terytorium przeciwnika, w dużym stopniu uzależnione jest od sytuacji /głównie politycznej/, jaka powstała w wyniku wykonania zadań podstawowych. Może się bowiem np. okazać, że w warunkach sprzyjających szybkiemu opanowaniu terytorium danego państwa niecelowe będzie niszczenie jego ekonomiki, a zaoszczędzone w ten sposób środki można będzie bardziej efektywnie wykorzystać do wykonania innych zadań.

6.4.2. Formy działań w operacji strategicznej

Z uwagi na różnorodność zadań wykonywanych w operacji strategicznej na TDW, udział w niej wszystkich rodzajów sił zbrojnych oraz zróżnicowanie warunków środowiska geograficznego ukształtowały się i są stosowane odpowiednie formy działań, a mianowicie:

- a/ uderzenia jądrowe strategicznych wojsk raketowych;
- b/ pierwsza i kolejne operacje sił powietrznych;
- c/ odparcie powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika na siły zbrojne i zaplecze;
- d/ pierwsza i kolejne operacje frontowe;
- e/ operacje powietrznodesantowe;
- f/ operacje morskie

Uderzenia jądrowe strategicznych wojsk raketowych. Będą to uderzenia wpływające w decydujący sposób na przebieg i końcowy wynik operacji strategicznej na TDW. Fakt ten jest zdeterminowany właściwościami strategicznych wojsk raketowych, zdolnych do wykonywania precyzyjnych uderzeń o praktycznie nieograniczonym zasięgu ładunkami jądrowymi o dużej mocy, niezależnie od pory doby i warunków atmosferycznych. Jednoczesne wykonanie zmasowanych uderzeń jądrowych na środki jądrowe przeciwnika, jego ekonomikę i system kierowania państwem oraz siły zbrojne na TDW umożliwia osiągnięcie celu operacji w znacznie krótszym czasie niż w wojnach minionych. Szczególnego znaczenia nabiera pierwsze uderzenie jądrowe na TDW. Uderzenie to wykonywane jest strategicznymi siłami jądrowymi^{x/} oraz siłami wojsk raketowych i lotnictwa frontów na najważniejsze obiekty strategiczne przeciwnika w maksymalnie krótkim czasie oraz według jednolitego planu.

Kolejne zmasowane lub grupowe uderzenia strategicznych wojsk raketowych realizowane w toku operacji - jako mające na celu zniszczenie obiektów ocalałych podczas pierwszego uderzenia i stworzenie w ten sposób warunków do szybkiego wyeliminowania z wojny sił zbrojnych danego państwa oraz opanowania jego terytorium - będą spełniać rolę uzupełniającą.

Osiągnięcie założonych rezultatów uderzeń jądrowych zależy od stopnia gotowości bojowej strategicznych wojsk raketowych i powzięcia w odpowiednim czasie decyzji o odpaleniu rakiet. Decyzje te w znacznym stopniu uzależnione będą od sprawnego funkcjonowania organów rozpoznawczych.

Pierwsza i kolejne operacje sił powietrznych. W wojnie jądrowej operacje te realizowane będą w ramach pierwszego uderzenia strategicznych sił jądrowych oraz następujących po nim kolejnych operacji na TDW we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. Będą

x/ W skład strategicznych sił jądrowych wchodzi: strategiczne wojska raketowe, atomowe okręty podwodne-nosiciele broni raketowej oraz lotnictwo dalekiego zasięgu.

w nich brały udział wszystkie rodzaje sił powietrznych, a więc: lotnictwo dalekiego zasięgu, lotnictwo frontowe /operacyjne/ i wojskowe lotnictwo transportowe.

Działania lotnictwa dalekiego zasięgu w pierwszym strategicznym uderzeniu jądrowym przybiorą formę operacji powietrznej, której głównym celem będzie rozgromienie lotnictwa, zgrupowań raketowych, a także związków uderzeniowych lotniskowców przeciwnika na TDW oraz przylegających doń oceanach i morzach. Ponieważ operacja ta będzie realizowana w ścisłym współdziałaniu ze strategicznymi wojskami raketowymi /wojskami raketowymi frontów/ oraz marynarką wojenną i lotnictwem frontowym zabezpieczającym działania lotnictwa dalekiego zasięgu, powstaje konieczność uwzględnienia właściwości bojowych wszystkich biorących w niej udział rodzajów sił zbrojnych^{x/}.

W operacji strategicznej rozpoczętej w warunkach niestosowania broni jądrowej siły powietrzne będą głównym środkiem oddziaływania na obiekty leżące poza zasięgiem środków ogniowych wojsk lądowych. Działania sił powietrznych w tych warunkach prowadzone będą w formie operacji, których celem będzie rozgromienie lotnictwa oraz zgrupowań raketowych na TDW i wywalczenie panowania w powietrzu. Z doświadczeń wynika bowiem, że wywalczenie panowania w powietrzu i ograniczenie w ten sposób swobody działań lotnictwa nieprzyjaciela jest niezbędnym warunkiem osiągnięcia powodzenia w operacjach prowadzonych przez inne rodzaje sił zbrojnych.

Walka o panowanie w powietrzu realizowana będzie głównie siłami lotnictwa dalekiego zasięgu, do którego zadań zalicza się niszczenie lotnisk, samolotów na lotniskach, składów paliwa, magazynów oraz obiektów systemu dowodzenia lotnictwem. Lotnictwo frontowe natomiast /obok zabezpieczania działań lotnictwa dalekiego zasięgu, głównie przez niszczenie naziemnych środków OPL/

x/ Na przykład strategiczne wojska raketowe mogą wykonać skuteczne zaskakujące uderzenia na obiekty, których współrzędne są znane. Mniej natomiast skuteczne będą uderzenia tych wojsk na obiekty będące w ruchu. Lotnictwo zaś może zwalczać zarówno ruchome, jak i stałe obiekty z większą dokładnością niż wojska raketowe, ma jednak trudności w uzyskaniu zaskoczenia i pokonaniu silnej obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela.

niszczy samoloty na bliżej położonych lotniskach, a także siłami frontowego lotnictwa myśliwskiego we współdziałaniu z lotnictwem myśliwskim OPK i naziemnymi środkami OPL - samoloty nieprzyjaciela w powietrzu. Jednocześnie częścią sił bierze udział w operacjach wojsk lądowych, wykonując zadania wsparcia.

Ważną rolę do spełnienia w operacji strategicznej ma również lotnictwo transportowe. Wykonuje ono szereg zadań z zakresu transportu powietrznego wojsk i sprzętu/np. przenoszenie dużych desantów powietrznych na głębokie tyły przeciwnika/, co w warunkach zniszczenia obiektów komunikacji lądowej oraz występowania dużych stref skażeń promieniotwórczych może stanowić istotny warunek powodzenia operacji strategicznej na TDW.

O d p a r c i e p o w i e t r z n o - k o s m i c z n e -
g o n a p a d u p r z e c i w n i k a n a s i ł y
z b r o j n e i z a p l e c z e. Realizowane jest ono przede wszystkim drogą niszczenia środków napadu powietrzno-kosmicznego przeciwnika w rejonach ich bazowania /gdzie nie mają one w ogóle lub mają ograniczone możliwości manewrowania/ głównie za pomocą strategicznych sił jądrowych/w ramach pierwszego i kolejnych uderzeń jądrowych/oraz sił wojsk frontów. Ponieważ jednak pewien procent tych środków zachowa swoją zdolność bojową, należy posiadać siły i środki przeznaczone do ich niszczenia w powietrzu i w przestrzeni kosmicznej zanim jeszcze dotrą do celu^{x/}.

Odparcie powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika ma na celu zachowanie zdolności życiowej państwa, zapewnienie nieprzerwanego funkcjonowania gospodarki narodowej oraz zdolności bojowej sił zbrojnych.

x/ Środki napadu znajdujące się w powietrzu i w przestrzeni kosmicznej mają przewagę nad środkami obrony. Przewaga ta polega przede wszystkim na możliwości swobodnego wyboru czasu uderzenia, najkorzystniejszych warunków lotu, a w wypadku lotnictwa na możliwości stosowania różnorodnych form manewru. Stąd wynikają trudności zorganizowania "niepokonalnej" obrony i tym też tłumaczy się znaczenie niszczenia środków napadu powietrzno-kosmicznego w rejonach bazowania.

Głównymi siłami, przy których użyciu organizowana jest obrona zaplecza oraz zgrupowań sił zbrojnych przed uderzeniami środków napadu powietrzno-kosmicznego nieprzyjaciela, są wojska obrony powietrznej kraju /OPK/ i obrony przeciwlotniczej wojsk /OPL/ rozmieszczone w granicach TDW. Ważną rolę w likwidacji skutków uderzeń jądrowych spełniają siły i środki obrony terytorium kraju. Wymienione siły i środki tworzą system kompleksowy, wykonujący zadania: wykrywania i powiadamiania oraz obrony przeciwlotniczej, przeciwrakietowej i przeciwkosmicznej, kierowany przez nowoczesne, operatywne i zautomatyzowane centra dowodzenia.

Obrona przeciwlotnicza realizowana jest siłami związków taktycznych i oddziałów wojsk rakietowych, artylerii przeciwlotniczej i lotnictwa myśliwskiego, wchodzących w skład wojsk frontów oraz w skład wojsk OPK. Siły te rozmieszczane są w sposób pozwalający zwalczać środki napadu powietrznego przeciwnika na podejściach do osłanianych obiektów w całym zakresie wysokości, niezależnie od warunków atmosferycznych. Ścisłe współdziałanie między wojskami OPL frontów i wojskami OPK zapewnia ciągłość oddziaływania na środki napadu powietrznego na całej głębokości TDW.

Obrona przeciwrakietowa realizowana jest siłami związków taktycznych wojsk przeciwrakietowych wchodzących w skład wojsk OPK. Ma ona charakter obrony obiektowej lub strefowo-obiektowej. **Organizowana jest dla osłony najważniejszych ośrodków przemysłowo-ekonomicznych, administracyjno-politycznych oraz zgrupowań wojsk operacyjnych.**

Walka z kosmicznymi środkami napadu przeciwnika nabiera obecnie coraz większego znaczenia, pociągając za sobą konieczność nasycenia wojsk OPK środkami obrony przeciwkosmicznej. Środki te powinny zapewnić skuteczną kontrolę przestrzeni kosmicznej i niszczenie lub obezwładnianie środków napadu kosmicznego oraz różnego typu aparatów kosmicznych przeznaczonych do zabezpieczenia działań bojowych poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Środki przeciwkosmiczne i przeciwrakietowe mogą być rozmieszczane według decyzji powziętej na szczeblu centralnym państwa lub grupy państw i wykorzystywane w interesach wszystkich państw wspólnoty socjalistycznej.

P i e r w s z e i k o l e j n e o p e r a c j e
f r o n t o w e . Są to operacje stanowiące część składową ope-

racji strategicznej na TDW. Stosowana w nich broń jądrowa, będąca głównym i decydującym środkiem rażenia, pozwala w krótszym czasie osiągnąć większe rezultaty, niż to miało miejsce w przeszłości. Broń jądrowa umożliwia bowiem szybkie rozbicie sił zbrojnych nieprzyjaciela oraz pełne wykorzystanie zwiększonej ruchliwości i manewrowości wszystkich rodzajów sił zbrojnych uczestniczących w operacji. Należy jednak podkreślić, że pełne zwycięstwo - to nie tylko rozbicie sił zbrojnych przeciwnika, ale również opanowanie ważnych obiektów, rejonów strategicznych czy też całych państw, co można osiągnąć przy wykorzystaniu wojsk frontu, które stanowią jedyną predestynowaną do tego siłę. Wojskami tymi wykonuje się odpowiednio zawczasu przygotowane i zorganizowane operacje zaczepne.

Podstawę pomyślnego przeprowadzenia frontowej operacji zaczepnej stanowi zdecydowane działanie wojsk frontu w ślad za uderzeniami strategicznych wojsk raketowych i własnych środków jądrowych, we współdziałaniu z lotnictwem, marynarką wojenną, desantami strategicznymi, wojskami OPK, jak również z sąsiednimi frontami.

W poszczególnych okresach przyszłej wojny na niektórych kierunkach operacyjnych, a nawet TDW sytuacja może powodować konieczność okresowego przechodzenia do obrony. Chociaż zasada naszej strategii jest prowadzenie działań o charakterze ofensywnym, to jednak obrona, zwłaszcza na szczeblach taktycznym i operacyjnym, będzie występowała w toku wojny jako jeden ze sposobów załamania natarcia przeważających sił nieprzyjaciela.

Współczesna obrona opiera się na zastosowaniu broni jądrowej i na manewrowych działaniach zgrupowań wojsk lądowych. Musi ona jednocześnie w maksymalnym stopniu chronić siłę żywą i sprzęt przed skutkami uderzeń jądrowych.

Celem i rezultatem operacji obronnych musi być niedopuszczenie do wtargnięcia wrogich sił na terytorium krajów socjalistycznych, zadanie tym siłom strat i stworzenie warunków do przeniesienia działań wojennych w głąb terytorium nieprzyjaciela.

O p e r a c j e p o w i e t r z n o d e s a n t o w e .
Są to operacje stanowiące część składową operacji wojsk lądowych na TDW. Ich znaczenie we współczesnej wojnie jest zdeterminowane dążnością do tworzenia optymalnych warunków wykorzy-

stania ognia i manewru, w czym znaczną rolę odgrywają środki transportu powietrznego. Środki te bowiem dzięki swym właściwościom pozwalają w krótkim czasie /niezależnie od stanu dróg, powstałych stref skażeń i zniszczeń/ przerzucać wojska wraz ze sprzętem na znaczne odległości. W konsekwencji we współczesnych operacjach wojsk lądowych obserwuje się dążność do stosowania w coraz szerszym zakresie nie tylko desantów wysadzanych siłami wojsk powietrznodesantowych, ale również desantów wysadzanych siłami wojsk lądowych z wykorzystaniem śmigłowców, które masowo wprowadzane są do ich uzbrojenia.

Operacja powietrznodesantowa polega na przerzucie drogą powietrzną oddziałów lub związków taktycznych wojsk powietrznodesantowych wraz ze sprzętem i zaopatrzeniem. Jest ona powiązana wspólnym planem z rozwijanymi od czoła działaniami wojsk lądowych lub działaniami desantu morskiego. Sprawę niezmiernej wagi stanowi zabezpieczenie tej operacji przez lotnictwo /szczególnie podczas przelotu desantu po trasie i w rejonie lądowania/, a następnie ogniowe wsparcie i dowóz środków materiałowo-technicznych do walczących wojsk.

Celem operacji powietrznodesantowej o znaczeniu strategicznym może być opanowanie określonych rejonów, całych państw, dużej wyspy, zespołu wysp i cieśnin lub baz wojennych o znaczeniu strategicznym.

O p e r a c j e m o r s k i e. W przyszłej wojnie światowej operacje te nabiorą szerokiego rozmachu i będą prowadzone na wszystkich morzach i oceanach. Charakter działań będzie bardzo zróżnicowany, gdyż obok zadań o skali taktyczno-operacyjnej wykonywane będą w nich zadania strategiczne z wykorzystaniem atomowych okrętów podwodnych - nosicieli broni rakietowej. Okręty te będą brały udział w pierwszym i kolejnych uderzeniach strategicznych sił jądrowych, niszcząc obiekty naziemne, nawodne i podwodne we współdziałaniu z innymi rodzajami sił floty. Ich właściwości bojowe - a szczególnie duża manewrowość, trudność wykrycia i zniszczenia oraz wysoka gotowość bojowa i duża moc przenoszonych ładunków jądrowych - powodują, że stanowią one zasadniczy rodzaj sił floty.

W dalszym ciągu duże znaczenie mają operacje, których ce-

lem jest wywalczenie i utrzymanie panowania na morzu. Operacje te realizowane są drogą niszczenia zgrupowań floty przeciwnika na morzu /w tym niszczenie zgrupowań uderzeniowych zespołów lotniskowców/ oraz w rejonach bazowania. Panowanie na morzu stwarza warunki dogodne do wykonywania przerzutów morskich na rseos innych rodzajów sił zbrojnych, a także dezorganizowania komunikacji morskiej przeciwnika. Należy podkreślić, że to ostatnie zadanie ma szczególne znaczenie, bowiem z uwagi na położenie geograficzne Europy i jej stosunkowo szczupłe zasoby materiałowe nasi potencjalni przeciwnicy zmuszeni będą do zorganizowania całego systemu uzupełniania rezerw i zasobów materiałowych, które w zdecydowanej większości znajdują się za oceanem.

Marynarka wojenna współuczestniczy również w operacjach wojsk lądowych, wykonując zadania ogniowego wsparcia nadmorskiego skrzydła tych wojsk, zabezpieczenia lądowania desantów morskich, zwalczania desantów przeciwnika oraz osłony wojsk od strony morza /patrz przyp. 6.3/.

6.4.3. Etapy operacji strategicznej

Z uwagi na znaczną różnorodność zadań występujących w operacji strategicznej niezbędne jest kompleksowe ich zaplanowanie, z określeniem odpowiednio do znaczenia tych zadań kolejności i sposobu ich realizacji. Dlatego też operacja strategiczna na TDW została podzielona na etapy. W każdym z nich przewiduje się wykonanie szeregu zadań, co warunkuje pomyślną realizację zadań następnego etapu.

Treść poszczególnych etapów operacji strategicznej na TDW będzie zależała od charakteru działań wojennych oraz konkretnych celów i zadań operacji.

E t a p p i e r w s z y. W pierwszym etapie operacji strategicznej na TDW planuje się wykonanie pierwszego uderzenia jądrowego oraz odparcie uderzeń powietrzno-kosmicznych środków napadu nieprzyjaciela. Należy przewidywać, że w wyniku współ-

nej realizacji zadań tego etapu, polegających na zniszczeniu: podstawowego potencjału jądrowego nieprzyjaciela, ważnych obiektów ekonomicznych, zasadniczych zgrupowań sił lądowych, powietrznych i morskich, ośrodków kierowania siłami zbrojnymi i państwem oraz wielu innych ważnych obiektów, a także w rezultacie zachowania zdolności bojowej własnych wojsk uczestniczących w operacji oraz żywotności zaplecza - można będzie osiągnąć zasadnicze cele operacji, co wywrze decydujący wpływ na realizację zadań kolejnego etapu i na ostateczny wynik operacji strategicznej na TDW.

Niezależnie od realizacji pierwszego uderzenia jądrowego oraz odparcia powietrzno-kosmicznego napadu przeciwnika w etapie tym najprawdopodobniej prowadzone będą operacje zaczepne frontów; mogą też rozpocząć się operacje flot oraz działania bojowe wysadzonych desantów powietrznych i morskich.

W wypadku rozpoczęcia działań wojennych bez użycia broni jądrowej, w etapie pierwszym może zostać zrealizowana operacja powietrzna siłami lotnictwa dalekiego zasięgu, lotnictwa frontu, lotnictwa marynarki wojennej, wojsk OPL frontów oraz wojsk OPK, której celem będzie: zniszczenie głównego zgrupowania lotnictwa i środków jądrowych nieprzyjaciela, dezorganizacja systemu dowodzenia, a ponadto odparcie napadu powietrznego przeciwnika na obiekty zlokalizowane w granicach danego TDW. Tak więc w okresie działań bezjądrowych zakres wykonywanych zadań będzie bardziej ograniczony i w mniejszym stopniu wpłynie na dalszy przebieg operacji niż podczas działań z użyciem broni jądrowej.

Należy stwierdzić, że główny ciężar realizacji zadań pierwszego etapu operacji strategicznej spoczywać będzie na strategicznych siłach jądrowych /w warunkach wojny jądrowej/ oraz środkach obrony powietrzno-kosmicznej, zaś w warunkach niestosowania broni masowego rażenia - na wojskach lotniczych i obrony przeciwlotniczej,

E t a p d r u g i. Treścią drugiego etapu operacji strategicznej na TDW może być wykonanie kolejnych uderzeń jądrowych, przeprowadzenie operacji zaczepnych frontów, operacji wojsk powietrznodesantowych, lotnictwa dalekiego zasięgu i flot marynarki wojennej, powietrzno-morskich operacji desantowych oraz działań wojsk OPK. Do zadań realizowanych na tym etapie zalicza się:

ostateczne rozbitcie i zniszczenie zgrupowań sił zbrojnych wchodzących w skład pierwszego rzutu strategicznego nieprzyjaciela oraz opanowanie ważnych obiektów operacyjno-strategiczných na głębokości pierwszych frontowych operacji zaczepnych. W odróżnieniu od etapu pierwszego poszczególne zadania z reguły wykonywane będą wspólnym wysiłkiem wielu związków operacyjnych i taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych.

Jeżeli nieprzyjaciel zainicjuje agresję bez użycia broni jądrowej, wówczas zadania drugiego etapu operacji strategicznej mogą być wykonywane wyłącznie przy użyciu konwencjonalnych środków walki lub też przez pewien okres czasu bronią konwencjonalną, a następnie jądrową. Jak z powyższego wynika - pierwsze uderzenie jądrowe może być również wykonane w toku drugiego etapu, który w tym wypadku odegra oczywiście rolę decydującą w osiągnięciu celów operacji strategicznej na TDW.

E t a p t r z e c i. W trzecim etapie operacji strategicznej na TDW, zależnie od przebiegu i wyniku działań w obydwu poprzednich, może zaistnieć konieczność wykonania powtórnych uderzeń jądrowych, kolejnych operacji zaczepnych wojsk frontów, a ponadto przeprowadzenia operacji siłami związków operacyjnych i taktycznych innych rodzajów wojsk celem wykonania zadań: rozbitcia i zniszczenia wojsk drugiego rzutu strategicznego nieprzyjaciela oraz jego odwodów strategicznych przerzuconych z innych TDW i kontynentów, jak również opanowania ważnych obiektów operacyjno-strategicznych i wyeliminowania z wojny państw wrogiej koalicji. Z chwilą wykonania wymienionych zadań zostanie ostatecznie osiągnięty cel operacji strategicznej na TDW.

Jak wynika z treści poszczególnych etapów - podział został dokonany z punktu widzenia charakteru działań rodzajów sił zbrojnych, kolejności i sposobu realizacji zadań oraz celów strategicznych. Na jego podstawie można wyodrębnić kolejne fazy przebiegu operacji strategicznej, co ułatwi planowanie całokształtu walki zbrojnej na danym teatrze.

6.4.4. Rozmach operacji strategicznej

Rozmach operacji strategicznej na TDW wyznaczają: przestrzeń, na której się ona rozgrywa, dynamika działań oraz liczba wojsk biorących w nich udział. Podstawowymi wskaźnikami tego rozmachu

są więc: szerokość frontu działań bojowych i głębokość operacji; czas jej trwania i średnie tempo oraz ilość i jakość sił i środków wydzielonych do jej przeprowadzenia. Poszczególne wskaźniki są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się warunkują.

Z uwagi na to, iż operacja strategiczna prowadzona jest na całą głębokość TDW, jej rozmach przestrzenny może być określany rozmiarami tego teatru. W niektórych jednak sytuacjach jest on bardziej ograniczony, może bowiem obejmować tylko terytorium jednego lub kilku państw na TDW.

Czas trwania operacji strategicznej na TDW /w dobach/ zależy od głębokości tej operacji i średniego tempa działań związków operacyjnych wojsk lądowych /w km/dobę/. Jeżeli w operacji strategicznej wystąpi okres działań bezjądrowych, to oczywiście średnie tempo całej operacji będzie niższe, a czas jej trwania odpowiednio dłuższy aniżeli w operacji prowadzonej od samego początku z użyciem broni jądrowej. Pozostałe wskaźniki operacji strategicznej - zarówno w działaniach konwencjonalnych, jak i z użyciem broni jądrowej - nie różnią się między sobą, co oznacza, że operacja prowadzona jest według jednolitego planu przewidującego obydwie te możliwości^{x/}. Należy stwierdzić, że tempo operacji nie jest wielkością stałą. Może ono wykazywać znaczne wahania, zwłaszcza w zależności od stopnia obezwładnienia zgrupowań nieprzyjaciela na TDW, możliwości wojsk własnych, właściwości danego TDW, pory roku oraz zmian terenowych zaistniałych w wyniku zmasowanego użycia broni jądrowej.

Ilościowy i jakościowy stan wojsk przewidzianych do prowadzenia operacji strategicznej powinien zapewnić pełną realizację zadań, a zatem osiągnięcie celów operacji na TDW, zarówno w warunkach prowadzenia działań z użyciem, jak i bez użycia broni jądrowej. W skład tych wojsk, działających w większości w pierwszym rzucie strategicznym, mogą wchodzić: jednostki strategiczne wojsk raketowych uzbrojonych w rakiety średniego zasięgu, fronty i samodzielne armie wojsk lądowych, związki taktyczne wojsk po-

x/ W podręczniku podane zostaną wskaźniki rozmachu operacji strategicznej na TDW, jak również zależność tempa operacji od stopnia obezwładnienia wojsk nieprzyjaciela i wojsk własnych oraz charakteru terenu.

wietrznodesantowych, lotnictwo dalekiego zasięgu, rodzaje sił floty marynarki wojennej, a także jednostki OPK znajdujące się w granicach danego TDW.

Skład zgrupowań sił zbrojnych na TDW na kierunkach strategicznych, stopień rozwinięcia operacyjnego i gotowości bojowej tych zgrupowań w okresie pokoju oraz sposób rozwinięcia w okresie zagrożenia lub z chwilą rozpoczęcia działań bojowych ustalane są zawczasu przez naczelne dowództwa i sztaby generalne poszczególnych państw - członków Układu Warszawskiego.

6.4.5. Rola rodzajów sił zbrojnych w operacji strategicznej

Wpływ charakteru wojny na rolę i znaczenie rodzajów sił zbrojnych w poszczególnych etapach operacji strategicznej na TDW. Zasady współdziałania a rola rodzaju sił zbrojnych /rodzaju wojsk/ wykonującego główne zadanie w danym etapie operacji. Znaczenie połączonych wysiłku rodzajów sił zbrojnych w osiągnięciu końcowego celu operacji. Właściwości poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, podstawowe zadania i ich wpływ na przebieg operacji. Rola rodzajów sił zbrojnych w operacji prowadzonej z wykorzystaniem klasycznych i jądrowych środków rażenia.

6.4.6. Przygotowanie i prowadzenie operacji strategicznej

Określenie celu operacji strategicznej. Wypracowanie ogólnego zamiaru oraz decyzji odpowiednio do celu operacji strategicznej. Planowanie operacji strategicznej. Strategiczne rozwijanie sił zbrojnych. Współdziałanie rodzajów sił zbrojnych /wyeksponowanie sposobów jego organizacji i realizacji w podstawowych etapach operacji strategicznej/. Zabezpieczenie bojowe operacji strategicznej. Organizacja dowodzenia siłami zbrojnymi w operacji strategicznej. Prowadzenie operacji strategicznej: osiąganie kolejnych stanów gotowości bojowej, powzięcie decyzji na szczeblu państwa /koalicji/ o rozpoczęciu działań wojennych, wykonanie pierwszego uderzenia jądrowego, bitwy graniczne, rozbicie i zniszczenie zgrupowań sił zbrojnych pierwszego i drugiego rzutu strategicznego przeciwnika, rozbicie i zniszczenie odwodów strategicznych oraz wyeliminowanie z wojny państw wrogiej koalicji.

ZAKOŃCZENIE

Jak już wspomniano we wstępie - w oddanych do rąk Czytelnika materiałach przedstawiliśmy nasz pogląd na zagadnienia kontrowersyjne, budzące wątpliwości najczęściej i największe. Żaden z opracowanych tematów nie jest od nich wolny.

Do takich należą zarówno definicje podstawowych pojęć, jak też stosowana i dotychczas obowiązująca w wojsku terminologia, co wyraźnie daje się zauważyć już we wstępnym rozdziale: "Wojna" /a także w pozostałych/.

W odniesieniu do nauki wojennej nie został dotychczas ściśle ustalony zakres jej zainteresowań. Szereg wątpliwości budzi przyjęta klasyfikacja, wyznaczająca miejsce nauki wojennej w systemie nauk oraz jej związki z innymi naukami i dyscyplinami. Dotyczy to szczególnie badania procesów przygotowania wojny zarówno od strony polityczno-społecznej, jak i ekonomiczno-technicznej. Ponieważ prace kodyfikacyjne nad systematyką nauk są w toku, w przygotowywanym podręczniku będzie można przedstawić aktualny stan rzeczy i ujednolicony pogląd naszego środowiska na miejsce i rangę nauki wojennej /nauk wojskowych/ w całym systemie nauk.

Bardzo odmiennie ujmują różni teoretycy wojskowi prawa wojny i walki zbrojnej oraz zasady sztuki wojennej. Zwłaszcza te ostatnie są powodem częstych rozbieżności poglądowych. Uważa się, że ustalenia w tym względzie są zbyt ogólne, mogą bowiem na dobrą sprawę odnosić się do wszelkiej działalności ludzkiej, a nie tylko do prowadzenia walki zbrojnej.

W materiałach poddajemy również pod dyskusję, jako bardzo kontrowersyjne, zagadnienia pojęcia, treści, a szczególnie zakresu doktryny wojennej. Niemalże zamieszczenie do tego pojęcia wprowadziły niezbyt precyzyjne tłumaczenia prac zagranicznych, w których między innymi mianem doktryny określano indywidualne

poglądy i teorie nie przyjęte w praktyce. Dotyczy to również różnego interpretowania charakteru /cech, właściwości/ doktryn wojennych.

Chcielibyśmy także zwrócić uwagę uczestników sesji na problem systemu obronnego państwa, szczególnie na jego uwarunkowania wynikające z położenia i powszechnych dziś powiązań sojusznicznych. Problem ten w światowej literaturze wojskowej nie jest w wystarczającym stopniu opracowany, a i u nas stosunkowo niedawno stał się przedmiotem rozważań teoretycznych. Szczególnie cenne będzie więc ustosunkowanie się do propozycji dotyczących zadań oraz struktury systemu obronnego w świetle dotychczasowych poglądów na system obrony terytorium kraju.

Z zagadnieniem systemu obronnego wiąże się bezpośrednio problem funkcji i zadań sił zbrojnych państwa występującego w koalicji, z których część, wchodząc w skład sił koalicyjnych, będzie brać udział w działaniach strategicznych na zewnętrznym froncie walki.

Podręcznik - zgodnie z tym, co powiedziano we wstępie - ma zaprezentować taki zbiór podstawowych informacji o związkach nauki wojennej z praktyką budowy systemu obronnego państwa, który okazałby się przydatny w kształceniu ogółu kadry oficerskiej naszych Sił Zbrojnych, a jednocześnie stanowił podstawę do ujednolicenia poglądów na zasadnicze problemy z zakresu nauki wojennej i obronności państwa. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe przy szerokiej i aktywnej współpracy wszystkich uczestników pierwszej w naszej pracy naukowo-badawczej tego rodzaju sesji. Z uwagi na to, że dyskusja toczyć się będzie w zespołach problemowych, niezwykle ważne jest włączenie się każdego z uczestników sesji do pracy tego zespołu, którego temat najbardziej go interesuje. Oznacza to niestety wyłączenie się z dyskusji w innych zespołach, których problemy mogą być równie interesujące. Jedynym wyjściem z tej niedogodnej sytuacji jest zgłoszenie przez każdego z uczestników swego udziału w dyskusji wybranych sekcji na piśmie, czy to bezpośrednio po przestudiowaniu materiałów, czy też w czasie trwania sesji.

Niniejsze opracowanie oddajemy w ręce uczestników sesji z pełnym przekonaniem, że potraktują je jako materiał roboczy,

który pozwoli im na sformułowanie i przedstawienie własnych
poglądów oraz na ustosunkowanie się do propozycji poczynionych
w tym względzie. Liczymy na wszechstronną pomoc uczestników
sesji w nadaniu ostatecznego kształtu treści opracowywanego
podręcznika.

Wydrukowano w 400 egz

Egz. 200 Bibl.Gł.OZO

Egz. 200 Kat.Strategii

Oprac. - Zespół prac.

Katedry Strategii ASG

Druk L.K.

Poz.. 937...

Kor.H.W.

Druk ASG-OXV-6847

Zam. 837 dn. 10.04.75 r.

